

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

ROBERTAS ČELIANOVAS
(CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

ASMENINIŲ NETURTINIŲ TEISIŲ CIVILINIAI TEISINIAI GYNIMO BŪDAI
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. dr. Ažuolas Čekanavičius

Vilnius, 2014

TURINYS

IVADAS	4
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	8
1. CIVILINIŲ TEISIŲ GYNIMAS IR ASMENINĖS NETURTINĖS TEISĖS	9
1.1. Asmeninių neturtinių teisių samprata	9
1.2. Specifinių asmeninių neturtinių teisių turinys ir reikšmė	11
1.3. Bendroji asmeninių neturtinių teisių apsaugos ir gynimo charakteristika	17
2. ASMENINIŲ NETURTINIŲ TEISIŲ GYNIMO BŪDŲ TAIKymo YPATUMAI	20
2.1. Prevencinis ieškinys kaip išankstinis neturtinių teisių gynimo būdas	20
2.2. Teisės pažeidimo pripažinimas	24
2.3. Teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimas	28
2.3.1. Bendrieji taikymo bruožai	28
2.3.2. Neskelbtinos informacijos pašalinimo iš interneto tinklalapių ypatumai	31
2.3.3. Esminės taikymo problemos	35
2.4. Tikrovės neatitinkančių bei garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimas	37
2.4.1. Esminės paneigimo, kaip garbės ir orumo gynimo būdo, savybės	37
2.4.2. Išankstinė neteisminė duomenų paneigimo tvarka	40
2.4.3. Adekvataus paneigimo principas ir jo taikymo probleminiai aspektai	44
2.4.4. Sankcija už įpareigojimo paneigti duomenis nevykdymą	49
2.5. Neturtinės žalos atlyginimas	51
2.5.1. Neturtinės žalos ir jos atlyginimo samprata	51
2.5.2. Atlygintinos neturtinės žalos dydį lemiantys kriterijai	53
2.5.3. Santykis su kitais asmeninių neturtinių teisių gynimo būdais	59
2.5.4. Neturtinės žalos atlyginimo prevencinės funkcijos stiprinimo poreikis	62
2.6. Turtinės žalos atlyginimas	67
3. AKTUALŪS ASMENINIŲ NETURTINIŲ TEISIŲ GYNIMO ASPEKTAI	69
3.1. Viešojo asmens teisinio statuso įtaka asmeninių neturtinių teisių gynimui	69
3.2. Juridinio asmens dalykinės reputacijos gynimo specifika	73
3.3. Asmeninių neturtinių teisių komercializacija ir jos reikšmė	76
3.4. Civilinės atsakomybės už įžeidimą problema	78
3.5. Kai kurie asmeninių neturtinių teisių gynimo statistiniai aspektai	80
IŠVADOS	83
LITERATŪRA	86
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	94

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	95
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	96
PRIEDAS	97
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	98

IVADAS

*Ubi ius – ibi remedium*¹

Šiuolaikiniame pasaulyje žmogaus teisių apsauga ir gynyba turi didelę reikšmę darniam civilizuotos visuomenės vystymuisi. Teisė, kaip būtiniausia socialinių santykių reguliavimo priemonė, yra sukurta žmonių ir taip pat skirta žmonėms, todėl visų pirma, turi siekti kuo efektyvesnės kiekvieno žmogaus, kaip unikalaus teisės subjekto, apsaugos. Žmogaus, kaip laisvo bei nepriklausomo individo gyvybė, sveikata, laisvė, privatumas, fizinis nepriklausomumas ir neliečiamumas, garbė ir orumas yra išskirtinės individualaus pobūdžio neturtinės vertybės, į kurių nekliudomą įgyvendinimą bei apsaugą turi teisę kiekvienas asmuo. Asmeninės neturtinės teisės, kylančios iš šių vertybių, yra itin glaudžiai susijusios su pačiu asmeniu, todėl jų pažeidimas, visų pirma, sukelia asmeninio pobūdžio neigiamas pasekmes, galinčias neigiamai paveikti visavertį asmens egzistavimą visuomenėje. Lietuva, kaip demokratinė teisinė valstybė, pripažįsta fundamentalių žmogaus teisių svarbą, todėl siekia saugoti bei efektyviai ginti asmenines neturtines teises.

Tiriama problema. Įstatymo ginamų teisių klasifikavimas į turtines ir neturtines reiškia ne tik skirtingą jų prigimtį, bet ir netapačius šių teisių gynimo tikslus bei reikšmę. Kai kalbame apie neturtines teises, reikia turėti omenyje, kad jų specifinis pobūdis lemia kiek kitokį nei turtinių teisių gynimo mechanizmą, kuris turi savitų trūkumų. Asmeninių neturtinių vertybių ir teisių svarbos pripažinimas, jų apsaugos įtvirtinimas nacionalinėje teisės sistemoje įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti realius ir efektyvius šių teisių gynimo būdus bei priemones². Atsižvelgiant į tai, darbo eigoje atsispindi ***problematis klausimas***: ar galiojančiame civiliniame teisiniame reguliavime ir jame įtvirtintais civiliniais teisiniais gynimo būdais (priemonėmis) užtikrinama reali bei visiška pažeistų asmeninių neturtinių teisių gynyba?

Baigiamojo darbo aktualumas. Turėdamas asmenines neturtines teises, asmuo neišvengiamai jas įgyvendina, kadangi šios teisės neatskiriamos nuo paties asmens, jo kasdienio egzistavimo visuomenėje. Dėl asmeninių neturtinių santykių absoliutaus pobūdžio kiekvienas neturtinių teisių turėtojas yra nuolat susijęs abstrakčiais teisiniais santykiais su kitais neidentifikuotais subjektais (neapibrėžtu asmenų ratu), kurie yra potencialūs šių teisių pažeidėjai. Tai lemia itin didelį asmeninių neturtinių teisių jautrumą ir pažeidžiamumą. Manytina, kad dėl ypatingos asmeninių neturtinių teisių reikšmės individui, kaip laisvam ir savarankiškam teisinių santykių dalyviui, šių teisių gynimo klausimas visuomet išlieka aktualus tiek kiekvienam

¹ Visuotinai pripažįstamas teisės principas, skelbiantis, kad „jeigu yra teisė, tai yra ir priemonė ją ginti“.

² Cirtautienė, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*. 2005, 7 (63): 5.

asmeniui atskirai, tiek Lietuvos, kaip demokratinės teisinės valstybės, raidai³. Neišvengiamai besikeičiantys visuomeniniai santykiai, spartus technologijų bei informacinės visuomenės vystymasis, požiūrio į teisės saugomas vertybes pokyčiai, *inter alia*, daro įtaką ir asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimui bei gynimui. Visa tai skatina aktyviau pasinerti į šios srities teisinius tyrimus, nuolat stebėti asmeninių neturtinių teisių gynimo tendencijas, vertinti šių teisių gynimo būdų veiksmingumą, kvestionuoti jų pakankamumą bei galimybių ribas, taip pat kelti klausimą dėl stipresnės asmeninių neturtinių teisių gynybos poreikio.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Dėl asmeninių neturtinių teisių specifikos ir reguliavimo ypatumų tyrimai šių teisių gynimo srityje paprastai apsiriboja pavienių neturtinių teisių apsaugos aspektų analize. Lietuvoje asmeninių neturtinių teisių gynimo ypatumus analizavo ne vienas teisės mokslininkas. Pavyzdžiui, L. Meškauskaitė analizavo žiniasklaidos pažeistų neturtinių teisių apsaugos aspektus, pavienių neturtinių teisių (pavyzdžiui, garbės ir orumo, teisės į privatų gyvenimą) gynimo klausimus nagrinėjo V. Mikelėnas, A. Šindeikis, E. Žiobienė ir kt. Aktyviai tyrinėta neturtinės žalos atlyginimo problematika – šioje srityje ryškus S. Cirtautienės, A. Rudzinsko, taip pat R. Volodko indėlis. Vienas iš naujesnių darbų yra A. Čekanavičiaus pateikta susisteminta dešimties metų teismų praktikos apžvalga CK⁴ 2.20–2.27 str. įtvirtintų asmeninių neturtinių teisių apsaugos ir gynimo klausimais.

Iki šiol didžiausias mokslinis dėmesys neturtinių teisių gynimo srityje skirtas neturtinės žalos atlyginimui⁵. Tai puikiai iliustruoja S. Cirtautienės ir R. Volodko apgintos disertacijos, išleistos monografijos, taip pat mokslinių straipsnių šia tema gausa. Tuo tarpu kitos neturtinių teisių gynimo priemonės Lietuvoje tyrinėtos ne taip intensyviai. Paprastai apsiribojama jų apibūdinimu, pernelyg neanalizuojant jų realaus poveikio, privalumų bei trūkumų. Manytina, kad esamiems tyrimams trūksta kompleksinio asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų bei priemonių įvertinimo, atsižvelgiant į jų siekiamus tikslus, efektyvumą bei nukentėjusio asmens turimus lūkesčius dėl realios teisių gynybos. Šiame darbe siekiama pateikti tokį įvertinimą.

Kadangi darbo objektas yra gana platus, remtasi įvairiais autoriais, pavyzdžiui, V. Mizaru, pateikusių išsamią civilinių teisių gynimo būdų analizę, S. Cirtautiene ir R. Volodko, apibrėžusiomis neturtinės žalos kompensavimo ypatumus neturtinių teisių gynimo bylose, L. Meškauskaite, A. Rudzinsku, taip pat T. Pukšmiu, pažyminčiu prevencinių gynimo būdų efektyvumą. Iš užsienio autorių darbe daugiau vadovautasi rusų teisės mokslininkės M. H. Малеина monografijoje „*Piliečių asmeninės neturtinės teisės. Samprata, įgyvendinimas,*

³ Čekanavičius, A. Specifinės fizinių asmenų civilinės teisės ir jų įgyvendinimas. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 227.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

⁵ Čekanavičius, A., *op. cit.*, p. 228.

gynimas.“ pateiktais neturtinių teisių gynimo ypatumų pastebėjimais, E. Reid, G. Resta, pateikiančiais asmeninių neturtinių teisių (angl. *personality rights*) sampratą, santykį su turtinėmis teisėmis, ir kt. Nemažą dalį darbo sudaro aktuali teismų praktika.

Baigiamojo darbo reikšmė. Civilinėje teisėje įtvirtinta asmeninių neturtinių teisių apsauga neapsiriboja vien formaliu teisės normų taikymu ir aiškinimu šių teisių gynimo procese. Ji taip pat reikalauja nuolatinės asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmo stebėsenos, vertinimo bei koregavimo, nes tik tokiu būdu yra įmanomas progresas neturtinių teisių gynimo srityje. Šis magistro baigiamasis darbas reikšmingas tuo, kad:

- jame pateikiama koncentruota asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų analizė, kuri turėtų padėti lengviau suvokti asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmą kaip visumą;
- atkreipiamas dėmesys į egzistuojančias asmeninių neturtinių teisių gynimo teorines ir praktines problemas, civilinių teisių gynimo būdų ribotumą, taip pat dėl to kylantį poreikį ieškoti optimalių problemų sprendimo variantų;
- darbe identifikuotos problemos gali būti atskaitos taškas tolimesniems bei detalesniems tyrimams, galimai suteiks naujų idėjų būsimiems asmeninių neturtinių teisių gynimo sritimi besidomintiems asmenims, įkvėps platesnei diskusijai darbe identifikuotų problemų tematika;
- tokiu būdu siekiama prisidėti prie jau atliktų tyrimų neturtinių teisių gynimo srityje, šių teisių gynimo mechanizmo teorinio ir praktinio tobulėjimo.

Darbo objektas. Lietuvoje asmeninės neturtinės teisės ginamos ne tik civilinės, bet ir baudžiamosios, administracinės teisės priemonėmis. Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjami civilinėje teisėje reglamentuojami asmeninių neturtinių teisių gynimo būdai ir priemonės. Darbe analizuojama, kada iškyla asmeninių neturtinių teisių gynimo poreikis ir kokiais civilinės teisės siūlomais būdais (priemonėmis) šios teisės ginamos, kokie veiksniai turi įtakos jų taikymui. Paminėtina, kad darbe apsiribojama gynimu asmeninių neturtinių teisių, įtvirtintų CK 2.20–2.27 straipsniuose. Tai teisė į vardą, teisė į atvaizdą, teisė į privatą gyvenimą ir jo slaptumą, teisė į garbės ir orumo gynimą, teisė į kūno neliečiamumą ir vientisumą, teisė į fizinio asmens laisvę, taip pat teisė pakeisti lytį.

Darbo tikslas – įvertinti Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtintą asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmą, išskiriant šių teisių gynimo būdų (priemonių) taikymo ypatumus bei veiksmingumą.

Atsižvelgiant į užsibrėžtą darbo tikslą, keliami šie **uždaviniai**:

1. atskleisti asmeninių neturtinių teisių, jų apsaugos bei gynimo reikšmę;
2. nustatyti civilinėje teisėje įtvirtintus asmeninių neturtinių teisių gynimo būdus, jų esmines savybes bei tarpusavio santykį;
3. įvardinti veiksnius, lemiančius atitinkamų gynimo būdų taikymą;

4. aptarti asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų trūkumus, taikymo problemas.

Darbo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti naudoti šie **tyrimo metodai**:

- taikant *analizės metodą* nagrinėtas asmeninių neturtinių teisių, jų gynimo būdų turinys, taikymo sąlygos, taip pat kritiškai vertintas konkrečių teisinių gynimo būdų pajėgumas;
- taikant *sisteminės analizės metodą* sistemiškai aiškintos įstatymų, įstatymų lydimųjų ir kitų teisės aktų normos, teismų praktikos nuostatos, taikomos ginant asmenines neturtines teises;
- *teleologinis metodas* taikytas atskleidžiant asmeninių neturtinių teisių gynimo reikšmę, taip pat nagrinėjant atskirų asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų paskirtį, jų taikymo tikslus bei perspektyvas. Vertinta, kiek realiai pasiekiami šių gynimo būdų deklaruojami tikslai, atsižvelgiant į praktines jų taikymo pasekmes;
- pasitelkiant *lyginamąjį metodą* nagrinėtas asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų tarpusavio santykis, požymiai, skiriančys šiuos gynimo būdus vieną nuo kito.

Darbo struktūrą sudaro *įvadinė dalis, trys dėstomosios dalies skyriai*, taip pat *išvados*.

Pirmasis dėstomosios dalies skyrius skirtas pateikti bendrąją, taip pat atskirų asmeninių neturtinių teisių sampratą, atskleisti jų gynimo esmę ir reikšmę. Antrajame skyriuje analizuojama, kaip ginant asmenines neturtines teises taikomi konkretūs civiliniai teisiniai gynimo būdai, aptariami jų esminiai bruožai ir trūkumai. Trečiajame skyriuje aptariami kai kurie aktualūs asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmą liečiantys aspektai. Darbo pabaigoje pateikiamos svarbiausios išvados.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir nagrinėjamos temos problematiką, formuluojami šie magistro baigiamojo darbo **ginamieji teiginiai**:

1. Asmeninių neturtinių teisių prigimtis bei jų pažeidimų specifika riboja civilinėje teisėje įtvirtintų gynimo būdų ir priemonių galimybes užtikrinti objektyvią bei visišką neturtinių teisių gynybą;
2. Ginant pažeistas asmenines neturtines teises, dažnai neįmanoma atkurti padėties, egzistavusios iki jų pažeidimo, todėl vienas iš asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų bruožų yra tas, kad jais tegalima maksimaliai sušvelninti pažeidimo pasekmes;
3. Asmeninių neturtinių teisių „trapumas“, jų gynimo mechanizmo trūkumai bei ryški asmens neturtinių vertybių komercializacija lemia poreikį lanksčiai taikyti egzistuojančius gynimo būdus, stiprinti prevencinę neturtinės žalos atlyginimo funkciją, siekiant efektyvesnio nukentėjusio asmens neturtinių interesų gynimo civilinėmis teisinėmis priemonėmis.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ADTAĮ	Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas;
ATGI	Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas;
Aprašas	Galimybės pasiekti neteisėtu būdu įgytą, sukurtą, pakeistą ar naudojamą informaciją panaikinimo tvarkos aprašas;
BK	Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas;
BPK	Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas;
CBS	Civilinių bylų skyrius;
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas;
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas;
EŽTK	Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas;
IVPI	Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas;
Konstitucija	Lietuvos Respublikos Konstitucija;
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas;
LVAT	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas;
Paslaugų teikėjas ...	informacinės visuomenės paslaugų teikėjas;
Rusijos CK	Rusijos Federacijos civilinis kodeksas;
VIĮ	Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas.

1. CIVILINIŲ TEISIŲ GYNIMAS IR ASMENINĖS NETURTINĖS TEISĖS

Prieš pradėdant nagrinėti konkrečius asmeninių neturtinių teisių gynimo būdus, civilinės teisės normų reglamentuojamus bei teismų praktikos plėtojamus šių teisių gynimo mechanizmo ypatumus, tikslinga pateikti bendrąją asmeninių neturtinių teisių sampratą, jų specifiką kitų civilinių teisių objektų atžvilgiu, taip pat būtina detalizuoti CK 2.20–2.27 str. įtvirtintas specifines neturtines teises ir vertybes, kaip šiame darbe nagrinėjamų civilinių teisinių gynimo būdų objektus, išsiaiškinti, kokia jų reikšmė asmeniui ir kodėl yra tikslinga jas ginti. Taigi, visų pirma, būtina išsiaiškinti, kas yra ginama, kodėl, ir tik vėliau tikslinga nagrinėti, kokiais būdais tai daroma. Pažymėtina, kad šiame skyriuje nebus detaliai gilinamasi į nagrinėjamų neturtinių teisių pažeidimo sąlygas, nes šis darbas yra labiau orientuotas į civilines teises priemones, taikomas jau pažeistoms asmeninėms neturtinėms teisėms ginti arba egzistuojant realiai jų pažeidimo grėsmei. Kartu būtina apibrėžti ir civilinių teisių gynimo sampratą, ją susiejant su darbe nagrinėjamomis neturtinėmis vertybėmis, nes tik taip galima pereiti prie detalesnės asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų analizės.

1.1. Asmeninių neturtinių teisių samprata

Kiekvienas asmuo pasižymi fundamentaliomis vertybėmis, tokiomis kaip gyvybė, sveikata, laisvė, fizinis bei psichinis neliečiamumas, taip pat jį individualizuojančiomis vertybėmis, be kurių visavertis egzistavimas šiuolaikinėje visuomenėje yra neįmanomas. Tai asmens vardas, atvaizdas bei įvaizdis, garbė ir orumas (reputacija), privatumas, kitos nematerialios asmeninio pobūdžio vertybės. Tradiciškai jos laikomos neturtinėmis, nes neturi ekonominio turinio, yra neatskiriama susijusios su jų turėtoju, yra jo substancija⁶, todėl negali būti paveldimos, kitaip perleistos kitam individui, pakeičiamos atitikmeniu, tiksliai įvertinamos pinigais ar kitu turtu. Asmeninės neturtinės teisės skirtos saugoti specifinius žmogaus individualumo, asmeniškumo aspektus, todėl jos siejamos su asmens egzistencijos, būties (pranc. „être“, angl. „the being“) apsauga, skirtingai nei turtinės teisės, kurių tikslas yra užtikrinti „turėjimo ar disponavimo“ (pranc. „avoir“, angl. „the having“) apsaugą⁷. Tačiau, kaip pastebi E. Reid, šiuolaikinėje visuomenėje neįmanoma asmeninių neturtinių teisių vertinti izoliuotai nuo turtinių teisių, tokiu būdu ignoruojant neišvengiamą šių skirtingos prigimties teisių sąveiką⁸. Ši sąveika iš esmės nulemta stiprėjančios asmens neturtinių vertybių komercializacijos, spartaus

⁶ Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 47.

⁷ Reid, E. Protection for Rights of Personality in Scots Law: A Comparative Evaluation. *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2007, 11 (4): 4 [žiūrėta 2014-07-20]. < <http://www.ejcl.org/114/art114-1.pdf> >.

⁸ *Ibid.*

technologijų vystymosi, didėjančios privačios informacijos bei įvaizdžio svarbos⁹. Asmeninės neturtinės teisės tampa vis labiau patraukliu ekonominių interesų objektu. Šiuo požiūriu tam tikros asmeninės neturtinės vertybės (ypač vardas, atvaizdas, garbė ir orumas, taip pat privatumas) gali būti traktuojamos kaip turinčios ekonominį-komercinį potencialą.

Asmeninės neturtinės teisės yra klasifikuojamos atsižvelgiant į jų turinį, paskirtį, taip pat įgyvendinimo specifiką. Jų klasifikavimas nėra savitiksliis. Kaip teigia *M. H. Малеина*, asmeninių neturtinių teisių sisteminimas yra būtinas žingsnis šių teisių požymių studijavimo, skirtumų bei gynimo mechanizmo atskleidimo procese, taip pat aktyviai prisideda prie teisėkūros tobulinimo¹⁰. CK 1.115 str. 2 d. išskiriamos dvi rūšių asmeninės neturtinės teisės – susijusios ir nesusijusios su turtinėmis teisėmis. Pirmosios yra susietos su objektyvia forma išoriškai išreikštu objektu (pvz., meno kūriniu, vaizdiniu prekės ženklu), todėl jų pagrindu gali atsirasti turtinės teisės, taip pat jos gali būti tam tikrais atvejais paveldimos¹¹. Nuolatinis kapitalistinės visuomenės, komercinės veiklos vystymasis lemia tai, kad šių teisių ratas plečiasi. Asmeninės neturtinės teisės, nesusijusios su turtinėmis, tradiciškai suprantamos kaip neatskiriamos nuo jų turėtojo, taigi negali būti perduodamos jokių pagrindu ar sukurti turtinių teisių. Tai fizinio asmens teisė į gyvybę, sveikatą, privatų gyvenimą, teisė į garbę ir orumą, kūno neliečiamumą ir vientisumą bei kitos nuo asmens neatskiriamos neturtinės teisės. Detalesnę asmeninių neturtinių teisių klasifikaciją pagal jų paskirtį ir tikslus pateikia *M. H. Малеина*: 1) asmeninės neturtinės teisės, užtikrinančios fizinį ir psichinį asmens vientisumą – tai teisė į gyvybę, sveikatą, teisė į asmens fizinį bei psichinį neliečiamumą, teisė į palankią supančią aplinką ir pan.; 2) asmeninės neturtinės teisės, užtikrinančios asmens individualizaciją visuomenėje – teisė į vardą, teisė į atvaizdą, teisė į individualią išvaizdą, teisė į garbę ir orumą bei dalykinę reputaciją; 3) neturtinės teisės, užtikrinančios asmens autonomiškumą – teisė į privatų gyvenimą ir jo slaptumą, teisė į asmens laisvės, būsto neliečiamumą ir pan.; 4) neturtinės teisės, užtikrinančios intelektinės veiklos rezultatų apsaugą – tai įvairios autorių, atlikėjų, išradėjų neturtinės teisės¹².

Šiame darbe nagrinėjamų civilinių teisinių gynimo būdų objektas – CK 2.20–2.27 str. reglamentuotos asmeninės neturtinės teisės pasižymi tam tikrais jas išskiriančiais bendrais bruožais: 1) jos yra prigimtinės, nes pradeda egzistuoti nuo jų turėtojo gimimo momento. Taigi, joms įgyti nereikia papildomų veiksmų, skirtingai nei, pavyzdžiui, autoriaus neturtinės teisės, kurios atsiranda intelektinės – kūrybinės veiklos pagrindu. Jos negali būti atimamos ar paneigiamos, kitaip būtų paneigiamas ir pats asmuo, jo visavertis egzistavimas visuomenėje; 2)

⁹ Reid, E., *supra* note 7, p. 4.

¹⁰ Maleina, M. N. *Lichnye neimushchestvenye prava grazhdan. Ponjatie. Osushchestvlenie, zashhita*. [Personal non-property rights of citizens. Concept, implementation, protection]. Moskva: M3 Press, 2000, p. 21.

¹¹ Mikelėnas, V., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 237.

¹² Maleina, M. N., *op. cit.*, p. 21–22.

jų nereikia papildomai išviešinti, įteisinti ar kitaip pripažinti, kitaip nei teises į prekės ženklą, pramoninį dizainą ir pan.; 3) tai specifinės, padidintos svarbos individualaus pobūdžio neturtinės teisės, todėl jos skiriasi nuo įprastų neturtinių teisių, pavyzdžiui, akcininkų neturtinių teisių; 4) jos patenka į asmens privataus gyvenimo sritį plačiąja prasme.

1.2. Specifinių asmeninių neturtinių teisių turinys ir reikšmė

Asmeninių neturtinių teisių, taip pat jų gynimo reikšmė individui bei visuomenei slypi pačiose asmeninėse neturtinėse vertybėse, todėl tik išgryninus jų esmę galima suvokti šių vertybių ir jų pagrindu egzistuojančių neturtinių teisių gynimo reikšmę.

CK 2.20 ir 2.21 str. įtvirtinta *teisės į vardą (pavardę ir pseudonimą)*, kaip asmeninės neturtinės vertybės, apsauga. Skirtingai nei galiojantis CK, 1964 m. CK¹³ teisė į vardą kaip savarankiškos neturtinės teisės neišskyrė. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 7 str. numato, kad vaikas teisę į vardą įgyja nuo gimimo momento¹⁴, taigi ši teisė yra prigimtinė ir ją turi kiekvienas žmogus. Vardas kaip neturtinė vertybė liečia esminį asmens identiškumą, pateikia nuorodą į jo lytį, kilmę, šeiminę padėtį, giminės priklausomumą, neretai ir tautybę, todėl kartu yra žmogaus privataus gyvenimo dalis. Be to, tai yra būtina egzistavimo visuomenėje bei dalyvavimo teisiniuose santykiuose sąlyga. Vardas yra informacija, leidžianti identifikuoti konkretų teisinių santykių dalyvį. Visi teisiniai padariniai, įskaitant teisinę atsakomybę, formaliai atsiranda konkrečiu vardu identifikuotam asmeniui, todėl neleidžiama įgyti teisių ir pareigų prisidengiant kito asmens vardu. CK 2.20 str. 2 d. numatyta teisė į vardą gynimo esmė – asmuo turi teisę reikalauti iš kitų asmenų nesinaudoti ir neveikti jo vardu be leidimo. Pagal CK 2.21 str. 1 d. asmens teisė į vardą pažeidžiama, kai: 1) kitas subjektas neteisėtai veikia jo vardu; 2) kliudo naudotis teise į vardą; 3) kitokiu būdu neteisėtai pasisavinamas svetimas vardas. LAT vienoje iš savo nutarčių yra išaiškinęs, kad teisė į vardą ginama ne nuo bet kokio kėsimosi. Kaip teisė į vardą pažeidimas turi būti traktuojamas siekimas panaudoti vardą savanaudiškais tikslais, kurie suprantami plačiai – kaip piniginė, ekonominė, populiarumo, ar kitokia komercinė ir nekomercinė nauda¹⁵. Svetimo asmens vardu pasinaudojama sudarant sandorius, reklamos tikslais ar siekiant kitokios naudos. Teisė į vardą, nors ir būdama neturtinė, dėl jos plačių panaudojimo galimybių savyje turi tam tikrą ekonominę vertę, taigi jos pagrindu gali atsirasti turtinė nauda, kurios savo neteisėtais veiksmais gali siekti tretieji asmenys.

¹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1964, Nr. 19-138 (2000-06-15 redakcija).

¹⁴ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.

¹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *G. G. v. Adomo Mickevičiaus Lietuvos ir Lenkijos santykių rėmimo fondas* (bylos Nr. 3K-3-308/2006).

Teisės į vardą pažeidimas gali neigiamai paveikti kitas neturtines vertybes, pvz., kito asmens vardo panaudojimas nesąžiningoje veikloje gali sumenkinti to asmens garbę ir orumą. Vardas yra vienas iš pagrindinių kriterijų, leidžiančių identifikuoti teisinių santykių dalyvį, todėl teisės į vardą gynimas sudaro prielaidą užtikrinti teisinių santykių dalyvių autentiškumą. Be abejo, teisinės gynybos reikalaujantis asmuo privalo įrodyti, kad neteisėtai naudojamas vardas yra sietinas būtent su jo asmeniu, o ne kitais asmenimis, turinčiais tą patį vardą (pavardę).

Konstitucijos 25 str. ir EŽTK¹⁶ 10 str. 1 d. įtvirtinta saviraiškos laisvė apima galimybę nekliudomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, ir yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų, o taip pat viena svarbiausių jos progreso bei kiekvieno individo raidos sąlygų¹⁷. Tačiau saviraiškos laisvė nėra absoliuti. CK 2.24 str. detalizuoja saviraiškos laisvės įgyvendinimo ribas ir kartu įtvirtina **asmens garbės ir orumo (dalykinės reputacijos) gynimą** civilinėms teisinėmis priemonėmis. Paminėtina, kad garbė ir orumas yra fundamentalūs ir itin galias istorines šaknis turintys asmens apsaugos elementai, kurie dar romėnų teisėje kaip *fama* ir *dignitas* buvo ginami *actio injuriarum* – bendrosios asmens nematerialinių interesų gynimo priemonės, pagrindu¹⁸. Pagal galiojantį civilinį teisinį reguliavimą šios vertybės ginamos kartu, nes pažeidus asmens garbę, žala padaroma ir jo orumui. Tai išplaukia iš garbės ir orumo, kaip dviejų tarpusavyje susijusių asmeninių neturtinių vertybių sampratos: garbė – tai viešoji teigiama nuomonė apie asmenį, asmens geras vardas. Orumas – tai asmens savęs vertinimas, kurį lemia visuomenės įvertinimas¹⁹. Šios vertybės atspindi konkretaus asmens įvaizdį visuomenėje, verslo ar profesinėje aplinkoje, daro įtaką jo dalyvavimui įvairiuose visuomeniniuose, taigi ir teisiniuose santykiuose. Pavyzdžiui, teigiamai vertinamas asmuo įvaizdis sutartiniuose santykiuose patvirtina, jog jis yra sąžiningas, patikimas kontrahentas ir todėl tinkamas partneris rizikingam sandoriui sudaryti. Neigiamą įvaizdį asmuo gali susikurti pats savo poelgiais bei psichofizinėmis savybėmis, arba jį sukurti gali kiti subjektai, skleisdami melagingą, prasimanytą, asmenį žeminančią informaciją. Tokios informacijos apie asmenį paskelbimas gali apriboti jo visavertį egzistavimą visuomenėje, pakirsti aplinkinių pasitikėjimą asmeniu tiek, kad jo normalus visuomeninis, šeimyninis, profesinis gyvenimas gali būti pasmerktas. Dėl to civilinė teisė siekia ginti nepagrįstai suterštą garbę ir orumą, atstatyti teigiamą asmens įvaizdį.

¹⁶ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987 (su papildomais protokolais ir pakeitimais).

¹⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje *D. J. v. UAB „Ekstra“ žurnalas* (bylos Nr. 3K-3-193/2009).

¹⁸ Brügge-meier, G.; Ciacchi, A. C.; O’Callaghan, P. *Personality Rights in European Tort Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 568.

¹⁹ LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ 5 punktas. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.

Teisė į privatų gyvenimą ir jo slaptumą (Konstitucijos 22 str., EŽTK 8 str., CK 2.23 str.) yra plačiausia ir šiais laikais labiausiai pažeidžiama asmeninė neturtinė teisė. Privatumas kaip vertybė yra įmanoma tik laisvoje, asmens individualumą bei savitumą vertinančioje visuomenėje. Tik turėdamas galimybę bent dalinai atsiriboti ir pailsėti nuo aplinkinių dėmesio žmogus gali jaustis saugus²⁰. Atskleidžiant šios vertybės turinį, verta paminėti EŽTT sprendimą byloje *Niemietz prieš Vokietiją*, kuriame teismas pažymėjo, kad privatus gyvenimas yra itin plati sąvoka, neturinti ir negalinti turėti griežto apibrėžimo. Teismas nurodė, kad būtų per daug siaura privatumo sąvoką nusakyti tik „vidiniu rateliu“, kuriame individas gali gyventi taip, kaip nori, ir iš jo visiškai eliminuoti išorinį pasaulį, kaip neįeinantį į šį ratą²¹. Galima tik dalinai apibūdinti asmens privatumo sritis: tai vidiniai asmens šeimos santykiai, jo lytinis, dvasinis, kultūrinis, religinis gyvenimas, sveikatos būklė, privatus susirašinėjimas, pokalbiai, gyvenamoji patalpa, patalpos ūkinei-komercinei veiklai, asmeniniai duomenys, kilmė ir kitokia informacija, kuriai rinkti ar skelbti reikalingas asmens sutikimas²².

Teisės į privatų gyvenimą apsaugos esmė yra ta, kad įsiterpti į asmens privataus gyvenimo sferą galima tik jo sutikimu, nebent egzistuoja pagrįstas visuomenės interesas ar kita įstatyme numatyta bei laisvoje, demokratinėje teisinėje visuomenėje pateisinama priežastis nepaisyti asmens valios. Pagal CK 2.23 str. teisė į privatų gyvenimą gali būti pažeista įvairiais būdais, pvz., neteisėtai įeinant į gyvenamąsias ar kitas asmens patalpas, neteisėtai stebint asmenį, apieškant jį, jo turtą, tretiesiems asmenims paskelbiant jo asmeninius duomenis ir pan. Dažnai privatumas pažeidžiamas pastaruoju būdu, t. y. pavišinant asmens privataus gyvenimo detales. Pagal LAT suformuotą praktiką, tokiam privatumo pažeidimui konstatuoti būtina šių faktų visuma:²³ 1) informacijos paskleidimo faktas. Paskleidimą reikia suprasti kaip informacijos perdavimą bet koku būdu tretiesiems asmenims, t. y. bet kokiam asmeniui, išskyrus tą, kurio privati informacija skleidžiama; 2) faktas, jog paskleista informacija yra apie ieškovą; 3) paskleista informacija yra apie ieškovo privatų gyvenimą; 4) faktas, jog ji paskleista be ieškovo sutikimo. Pareiga įrodyti, kad sutikimas buvo duotas, tenka atsakovui; 5) informacija paskleista nesant teisėto visuomenės intereso ar kitoms įstatymuose numatytoms privatumo apribojimo išimtims. Skirtingai nei garbės ir orumo gynimo atveju, ginant privatumą nesvarbu, ar paskleisti duomenys atitinka tikrovę ir ar jie yra žeminančio pobūdžio. Kartais privačios informacijos pavišėjimas gali būti asmeniui objektyviai naudingas, pvz., gali suformuoti teigiamą

²⁰ Mikelėnas, V. Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas. *Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doc. Alfonso Vileitos septyniadešimtmečiui, medžiaga*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 113.

²¹ *Niemietz v. Germany*, 16 December 1992, § 29, Series A vol. 251-B.

²² Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 60.

²³ LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ 3 punktas. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.

visuomenės nuomonę, atnešti šlovę ir pan., tačiau bet kuriuo atveju yra negerbiama asmens valia laikyti atitinkamą informaciją paslapyje. Asmuo gali visai nenorėti padidėjusio visuomenės susidomėjimo juo, gali visai nesiekti šlovės, todėl toks privačios informacijos paskleidimas jam savaime sukelia žalą. Taigi, privatumo pažeidimas konstatuojamas nepriklausomai nuo to, ar privačios informacijos paskelbimas asmeniui buvo objektyviai naudingas, ar žalingas. Tokia išvada išplaukia iš pačios privatumo prigimties, pagal kurią tik pats asmuo gali nuspręsti, kokias savo privataus gyvenimo detales jis nori išviešinti. Jei asmuo pats neketina tai padaryti, nevalia to daryti ir kitiems.

Kalbant apie asmens privatumo gynimo problemas, reikia pripažinti, kad šiuolaikiniame pasaulyje privatumas tampa vis labiau pažeidžiama vertybe ir patraukliu pasipelnymo objektu (kalbant apie žiniasklaidos priemones). Nors dažniausi yra žiniasklaidos įvykdomi privatumo pažeidimai, tradiciniai informacijos skleidimo būdai kaip televizija, laikraščiai, žurnalai bei radijas jau nebėra dominuojantys. Informacinių technologijų vystymasis ir skverbimasis į kasdieninį gyvenimą lėmė naujų būdų, leidžiančių pasisavinti bei skleisti svetimą asmeninę informaciją, atsiradimą. Bene didžiausia atsiradusi grėsmė asmens privatumui yra virtuali erdvė. Nors ji egzistuoja, palyginti, neilgą laikotarpį, tačiau jau tapo viena iš patogiausių ir paprasčiausių priemonių asmeninei informacijai išgauti ir skleisti. Todėl asmens privataus gyvenimo gynimas tampa vis didesniu iššūkiu kiekvienos valstybės teisei sistemai.

Teisės į atvaizdą apsauga įtvirtinta CK 2.22 str. Kaip ir teisė į vardą, 1964 m. CK teisė į atvaizdą nebuvo atskirai išskirta. Tam tikra apimtimi jos apsauga buvo įtvirtinta 1964 m. CK 554 str., tačiau šis straipsnis atvaizdą gynė tik kai jis buvo be asmens sutikimo panaudotas vaizduojamojo meno kūrinys. Iš esmės iki dabartinio CK įsigaliojimo teisė į atvaizdą buvo ginama pareiškiant ieškinį dėl pažeisto privataus gyvenimo gynimo. Asmens atvaizdas turi būti suprantamas plačiąja prasme, t. y. kaip bet koks asmens išvaizdos užfiksavimas, atkūrimas skaitmeniniu ar neskaitmeniniu būdu (nuotrauka, vaizdo įrašas, skulptūra ir kt.). EŽTT savo jurisprudencijoje yra pabrėžęs, kad teisė į atvaizdo apsaugą (gynimą) yra viena pagrindinių asmeninės raidos sudėtinių dalių, kuria užtikrinama, kad asmens atvaizdas, kaip vienas esminių asmenybės atributų, nebūtų besąlygiškai uzurpuojamas trečiųjų asmenų ir naudojamas prieš atvaizduojamo asmens valią²⁴. Atvaizdo apsaugos esmė yra ta, kad tik pats atvaizdo savininkas turi teisę disponuoti savo išvaizda, nulemti bei kontroliuoti savo atvaizdo likimą, taip pat drausti kitiems asmenims be jo sutikimo užfiksuoti, atgaminti, skelbti ar kitokiu būdu panaudoti jo atvaizdą²⁵, o esant šios neturtinės teisės pažeidimui – realizuoti jos teisinę gynybą.

²⁴ *Reklos and Davourlis v. Greece*, no. 1234/05, § 40, ECHR 2009.

²⁵ Maleina, M. N., *supra* note 10, p. 125.

Be jokios abejonės, atvaizdas yra asmens privataus gyvenimo dalis, nes tai yra asmens išvaizda, kaip unikalią ir neatskiriama nuo žmogaus kūno savybę, identifikuojanti informacija. Asmens atvaizdo platinimas gali apriboti privatumą labiau nei bet kurios kitos, pavyzdžiui, verbalinės informacijos paskelbimas²⁶. Nors teisė į atvaizdą savo prigimtimi laikoma asmenine neturtine teise, tačiau LAT yra pripažinęs, kad ji „kartu gali turėti ir tam tikrą ekonominę vertę, nes gali būti įvertinta pinigais, taigi šiuo aspektu tai yra kartu ir turtinė teisė“²⁷. Šiais laikais ypač paplitęs atlygintinas atvaizdo naudojimas komerciniuose santykiuose. Kadangi teisė į atvaizdą yra reglamentuojama atskirai nuo teisės į privatų gyvenimą, LAT yra nurodęs, kad CK 2.22 str. yra *lex specialis* CK 2.23 str. atžvilgiu, todėl pažeidus tik asmens teisę į atvaizdą, taikytinas CK 2.22 str., o jei kartu pažeidžiama ir bendroji teisė į privatų gyvenimą, taikytinos abi normos – tiek CK 2.22 str., tiek CK 2.23 str.²⁸ Esant atitinkamoms aplinkybėms, neteisėtu asmens atvaizdo paskelbimu įmanoma pažeisti net tris asmenines neturtines teises – teisę į atvaizdą, teisę į privatų gyvenimą, taip pat garbę ir orumą. Taigi atvaizdas yra gana stiprų poveikį turinti neturtinė vertybė ir vienas esminių asmens privatumo atributų.

Viena fundamentaliausių, asmens autonomiškumą pabrėžiančių bei saugančių teisių yra **fizinio asmens teisė į kūno neliečiamumą ir jo vientisumą** (CK 2.25 str.). Asmens kūno neliečiamumas ir vientisumas, visų pirma, yra ir baudžiamosios teisės normų saugoma vertybė, kurios pažeidimai pasireiškia nusikalstamomis veikomis asmens gyvybei, sveikatai, seksualinei laisvei ir pan., tačiau ši vertybė ginama ir civilinės teisės siūlomomis priemonėmis, iš esmės kompensuojant patirtą turtinę ir neturtinę žalą. Pažymėtina, jog ši teisė yra stipriausiai saugomų žmogaus neturtinių vertybių – gyvybės ir sveikatos – apsaugos pagrindas, nes gyvybės atėmimas ar sveikatos sutrikdymas neįmanomas be fizinės ar psichinės intervencijos.

Teisės į kūno neliečiamumą ir jo vientisumą apsaugos esmė yra ta, kad asmuo yra savo kūno šeimininkas, todėl pats sprendžia, kaip su savo kūnu elgtis tiek jam esant gyvam, tiek po mirties, ir turi teisę reikalauti, kad be jo sutikimo jo kūnui nebūtų taikoma jokia intervencija²⁹. Negalėdamas priimti sprendimų dėl savo paties kūno, asmuo vargiai galėtų priimti sprendimus kitais klausimais. Asmens duodamo sutikimo forma priklauso nuo intervencijos pobūdžio: kraujo paėmimui, paskiepijimui ar kitokioms nesudėtingoms medicininėms procedūroms sutikimas gali būti duotas žodžiu ar konkludentiniais veiksmais, tačiau sudėtingoms procedūroms, kaip chirurginė operacija, nėštumo nutraukimas, taip pat bet kokio pobūdžio medicininiams

²⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje T. Ž. v. *Klaipėdos Hermano Zudermano gimnazija* (bylos Nr. 3K-3-262/2011).

²⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje T. *Gedmintienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“* (bylos Nr. 3K-3-294/2003).

²⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje R. *Litvinaitė v. UAB „Brolių Tomkų leidykla“* (bylos Nr. 3K-3-1000/2003).

²⁹ Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 75.

eksperimentams būtinas rašytinės formos asmens sutikimas. Byloje dėl nesankcionuotos chirurginės operacijos, dėl kurios mirė mažametė pacientė, LAT yra išaiškinęs, kad teisės pasekmės sukelia tik *rašytinės formos, išankstinis, tinkamai ir visapusiškai informuotas* paciento (ar jo teisėtų atstovų) sutikimas dėl intervencijos į jo kūną³⁰. Sutikimas nėra būtinas ir intervencija gali būti vykdoma prieš jo valią egzistuojant būtinojo reikalingumo sąlygoms, taip pat siekiant apsaugoti visuomenės sveikatą ar motyvuotu teisėsaugos institucijų sprendimu³¹.

Asmeninė neturtinė *teisė į laisvę* yra žmogaus autonomiškumą ir nepriklausomumą demokratinėje teisinėje valstybėje garantuojanti konstitucinė vertybė, įtvirtinta Konstitucijos 20 str. EŽTK 4 ir 5 str., o jos civilinė teisinė apsauga detalizuojama CK 2.26 str. Laisvės kaip neturtinės vertybės sąvoka yra gana plati, apimanti saviraiškos, judėjimo, religijos laisvę ir pan., tačiau CK 2.26 str. prasme teisės į laisvę apsauga bei gynyba siejama su žala, patirta dėl neteisėto asmens fizinės laisvės apribojimo. Asmens laisvę neteisėtai apriboti gali ne tik privatūs fiziniai asmenys, bet ir valstybės institucijos, jų pareigūnai, sveikatos apsaugos įstaigos. CK 2.26 str. saugo asmens fizinę laisvę, nustatydamas, kad niekas neturi teisės savavališkai ją apriboti, nesant įstatyme numatytų pateisinamų jos ribojimo pagrindų. Tokius pagrindus, visų pirma, nustato EŽTK 5 str. 1 d., o juos detalizuoja nacionalinės teisės normos, pavyzdžiui, minėtas CK 2.26 str., Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas³², proceso teisės normos, kurių pagrindų vertintina, ar asmens laisvės apribojimas buvo būtinas ir pagrįstas.

CK 2.27 str. įtvirtina *lyties pakeitimo teisę*. 1964 m. CK šios teisės nenumatė. Tai akivaizdžiai netradicinė, moderni asmeninė neturtinė teisė, kurios įgyvendinimas tapo įmanomas ne tik dėl didelių žmonijos pasiekimų medicinos srityje, bet ir stiprėjančios žmogaus teisių apsaugos tendencijos. Pažymėtina, kad lyties pakeitimas kartais yra vienintelė efektyvi asmens, patiriančio lytinio identiteto krizę, gydymo priemonė, todėl šios teisės pažeidimas sukelia sunkias psichologinio pobūdžio pasekmes. Pagal CK 2.27 str. 1 d. pasikeisti lytį gali tik pilnametis nesusituokęs (ir neįregistravęs partnerystės) asmuo, jei lyties pakeitimas jo atveju yra mediciniškai įmanomas ir būtinas³³. Visgi, Lietuvoje lyties pakeitimo klausimu egzistuoja legistalyvinė omisija, nes jau daugiau kaip dešimtmetį nuo CK 2.27 str. įsigaliojimo nėra priimti šio straipsnio 2 d. minimi įstatymai, turintys detalizuoti lyties pakeitimo tvarką ir sąlygas. Teisės aktai nereglementuoja su lyties pakeitimu susijusio gydymo, o lytį pasikeitus užsienio valstybėje ir grįžus į Lietuvą, tenka kreiptis į teismą dėl įpareigojimo pakeisti civilinės būklės aktus. Šiuo klausimu LVAT yra nurodęs, jog situacija, kai lytį pasikeitęs asmuo, siekdamas atitinkamų

³⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. Raudonienė ir Z. Raudonis v. Viešojoje įstaigoje Vilniaus universiteto Santariškių klinikos* (bylos Nr. 3K-3-206/2005).

³¹ Mikelėnas, V., et al., *supra* note 11, p. 77.

³² Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 53-1290.

³³ Mikelėnas, V., et al., *op. cit.* p. 82.

civilinės būklės aktų pakeitimo, turi būtinai kreiptis į teismą, negali būti laikoma tinkama lyties pakeitimo pripažinimo forma, nes tokia procedūra (teismo būdu) sukelia papildomus nepatogumus ir nesiderina su lygiateisiškumo principu³⁴.

Būtina paminėti, jog šiame poskyryje aptartos asmeninės neturtinės teisės yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, kadangi jos iš esmės kilusios iš teisės į privatų gyvenimą plačiąja prasme ir sąlyginai yra šios teisės sudėtinė dalis³⁵. Vadinasi, pažeidus vieną asmeninę neturtinę teisę, neretai pažeidžiama ir kita. Dėl to šios teisės dažnai ginamos kartu.

1.3. Bendroji asmeninių neturtinių teisių apsaugos ir gynimo charakteristika

Specifinių asmeninių neturtinių teisių civilinio teisinio reglamentavimo ypatumas yra tas, kad civilinės teisės normos reglamentuoja ne jų įgyvendinimą, o trečiųjų asmenų kišimosi į šių teisių įgyvendinimą ribas³⁶. Asmeninių neturtinių teisių pagrindu susiklostantys teisiniai santykiai yra absoliutaus pobūdžio. Tai reiškia, kad asmenys neturtinėmis teisėmis naudojasi, jas įgyvendina laisvai, savo nuožiūra, o visi kiti asmenys (neapibrėžtas teisės subjektų ratas) yra nuolat įpareigoti nepažeisti šių subjektinių teisių, susilaikyti nuo įsibrovimo į jų teisėtą įgyvendinimą ribas³⁷. Galima teigti, kad dėl absoliutaus asmeninių neturtinių teisių santykių pobūdžio tarp teisės turėtojo ir visų kitų asmenų vyrauja abstraktūs, apsauginiai teisiniai santykiai, ir tik esant asmeninės neturtinės teisės pažeidimui (ar jos grėsmei) tarp teisės turėtojo ir pažeidėjo susiklosto papildomi, jau pakankamai konkretūs teisinės gynybos bei atsakomybės santykiai. Absoliutaus teisinio santykio pobūdis būdingas ir, pavyzdžiui, nuosavybės teisei, tačiau ši įgyvendinama labiau apibrėžtu, teisės normų nustatytu turto valdymo, naudojimosi ir disponavimo juo režimu. Jeigu įstatymai detalčiai reglamentuoja nuosavybės teisės įgijimo bei praradimo pagrindus, disponavimo turtu būdus, nuosavybės teisės išviešinimo tvarką ir pasekmes, tai asmeninių neturtinių teisių įgyvendinimo tvarka ir būdai yra iš esmės palikti paties teisės turėtojo nuožiūrai³⁸. Civilinės teisinės asmeninių neturtinių teisių apsaugos esmė yra susijusi su užtikrinimu, jog asmuo, įgyvendindamas šias specifines teises, turėtų galimybę laisvai, netrukdomai nulemti savo elgesio variantą privačiose gyvenimo srityse, kurių nereglamentuoja ir neriboja imperatyvios teisės normos³⁹.

³⁴ LVAT teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis administracinėje byloje *A. S. v. Lietuva* (bylos Nr. A-858-1452-10).

³⁵ Čekanavičius, A., *supra* note 3, p. 230.

³⁶ Cirtautienė, S., *supra* note 2, p. 6.

³⁷ Sukhanov, E. A., *et al. Grazhdanskoe pravo: uchebnik* [Civil law: textbook]. Moskovskij gosudarstvenyj universitet im. M. V. Lomonosova. 3-e izd. Perepab. u dop. Moskva: Volters Kluver, 2007, p. 410.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*

Bet kurios subjektinės teisės įgyvendinimas neįmanomas be efektyvaus jos apsaugos bei gynimo mechanizmo. Teisės įgyvendinimas ir gynimas yra glaudžiai susijusios, viena kitą lemiančios bei papildančios teisinės kategorijos. Subjektinių teisių, kurių negarantuoja būtinos gynybos priemonės, įgyvendinimas visiškai priklausytų nuo kitų asmenų valios bei valstybinės valdžios autoriteto⁴⁰. Civilinė teisė saugo asmenines neturtines teises, apibrėždama jų pažeidimo sąlygas, o jų gynyba realizuojama taikant atitinkamus civilinius teisinius gynimo būdus.

Galima teigti, kad bet kuris teisės gynimo būdas turi dvejopą reikšmę. Iš vienos pusės, tai yra nukentėjusio asmens konkretus materialinis teisinis reikalavimas, kuriuo siekiama atitinkamos turtinės ar neturtinės satisfakcijos, iš kitos pusės – tai atitinkama poveikio priemonė, taikoma pažeidėjui ar kitam atsakingam asmeniui kaip civilinė teisinė sankcija už neteisėtą veiką nukentėjusio asmens atžvilgiu. Teisinėje literatūroje skiriami jurisdikciniai ir nejurisdikciniai, CK ir kituose įstatymuose įtvirtinti, teisminės ir specialios formos civilinių teisių gynimo būdai⁴¹. Darbe nagrinėjamų asmeninių neturtinių teisių gynimo kontekste taip pat paminėtini *prevenciniai*, *apsauginiai* bei *kompensaciniai* gynimo būdai. Prevenciniai būdai skirti užkirsti kelią būsimiems bei realiai tikėtiniems, taip pat pakartotiniams teisės pažeidimams, žalos atsiradimui. Apsauginiais būdais siekiama sustabdyti žalos darymą, nutraukti teisės pažeidimą⁴². Kompensaciniai civilinių teisių gynimo būdai yra nukreipti į pažeidėjo turtą, iš kurio siekiama kompensuoti nukentėjusiam asmeniui padarytą turtinę ir (ar) neturtinę žalą⁴³. Kaip matysime, kai kurie asmeninių neturtinių teisių gynimo būdai gali atlikti ir kelias funkcijas kartu.

Literatūroje vyrauja pozicija, kad asmeninių neturtinių teisių gynimo ypatumas yra tas, kad jos ginamos būdais, neturinčiais tikslo atkurti nukentėjusio asmens pažeistus turtinius interesus⁴⁴. CK 1.138 str. numatyti bendrieji civilinių teisių gynimo būdai, kuriuos taiko teismas, neperžengdamas savo kompetencijos ribų⁴⁵. Atsižvelgiant į asmeninių neturtinių teisių specifinį pobūdį, jų gynybai tinka ne visi šiame straipsnyje išvardinti teisių gynimo būdai. Pavyzdžiui, pripažįstama, jog nebūdingas asmeninių neturtinių vertybių gynimo būdas yra priteisimas įvykdyti pareigą natūra⁴⁶. Abejotinas ir buvusios iki teisės pažeidimo padėties atkūrimas kaip asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas. CK 1.138 str. pateiktas nebaigtinis civilinių teisinių

⁴⁰ Vitkevičius, P., et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Antrasis pataisytas leidimas. Kaunas: Vijusta, 1998, p. 67.

⁴¹ Papirtis, L. V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 145.

⁴² Meškauskaitė, L. Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai. *Jurisprudencija*. 2005, 64 (56): 116.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Papirtis, L. V., et al., *op. cit.*, p. 147.

⁴⁵ CK 1.138 str. tiesiogiai įtvirtinti šie civiliniai teisiniai gynimo būdai: 1) teisės pripažinimas; 2) buvusios iki teisės pažeidimo padėties atkūrimas; 3) kelio užkirtimas teisę pažeidžiantiems veiksams ar uždraudimas atlikti veiksmus, keliančius pagrįstą grėsmę žalai atsirasti; 4) priteisimas įvykdyti pareigą natūra; 5) teisinio santykio nutraukimas ar pakeitimas; 6) turtinės ir (ar) neturtinės žalos išieškojimas, o įstatymų arba sutarties numatytais atvejais – netesybų išieškojimas; 7) valstybės ar savivaldybių institucijų, jų pareigūnų aktų pripažinimas negaliojančiais.

⁴⁶ Cirtautienė, S., *supra* note 2, p. 7.

gynimo būdų sąrašas, nes šio straipsnio 8 punktas yra blanketinė teisės norma, įtvirtinanti galimybę taikyti kitus gynimo būdus. Tokie gynimo būdai numatyti atskiruose CK straipsniuose (pvz., CK 2.24 str. numatytas tikrovės neatitinkančių bei asmens garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimas), specialiuose įstatymuose, pvz., VII⁴⁷. Be to, prie civilinių teisių gynimo būdų plėtros bei taikymo ypatumų aktyviai prisideda teisės doktrina ir teismų praktika.

Kalbant apie asmeninių neturtinių teisių gynimo raidą Lietuvoje, reikia paminėti, kad neturtinės teisės (vertybės) buvo pripažįstamos gynimo objektu ir tarybinėje civilinėje teisėje, tačiau šios teisės dėl jų gynimo būdų ribotumo ir dėl politinių – ideologinių priežasčių nebuvo veiksmingos⁴⁸. Senajame 1964 m. CK tiesiogiai įtvirtintas buvo tik asmens garbės ir orumo, privatumo (7, 7¹ str.) bei autoriaus neturtinių teisių (539 str.) gynimas. Galiojantis CK saugo platesnį specifinių neturtinių teisių ratą.

Apibendrinant, asmeninės neturtinės teisės bei vertybės yra išskirtiniai civilinio teisinio reguliavimo objektai, apibūdinantys asmens, kaip laisvo ir nepriklausomo teisės subjekto bei visuomenės nario psichofizines savybes, užtikrinantys šių savybių neliečiamumą ir visavertį individo egzistavimą visuomenėje. Jos yra nematerialus pobūdžio, negali egzistuoti atskirai nuo asmens, nes yra susietos su asmens būtimi, gimsta kartu su asmeniu, yra neperleidžiamos, objektyviai neįkainojamos jokių turtu, todėl neabejotinai turi prioritetą turtinių teisių bei vertybių atžvilgiu. Nesaugant ir neginant šių teisių, būtų paneigtas asmens savarankiškumas, nepriklausomumas nuo kitų subjektų, toleruojama ir netgi propaguojama nepagarba ne vieną šimtmetį brandintoms fundamentalioms žmogaus teisėms. Dėl asmeninių neturtinių teisinių santykių absoliutaus, abstraktaus pobūdžio asmeninės neturtinės teisės yra itin lengvai pažeidžiamos. Civilinės teisės prioritetas yra reglamentuoti šių teisių apsaugą bei gynybą, o ne įgyvendinimą. Asmeninių neturtinių teisių gynimą galima traktuoti kaip visų galimų šių teisių įgyvendinimo kliūčių bei neigiamų jų pažeidimo padarinių šalinimo procesą, taikant įstatymų siūlomus civilinius teisinius gynimo būdus.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 71-1706 (nauja įstatymo redakcija: 2006, Nr. 82-3254).

⁴⁸ Mikelėnas, V., *supra* note 20, p. 94.

2. ASMENINIŲ NETURTINIŲ TEISIŲ GYNIMO BŪDŲ TAIKYMO YPATUMAI

Visuotinai pripažįstamas teisės principas skelbia, kad „*jei įstatymas suteikia teisę, jis duoda ir priemonę jai apginti*“ (lot. *ubi ius – ibi remedium*)⁴⁹. Apibūdinus asmenines neturtines teises kaip civilinės teisinės apsaugos bei gynybos objektą, galima pereiti prie konkrečių materialinių teisių gynimo būdų, kuriais faktiškai realizuojama neturtinių teisių gynyba.

Verta paminėti, kad šiuolaikinės asmeninių neturtinių teisių ir vertybių apsaugos bei gynimo šaknys gali būti kildinamos iš dar romėnų teisėje taikyto *actio injuriarum* (privataus ieškinio dėl žalos), kaip bendrosios asmens neturtinių interesų gynimo priemonės, užtikrinusios gynybą nuo žalos fundamentalių asmeninių neturtinių vertybių triadai – asmens kūnui, reputacijai ir orumui (lot. *corpus, fama, dignitas*)⁵⁰. Žinoma, tuomet terminas „asmeninės neturtinės teisės (vertybės)“ nebuvo vartojamas. Šiuolaikinis Lietuvos civilinis teisinis reguliavimas suteikia galimybę taikyti įvairius asmeninių neturtinių teisių gynimo būdus.

2.1. Prevencinis ieškinys kaip išankstinis neturtinių teisių gynimo būdas

Vienas iš asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų yra CK 6.255 str. reglamentuojamas prevencinis ieškinys, kuris savo turiniu yra išimtinai preventyvaus pobūdžio teisinis gynimo būdas. Teisinėje literatūroje aptinkama pozicija, kad prevenciniu ieškiniu dažniausiai ir efektyviausiai ginamos absoliutinio pobūdžio teisės, taigi ir asmeninės neturtinės teisės⁵¹. Šio civilinių teisių gynimo būdo tikslas – išvengti žalos atsiradimo ateityje, iš anksto uždraudžiant atsakovui atlikti teisę pažeisiančius veiksmus. Asmeninių neturtinių teisių gynimo kontekste žala, kurios atsiradimo siekiama išvengti, turėtų būti aiškintina plačiąja prasme, t. y., ne tik kaip civilinėje atsakomybėje suvokiama turtinė ar neturtinė žala, bet ir kaip kita ekonominio turinio neturinti žala įstatymo saugomoms neturtinėms vertybėms. Prevencinis ieškinys kildinamas iš negatorinio teisių gynimo būdo (lot. *actio negatoria*) ir jis taikomas tiek tuo atveju, kai anksčiau jau buvo padarytas teisės pažeidimas ir yra reali pakartotinio pažeidimo grėsmė, tiek ir tais atvejais, kai anksčiau teisės pažeidimo nebuvo, bet yra reali ir tikėtina pirmojo pažeidimo grėsmė ateityje⁵².

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimo „Dėl teisės kreiptis į teismą“ konstatuojamosios dalies 5 punktą. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 91-2289.

⁵⁰ Whitty, N.; Zimmerman, R. (eds.) *Rights of Personality in Scots Law: A Comparative Perspective*. Dundee: Dundee University Press, 2009, p. 15.

⁵¹ Papirtis, V.; Karulaitytė-Kvinauskienė, I. Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį. *Jurisprudencija*. 2005, 69 (61): 104–105.

⁵² Mizaras, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 250.

CK 2.20–2.27 str. prevencinis ieškinys tiesiogiai nenumatytas kaip asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas, tačiau tai savaime neeliminuoja jo taikymo ginant šias teises, nes prevencinį ieškinį įtvirtina bendroji CK 1.138 str. 3 p. norma. Kitoks aiškinimas aiškiai prieštarautų neturtinių teisių gynimo paskirčiai, nes nesant galimybės pareikšti prevencinio ieškinio, būtų užkertama galimybė iš anksto išvengti neturtinių teisių pažeidimų ir jų pagrindu kylančių negrįžtamų neturtinių padarinių.

Prevencinius reikalavimus dažniausiai priimtina reikšti asmeninių neturtinių teisių pažeidimo byloje, susijusiose su asmens privataus gyvenimo, garbės ir orumo, taip pat atvaizdo gynimu. Paprastai reikalaujama uždrausti spausdinti straipsnį žurnale ar skelbti informaciją interneto tinklalapyje, platinti leidinį ar transliuoti televizijos, radijo laidą, kurioje numatoma paskleisti tikrovės neatitinkančią informaciją, taip pat atskleidžiančią privataus gyvenimo detales, ieškovo atvaizdą ar tapatybę. Bylose dėl asmens teisės į laivę, kūno neliečiamumą ir vientisumą tokie reikalavimai reiškiami itin retai arba apskritai nereiškiami, nes pastarųjų neturtinių teisių pažeidimų atžvilgiu imtis operatyvių prevencinių teisinių priemonių pareiškiant ieškinį teisme dažnai būna neįmanoma.

Esminė šio teisių gynimo būdo taikymo sąlyga yra CK 6.225 str. numatytas pagrindas – bet kokie veiksmai, sukeliantys pakankamai realų ir tikėtiną pavojų, kad ateityje bus padaryta žalos įstatymo saugomai, nagrinėjamu atveju asmeninei neturtinei vertybei. Byloje, kurioje pareikšti prevenciniai reikalavimai, ieškovas privalo įrodyti *potencialią žalą atsiradimo grėsmę ateityje* (nes ji nėra preziumuojama) ir *atsakovo neteisėtus veiksmus*⁵³. Tiesa, šiuo atveju neteisėti veiksmai yra būsimi, nes atsakovas juos tik rengiasi atlikti. Būsimų veiksmų neteisėtumas priklauso nuo konkrečios ginamos asmeninės neturtinės vertybės specifikos. Tarkime, ginant asmens garbę ir orumą, būtina įrodyti atsakovo ketinamų skleisti žinių žeminantį pobūdį, sąsają su ieškovo asmeniu. Ginant teisę į privatų gyvenimą įrodinėjama, kad ketinamais atlikti veiksmais bus įsibrauta į ieškovo privataus gyvenimo sritis, o jeigu pažeidimas susijęs su būsimu duomenų skleidimu ar neteisėtu atvaizdo panaudojimu – būtina įrodyti ir šių duomenų ar atvaizdo sąsają su ieškovo asmeniu. Reiškiant prevencinį reikalavimą, nereikia įrodinėti duomenų paskleidimo fakto, tačiau reikia įrodyti paskleidimo grėsmę. Tuo tarpu atsakovas, siekdamas ieškinio atmetimo, įrodinėja aplinkybes, parodančias ketinamų atlikti veiksmų teisėtumą. Tai gali būti įrodymai, patvirtinantys ketinamų skleisti duomenų atitikimą tikrovei, pagrįstą visuomeninį interesą, kitus CK ir specialiuose įstatymuose numatytus pagrindus, leidžiančius riboti asmens neturtinių teisių įgyvendinimą ir šalinančius atsakovo ketinamų atlikti veiksmų neteisėtą pobūdį.

⁵³ LAT CBS 2008 m. liepos 3 d. „Praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

Realios grėsmės apibrėžimo CK nepateikia, taigi tai yra vertinamojo pobūdžio sąvoka, kurią konkrečioje situacijoje interpretuoja bylą nagrinėjantis teismas. LAT realų žalos atsiradimo pavojų apibrėžia kaip „protingą ir pagrįstą tikimybę, kad žala atsiras“⁵⁴. Bet kuriuo atveju žalos atsiradimo grėsmė turi būti egzistuojanti, pagrįsta objektyviais duomenimis (o ne įsivaizduojama ar pagrįsta gandai), iš kurių matyti, kad konkretus atsakovo elgesys (parengiamieji veiksmai, turimi planai ir pan.) kelia realią ir pakankamai didelę žalos neturtinei vertybei padarymo tikimybę. Pasitaiko atvejų, kai suformuluojami abstraktūs reikalavimai uždrausti atsakovui skelbti bet kokią informaciją apie ieškovo privatų gyvenimą arba atlikti kitus neteisėtus veiksmus ieškovo atžvilgiu⁵⁵, tačiau bendrą visiems teisės subjektams draudimą skelbti informaciją apie kito asmens privatų gyvenimą, taip pat draudimą nedaryti žalos jau ir taip nustato įstatymai, todėl tokie reikalavimai, neturintys konkretaus pagrindimo, laikytini pertekliniais.

Realią grėsmę asmeninėms neturtinėms teisėms gali parodyti tam tikri paruošiamieji atsakovo veiksmai. Pavyzdžiui, žurnalisto veikla renkant konkrečią medžiagą žurnalo straipsniui, pranešimai apie planuojamą išleisti knygą, televizijos, radijo laidų anonsai, kuriuose trumpai apžvelgiamas būsimos laidos turinys (nors pats anonsas taip pat gali būti žalingas), pranešimai apie planuojamas konferencijas, posėdžius, susirinkimus, filmavimus ir pan., gali būti pakankami nustatant žalos atsiradimo grėsmę, jeigu bent preliminarai žinomas planuojamos skelbti informacijos turinys. Kitas kriterijus, galintis parodyti žalos atsiradimo pavojų, yra teisę pažeidžiančių veiksmų nepripažinimas iš atsakovo pusės⁵⁶. Jis gali būti išreikštas žodžiu, raštu, taip pat ir konkludentiniais veiksmais, įskaitant ir ieškovo teisėtų reikalavimų ignoravimą. Padėti numatyti būsimą pažeidimą gali ir atitinkamoje profesinėje veikloje susiklosčiusi įprasta (nors ir neigiamai vertintina) praktika. Jeigu žurnalistas ima interviu, tai galima pagrįstai tikėtis, kad jo metu gauta informacija bus paskelbta visuomenės informavimo priemonėse. Taigi, pavyzdžiui, davus sutikimą tokią informaciją skelbti žurnale „X“, ir turint duomenų, kad tą pačią informaciją be sutikimo ketinama skelbti ne tik žurnale, bet ir televizijos laidoje, galima kreiptis į teismą su prevenciniu ieškiniu, reikalaujant uždrausti televizijos laidoje skelbti interviu metu gautą informaciją. Arba turint duomenų, kad asmeniui rengiamasi atlikti nesankcionuotą intervenciją operacijos metu, ar su paimtais kūno lūstelių mėginiais bus atliekami moksliniai tyrimai, dėl kurių šis nėra davęs išankstinio rašytinio sutikimo, galima teismo reikalauti uždrausti atlikti šiuos veiksmus. Tais atvejais, kai praeityje atsakovas jau buvo padaręs žalos tai pačiai

⁵⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“, D. B. ir R. M. (bylos Nr. 3K-3-73/2008).

⁵⁵ Pvz., pirmosios instancijos teismo motyvų esmė LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartyje civilinėje byloje Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“, UAB „Lietuvos rytas“ (bylos Nr. 3K-3-393/2008).

⁵⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“, D. B. ir R. M. (bylos Nr. 3K-3-73/2008).

neturtinei vertybei, pagrįsti prevencinį ieškinį paprastai būna lengviau, nes praeityje padarytos žalos faktas padidina pakartotinio būsimos pažeidimo realumą bei tikėtinumą.

Kalbant apie prevencinio ieškinio efektyvumą ginant asmenines neturtines teises, paminėtina, kad šis teisių gynimo būdas turi tiek privalumų, tiek savitų trūkumų. Siekiant išnaudoti visas jo galimybes, visų pirma, būtina veikti operatyviai, t. y. pareikšti ieškinį iki tol, kol faktiškai neatsirado žala ar neišnyko pažeidimo pavojus, kitaip pareikštas prevencinis reikalavimas neatliks savo tiesioginės funkcijos. Problema ta, kad asmuo apie jo asmeninių neturtinių teisių pažeidimą dažniausiai sužino jau po neteisėtų veiksmų atlikimo ar žalos atsiradimo. Galima teigti, kad šią problemą didžiąja dalimi nulemia jau minėtas absoliutus asmeninių neturtinių teisinių santykių pobūdis. Skirtingai negu santykinių teisių atveju, absoliutinės civilinės teisės yra labiau atviros aplinkiniams, taigi lengviau pažeidžiamos, jų potencialių pažeidėjų ratas yra neapibrėžtas, dažnai neįmanoma iš anksto numatyti nei asmeninių neturtinių teisių pažeidimo fakto, nei pažeidėjo tapatybės, todėl teisių turėtojai pažeidimai dažnai būna netikėti (siurpriziniai). Tai yra, ko gero, esminis prevencinio ieškinio, kaip asmeninių neturtinių teisių gynimo būdo trūkumas, sąlygojantis gana ribotą jo taikymą praktikoje. Sėkmingiau prevenciniai reikalavimai reiškiami siekiant uždrausti atsakovui pakartotinai pažeisti asmenines neturtines teises, kadangi ankstesni pažeidimai „sužadina“ teisių turėtojo budrumą ir atkreipia dėmesį į konkretų potencialų jo teisių pažeidimą bei galimą žalą. Nepaisant minėto trūkumo, prevencinis ieškinys kaip asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas turi vieną išskirtinį ir, mūsų nuomone, visus jo trūkumus atsveriantį privalumą. Galima visiškai sutikti su A. Rudzinsku, teigiančiu, jog „daug veiksmingesni ir pranašesni, palyginti su kitais civilinių teisių gynimo būdais, apsaugančiais teisės subjektą nuo galimų jo teisių pažeidimo ateityje, yra prevenciniai reikalavimai“⁵⁷. Galima teigti, kad tinkamai realizuotas prevencinis ieškinys yra itin veiksmingas asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas. Kitaip nei turtinės vertybės, asmeninės neturtinės vertybės neturi objektyvios ekonominės vertės, jos išimtinai susijusios su jų turėtojo asmeniu, todėl yra unikalios ir nepakeičiamos jokių atitikmeniu. Dėl šių priežasčių manytina, kad visiškai atkurti iki neturtinės teisės pažeidimo buvusių padėčių dažnai neįmanoma jokiais teisinėmis (tiek piniginėmis kompensacinėmis, tiek apsauginio turinio) priemonėmis. Šiuo požiūriu esminis prevencinio ieškinio privalumas yra tas, kad juo siekiama „užbėgti įvykiams už akių“, išvengiant tos žalos asmeninėms neturtinėms vertybėms, kurios vėliau greičiausiai nepavyktų visiškai pašalinti.

Siekiant sėkmingos asmeninių neturtinių teisių gynybos prevenciniu ieškiniu, operatyvią teisių gynimo funkciją gali atlikti laikinosios apsaugos priemonės⁵⁸. V. Mizaro

⁵⁷ Rudzinskas, A. Civilinių teisių gynimas prevenciniais reikalavimais. *Jurisprudencija*. 2004, 55 (47): 41.

⁵⁸ Mizaras, V., *supra* note 52, p. 267.

teigimu, „laikinosios apsaugos priemonės tampa viena iš svarbiausių veiksmingo teisių gynimo užtikrinimo raidos tendencijų“⁵⁹. Kalbant apie asmeninių neturtinių teisių gynimą, reikėtų sutikti su profesoriumi, ypač turint omenyje poreikį iki prevencinio ieškinio išnagrinėjimo užkirsti kelią dažnai nekontroliuojamiems ir nepašalinamiems šių teisių pažeidimų padariniams.

Prevencinio ieškinio taikymas laike siejamas su realios grėsmės asmeninėms neturtinėms vertybėms trukme, taigi jis gali būti reiškiamas tol, kol neišnyko pažeidimo grėsmė ar faktiškai nepažeista konkreti neturtinė teisė. Nepavykus pažeistos asmeninės neturtinės teisės apginti prevenciniu ieškiniu ir tokiu būdu išvengti žalos, asmuo nepraranda teisės tam pačiam atsakovui pareikšti ieškinį dėl jo veiksmais padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo (CK 6.255 str. 3 d.) ar kitų civilinių teisinių sankcijų taikymo.

Apibendrinant šį poskyrį, galima daryti išvadą, kad prevencinis ieškinys yra reikšmingas išankstinis asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas. Turint pakankamai duomenų apie asmeninėms neturtinėms vertybėms realiai gresiančią žalą ir veikiant operatyviai, prevenciniu ieškiniu, taip pat laikinųjų apsaugos priemonių pagalba galima efektyviai užkirsti kelią negrįžtamiems neigiamiems neturtinio pobūdžio padariniams.

2.2. Teisės pažeidimo pripažinimas

Kitas asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas yra asmeninės neturtinės teisės pažeidimo pripažinimas. Iš karto pažymėtina, kad teisės pažeidimo pripažinimą reikia skirti nuo CK 1.138 str. 1 p. įtvirtinto kito civilinių teisių gynimo būdo – teisės pripažinimo. Teisės pripažinimas – tai civilinės teisės gynimas ją pripažįstant ir konstatuojant, kad kito asmens veiksmai, kuriais šis atsisako pripažinti pirmojo asmens teisę, yra neteisėti⁶⁰. Šis teisių gynimo būdas taikytinas, pavyzdžiui, ginant teisę į autoriaus vardą. Nagrinėjamų asmeninių neturtinių teisių prigimtis lemia tai, kad reikalavimas jas pripažinti yra teoriškai netikslingas, o ir teisiškai nereikšmingas. CK 2.20–2.27 str. reglamentuotos specifinės teisės yra prigimtinės, demokratinėje teisinėje valstybėje jų atsiradimas sietinas su pačio asmens, kaip teisės subjekto, egzistavimo pradžia, taigi šios teisės egzistuoja nepriklausomai nuo to, ar aplinkiniai asmenys jas pripažįsta, ar ne. Kitaip tariant, jos savaime egzistuoja ir be atskiros teismo pripažinimo. Teisės pažeidimo pripažinimas taikytinas ginant visas asmenines neturtines teises.

Teisės pažeidimo pripažinimo santykis su kitais asmeninių neturtinių teisių gynimo būdais yra dvejopas. *Visų pirma*, jis laikytinas kitų teisių gynimo būdų taikymo faktiniu pagrindu arba sudėtine dalimi, nes kitų gynimo būdų neįmanoma taikyti nekonstatavus ieškovo asmeninės

⁵⁹ Mizaras, V., *supra* note 52, p. 273.

⁶⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *V. M. v. UAB „Velidas“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-94/2009).

neturtinės teisės pažeidimo fakto⁶¹. Antra, tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje teisės pažeidimo pripažinimas taip pat laikomas savarankišku civiliniu teisiniu gynimo būdu⁶², todėl jis gali būti taikomas ir atskirai nuo kitų gynimo būdų. Nei CK 2.20 – 2.27 str., nei CK 1.138 str. tiesiogiai nenumato teisės pažeidimo pripažinimo, tačiau, kai minėta, pastarajame straipsnyje numatytas nebaigtinis teismo taikytinų gynimo būdų sąrašas. Šio straipsnio 8 punkte įtvirtinta blanketinė norma aiškinama kaip nukreipianti ne tik į Lietuvos Respublikos įstatymus, bet ir Lietuvos tarptautines sutartis, tarp jų ir EŽTK bei jos protokolus⁶³. Gindamas konvencijoje įtvirtintas asmens neturtinės teisės, EŽTT neretai konstatuodavo, kad teisės pažeidimo pripažinimas savaime yra pakankama ir teisinga satisfakcija už ieškovo patirtą skriaudą⁶⁴. Lietuvos teismai privalo taikyti EŽTK nuostatas, taip pat vadovautis EŽTT praktika dėl šios konvencijos taikymo, todėl nagrinėdami civilines bylas taip pat išskyrė šį teisių gynimo būdą kaip savarankišką.

Jeigu teisės pažeidimo pripažinimas pasirenkamas kaip savarankiškas neturtinės teisės gynimo būdas, ieškovo materialinis teisinis reikalavimas paprastai formuluojamas nurodant galimai pažeistą vertybę bei pažeidimo aplinkybes, pvz., „**pripažinti neteisėtą ieškovės D. P. priverstinį hospitalizavimą VŠĮ Respublikinėje Kauno psichiatrinėje ligoninėje 1997 m. kovo 24 – 25 d. laikotarpiu**“⁶⁵.

Paminėtina ir tai, kad ieškovo suformuluotas savarankiškas reikalavimas pripažinti teisės pažeidimą sukelia ir tam tikras procesines teises pasekmes. Nors teismo sprendimas ieškovo naudai savaime reiškia atsakovo neteisėtų veiksmų ir ieškovo teisės pažeidimo konstatavimą, bylą nagrinėjančiam teismui nepakanka vien tik nurodyti, kad ieškinys tenkintinas. Dėl prašymo pripažinti teisės pažeidimą teismas privalo atskirai pasisakyti sprendimo rezoliucinėje dalyje, kadangi CPK⁶⁶ 265 str. 2 d. teismą įpareigoja savo sprendime pasisakyti dėl visų ieškovo, atsakovo ir trečiojo asmens pareiktų reikalavimų. Kitaip teisės pažeidimo pripažinimas kaip savarankiškas teisių gynimo būdas būtų beprasmiškas. Taigi, atsižvelgiant į pareiktą reikalavimą, teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje formuluojamas teisės pažeidimo pripažinimas.

⁶¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *N. K. v. UAB „TV grupė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“* (bylos Nr. 3K-3-569/2006).

⁶² Pvz., Meškauskaitė, L., *supra* note 42, p. 116; LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *S. Š. ir V. Š. v. UAB „Lietuvos rytas“* (bylos Nr. 3K-7-2/2008).

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ Pvz., *L. L. v. France*, no. 7508/02, § 52, ECHR 2006-XI; *Bowman v. The United Kingdom*, 19 February 1998, § 51, Reports 1998-I.

⁶⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *D. P. v. Respublikinė Kauno psichiatrinė ligoninė, Kauno medicinos universiteto klinikos, Kauno miesto savivaldybė* (bylos Nr. 3K-3-200/2006).

⁶⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

Lyginant su kitais asmeninių neturtinių teisių gynimo būdais, galima išskirti kai kuriuos teisės pažeidimo pripažinimo ypatumus. Ko gero, vienas iš ryškiausių ypatumų yra tas, kad teisės pažeidimo pripažinimas yra minimalaus poveikio asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas. Ši savybė išplaukia iš anksčiau paminėto teisės pažeidimo pripažinimo ir kitų asmeninių neturtinių teisių tarpusavio santykio, pasižyminčiu tuo, kad kiti asmeninių neturtinių teisių gynimo būdai savaime apima ir teisės pažeidimo pripažinimą. EŽTT bei Lietuvos teismų praktikoje suformuotas teisės pažeidimo pripažinimo ir neturtinės žalos kompensavimo tarpusavio santykis patvirtina minėtą ypatumą. Neturtinės žalos atlyginimas priteisiamas, jeigu konkrečiu atveju nustatoma, kad teisės pažeidimo pripažinimo savaime nepakanka pažeistai teisei apginti⁶⁷. Ieškovui pareiškus kelis savarankiškus materialinius teisinius reikalavimus – pripažinti neturtinės teisės pažeidimą ir priteisti iš atsakovo dėl šio pažeidimo patirtą neturtinę žalą, pirmasis teisių gynimo būdas laikomas baziniu, reiškiančiu minimalią pažeistos teisės gynybą, o antrasis – papildančiu, nes būtinumas jį taikyti vertintinas pagal tai, ar konkrečiu atveju pakanka vien teisės pažeidimo pripažinimo. Be to, šio teisių gynimo būdo sukuriama pasekmė yra ne tik minimalios, bet ir formalios, konstatuojamojo pobūdžio. Galima teigti, kad tai švelniausia priemonė atsakovo atžvilgiu. Skirtingai nei taikant kitus asmeninių neturtinių teisių gynimo būdus, teisės pažeidimo pripažinimu atsakovas nėra įpareigojamas atlikti jokių aktyvių veiksmų ieškovo atžvilgiu. Šiuo atveju pagrindinis vaidmuo tenka teismui. Tuo tarpu nukentėjusiam asmeniui teisminis asmeninės neturtinės teisės pažeidimo pripažinimas suteikia tik minimalią psichologinio pobūdžio satisfakciją.

CPK 265 str. 2 d. numato bendrą draudimą teismui peržengti byloje pareikštų reikalavimų ribas. Dvejopa teisės pažeidimo pripažinimo prigimtis lemia teismo galimybę tam tikrais atvejais taikyti šį gynimo būdą net tuo atveju, kai ieškovas nebuvo pareiškęs tokio reikalavimo. Jau minėta, kad ne visais atvejais tam, jog būtų apginta pažeista neturtinė teisė, priteisiamas neturtinės žalos atlyginimas. Neturtinės žalos nebuvimas savaime nereiškia, jog nebuvo pažeista asmens neturtinė teisė, todėl jeigu byloje pareikštas vienintelis reikalavimas priteisti neturtinės žalos atlyginimą, teismas neturėtų atmesti ieškinio vien tuo pagrindu, kad nenustatytas neturtinės žalos faktas ar patirti išgyvenimai pernelyg mažareikšmiai. Tokiu atveju teismas savo iniciatyva taiko bazinį pažeistos asmeninės neturtinės teisės gynimo būdą – teisės pažeidimo pripažinimą, nors toks reikalavimas byloje pareikštas nebuvo. Štai vienoje byloje dėl mirusio giminaičio teisės į atvaizdą gynimo⁶⁸ ieškovai prašė priteisti iš atsakovų solidariai 30

⁶⁷ *R. M. v. Lithuania*, no. 53161/99, § 33, ECHR 2003-I; LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *N. K. v. UAB „TV grupė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“* (bylos Nr. 3K-3-569/2006) ir kt.

⁶⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje *E. P., J. P., V. P. ir E. S v. UAB „Sekundės redakcija“, I. K. ir A. R* (bylos Nr. 3K-3-358/2010).

000 Lt neturtinės žalos atlyginimą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, priteisdamas ieškovams po 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo. Apeliacinės instancijos teismas pakeitė pirmosios instancijos sprendimo dalį, kuria ieškovams priteista po 5000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, nurodydamas, kad mirusiojo teisės į atvaizdą gynimui pakako vien tik teisės pažeidimo pripažinimo. Kasacine tvarka išnagrinėjęs bylą, LAT nustatė, kad apeliacinės instancijos teismas neperžengė savo kompetencijos ribų, nepriteisdamas neturtinės žalos atlyginimo, o tik pripažindamas mirusiojo teisės į atvaizdą pažeidimą, nors ieškovai neprašė taikyti šio gynimo būdo. LAT 1998 m. gegužės 15 d. apžvalgoje nurodyta, kad tais atvejais, kai adekvatus paskleistų garbės ir orumą žeminančių žinių paneigimas yra apsunkintas ar negalimas, paskleistos žinios paneigiamos teismo sprendimu, kuris paskelbiamas viešai ir jo nuorašas išduodamas byloje dalyvaujantiems asmenims – šalims bei tretiesiems asmenims⁶⁹. Tai faktiškai atitinka garbės ir orumo gynimo būdą, kai teismas sprendimu pripažįsta paskleistus duomenis neatitinkančiais tikrovės bei žeminančiais ieškovo garbę ir orumą.

Kitas ypatumas yra tas, kad asmeninės neturtinės teisės pažeidimo pripažinimo kaip teismo gynimo būdo įgyvendinimas (vykdymas) laiko atžvilgiu sutampa su teismo sprendimo įsiteisėjimo momentu. Ieškovui nereikia dėti jokių papildomų pastangų, siekiant jo patenkinto materialinio teisinio reikalavimo realaus įgyvendinimo, nes šio teisių gynimo būdo atžvilgiu atskiras vykdymo procesas nereikalingas. Taigi nėra ieškovo pareikšto reikalavimo neįvykdymo rizikos. Tai vienas iš šio civilinių teisių gynimo būdo privalumų.

Teisės pažeidimo pripažinimas kaip *savarankiškas* ir *vienintelis* ieškovo materialinis teisinis reikalavimas reiškiamas itin retai⁷⁰. Šis teisių gynimo būdas, kaip taisyklė, reiškiamas kartu su kitais asmeninių neturtinių teisių gynimo būdais, dažniausiai su neturtinės žalos atlyginimu, taip pat reikalavimu paneigti tikrovės neatitinkančias bei ieškovo garbę ir orumą žeminančias žinias. Minėta tendencija parodo, kad nukentėjusiems asmenims vien formalus jų neturtinių teisių pažeidimo pripažinimas nėra pakankamas, net jei pažeidimas nebuvo žymus ir faktiškai nesukėlė sunkių pasekmių.

Apibendrinant šį poskyrį: 1) teisių pažeidimo pripažinimo kaip asmeninių neturtinių teisių gynimo būdo taikymą nulėmė nuolat plėtojama EŽTT ir Lietuvos teismų praktika; 2) tai yra minimalus asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas; 3) teisės pažeidimo pripažinimas yra faktinis kitų asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų taikymo pagrindas, tačiau gali būti taikomas ir kaip savarankiška bei vienintelė pažeistų teisių gynimo priemonė; 4) teisės

⁶⁹ LAT CBS 1998 m. gegužės 15 d. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7¹ str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, apžvalga“. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.

⁷⁰ Analizuoti 2010–2013 m. laikotarpiu įsiteisėję pirmosios instancijos teismų sprendimai asmeninių neturtinių teisių gynimo bylose (procesinio sprendimo kategorijos: 26.6, 26.7, 26.8, 27.12 arba civilinių bylų kategorijos: 6.1-6.6).

pažeidimo pripažinimo kaip savarankiško asmeninių neturtinių teisių gynimo būdo taikymą lemia nukentėjusio asmens pasirinkimas, taip pat kliūtys taikyti kitus gynimo būdus.

2.3. Teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimas

2.3.1. Bendrieji taikymo bruožai

Absoliutus asmeninių neturtinių teisių pobūdis, jų individualumas bei ypatinga sąsaja su šių teisių turėtoju nulemia jo galimybę reikalauti nutraukti bet kokius veiksmus, kuriais neteisėtai įsibraunama į asmens neturtinių teisių įgyvendinimo sferą. Taigi vienas iš pažeistų asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų yra neteisėtų veiksmų nutraukimas. Kalbant apie asmeninių neturtinių teisių gynimą, paminėtina, kad šis gynimo būdas tiesiogiai įvardintas tik CK 2.21 str. 1 d. (teisės į vardą gynimas) bei CK 2.22 str. 3 d. (teisės į atvaizdą gynimas), tačiau tai neeliminuoja galimybės jo taikyti ginant kitas asmenines neturtines teises, nes neteisėtų veiksmų nutraukimą įtvirtina ir bendroji CK 1.138 str. 3 p.norma. Pastaroji norma taip įtvirtina jau aptartą prevencinį ieškinį, todėl kyla prevencinio ieškinio ir neteisėtų veiksmų nutraukimo kaip dviejų savarankiškų civilinių teisių gynimo būdų atribojimo klausimas. Abu šie teisių gynimo būdai kildinami iš negatorinio ieškinio, tačiau reikalavimas nutraukti neteisėtus veiksmus reiškiamas tada, kai neteisėti veiksmai jau atlikti ir toliau tęsiasi, o prevencinis ieškinys reiškiamas tuomet, kai neteisėti veiksmai dar nėra atlikti, o tik egzistuoja reali jų atlikimo grėsmė⁷¹.

Galima išskirti keletą nagrinėjamo asmeninių neturtinių teisių gynimo būdo požymių. Neteisėtų veiksmų nutraukimas taikomas esant faktiniam asmeninės neturtinės teisės pažeidimui. Tuo jis skiriasi nuo prevencinio ieškinio, kuris gali būti reiškiamas tik tol, kol dar faktiškai neįvykdytas neturtinės teisės pažeidimas ir jo pagrindu neatsirado žala. Vienintelė neteisėtų veiksmų nutraukimo taikymo sąlyga yra objektyvus neturtinės teisės pažeidimas⁷².

Svarbu tai, kad poreikis taikyti neteisėtų veiksmų nutraukimą atsiranda tik tuomet, kai neturtinė teisė pažeidžiama tęstinio (ne vienkartinio) pobūdžio neteisėtais veiksmais⁷³, nes nutraukti įmanoma tik besitęsiantį teisės pažeidimą. Tai reiškia, kad ieškinio pareiškimo metu neteisėti veiksmai vis dar turi egzistuoti. Tokie pažeidimai dažniausiai susiję su neteisėtu informacijos paskelbimu, kai ji neapibrėžtą laiko tarpą išlieka viešai prieinama tretiesiems asmenims. Tai gali būti veiksmai platinant asmens atvaizdą, viešinant privataus gyvenimo detales ar skelbiant tikrovės neatitinkančias žinias. Tęstiniais veiksmais pažeidžiama fizinio

⁷¹ Mizaras, V. *Autorių teisė: monografija*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 265.

⁷² Mizaras, V., *supra* note 52, p. 247.

⁷³ *Ibid.*, p. 248.

asmens teisė į laisvę, pavyzdžiui, neteisėtai suimant ar paskiriant kriminalinę bausmę, susijusią su faktiniu laisvės apribojimu. Jeigu pažeidimas atliktas vienkartinio, baigtinio veiksmu, pavyzdžiui, atvaizdo užfiksavimu fotoaparatu nesant asmens sutikimo, neteisėta apžiūra (kūno, daiktų ir pan.), tuomet pasirinkti nagrinėjamą gynimo būdą nėra prasmės. Tokiu atveju belieka taikyti kitus apsauginius bei kompensacinius asmeninių neturtinių teisių gynimo būdus – žalos atlyginimą, teisės pažeidimo pripažinimą ir kt.

Taikant šį teisių gynimo būdą, nutraukiama asmens neturtinę teisę pažeidžiančių veiksmų eiga, darant poveikį neteisėtų veiksmų šaltiniui ar pažeidimo priemonėms. Tokiu būdu įgyvendinama neteisėtų veiksmų nutraukimo kaip asmeninių neturtinių teisių gynimo būdo *apsauginė* funkcija. Be to, tik nutraukus pažeidimą kartu nutraukiamas tolimesnis žalos darymas. Taigi nutraukus neturtinę teisę pažeidžiančius veiksmus, kartu užkertamas kelias šių veiksmų tęsai, išvengiama didesnės žalos atsiradimo⁷⁴. Šiuo požiūriu neteisėtų veiksmų nutraukimu įgyvendinama *prevencinė* neturtinių teisių gynimo funkcija.

Vertinant neteisėtų veiksmų nutraukimo ir kompensacinių asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų santykį, manytina, kad kartu taikant šiuos gynimo būdus, žalos kompensavimas įgyja antraeilį vaidmenį. Kaip teigia prof. V. Mizaras, skirtingai nei kompensaciniais civilinių teisių gynimo būdais, neteisėtų veiksmų nutraukimu šalinamas pats reiškinys, o ne jo padariniai⁷⁵. Padariniai šiuo atveju yra dėl tęstinio pažeidimo atsirandanti turtinė ir (ar) neturtinė žala. Vadovaujantis įvykių logine seka, visiškai akivaizdu, kad žala ir jos dydis (padariniai) tiesiogiai priklauso nuo teisę pažeidžiančių veiksmų pobūdžio ir jų trukmės (reiškinio). Vadinasi, kompensaciniais teisių gynimo būdais siekiama tų tikslų, kurie nebuvo pasiekti taikant neteisėtų veiksmų nutraukimą. Kitaip tariant, žalos atlyginimu siekiama kompensuoti tuos neigiamus padarinius, kurių neįmanoma pašalinti nutraukiant teisę pažeidžiančius veiksmus. Iš to seka, kad reikalavimas taikyti kompensacinius teisių gynimo būdus, kartu nepareiškus reikalavimo nutraukti teisę pažeidžiančius veiksmus, nėra tikslingas. Toks sprendimas neturtinių teisių gynimo požiūriu neefektyvus, atsižvelgiant į tai, kad esant tęstiniam pažeidimui žala nuolat didėja. Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje pripažįstama, kad neturtinės teisės pažeidimo faktas savaime nereiškia, kad nukentėjusiam asmeniui padaryta neturtinė žala⁷⁶. Vadinasi, galimos situacijos, kai tęsiniu pažeidimu tam tikrą laikotarpį nėra daroma turtinė ar neturtinė žala, tačiau kartu pabrėžtina, kad nepagrįstas delsimas imtis teisinių priemonių pažeidimui nutraukti vis dėlto gali nulemti šios žalos atsiradimą ar padidėjimą, taigi ir jos kompensavimo teismine tvarka būtinybę. Kartu paminėtina, kad savanoriškas neteisėtų veiksmų

⁷⁴ Papirtis, L. V., *et al.*, *supra* note 41, p. 143.

⁷⁵ Mizaras, V., *supra* note 52, p. 247.

⁷⁶ Papirtis, L. V., *et al.*, *op. cit.*, p. 148.

nutraukimas yra vienas iš kriterijų, leidžiančių teismui spręsti dėl reikalaujamos priteisti neturtinės žalos dydžio sumažinimo.

Turint omenyje tai, kad dėl asmeninių neturtinių teisių pažeidimų atsiradusių padarinių (žalos) dažnai yra neįmanoma visiškai atstatyti, nukentėjęs asmuo labiausiai turėtų būti suinteresuotas nutraukti jo teises pažeidžiančius veiksmus ir išvengti tolimesnio žalos didėjimo, todėl neteisėtų veiksmų nutraukimas vertintinas kaip pagrindinė neturtinių teisių gynimo priemonė, kai jų pažeidimas pasireiškia tęstiniais veiksmais. Tarkime, esant paskleistoms garbė ir orumą žeminančioms žinioms arba privačių duomenų, atvaizdo išviešinimo atvejais neabejotinai iškyla poreikis pašalinti minėtą informaciją iš tretiesiems asmenims prieinamų vietų. Pašalinus informaciją, padaryta žala neturtinei vertybei išlieka, tačiau ji neturėtų didėti, nes užkertama galimybė šią informaciją pasiekti kitiems asmenims, nespėjusiems jos įsisavinti. Net kai įstatymas numato alternatyvius ar specifinius neturtinių teisių gynimo būdus, efektyviausia pažeistos teisės gynyba turėtų prasidėti nuo teisę pažeidžiančių veiksmų, kaip žalos šaltinio, nutraukimo.

Neteisėti tęstiniai veiksmai nutraukiami įvairiais būdais, kurių baigtinio sąrašo nėra. Šie būdai pasirenkami ieškovo ar taikomi teismo atsižvelgiant į konkrečios asmeninių neturtinių teisių pažeidimo bylos aplinkybes – pažeidimo specifiką (pažeidimo būdai, priemonės, vieta), nukentėjusio asmens poreikius, taip pat įvertinus objektyvią galimybę nutraukti konkrečius veiksmus. Galima paminėti kelias neteisėtų veiksmų nutraukimo formas:

- neturtines teises pažeidžiančios informacijos sunaikinimas. Pvz., ADTAI⁷⁷ 23 str. 1 d. 3 p. numatyta duomenų subjekto teisė reikalauti sunaikinti neteisėtai tvarkomus jo duomenis;
- teisę pažeidžiančios paskelbtos informacijos pašalinimas iš interneto tinklalapių, visuomenės informavimo priemonių, duomenų bazių ir pan. Štai vienoje byloje ieškovas (banko klientas) teismo prašė įpareigoti atsakovą (banką) iš Lietuvos banko Paskolų rizikos duomenų bazės pašalinti tikrovės neatitinkančią bei reputaciją žeminančią informaciją, kad „paskolos gavėjas pripažintas nevykdančiu įsipareigojimų 295 257,79 Lt sumai“⁷⁸;
- leidinio, nuotraukų, reklamos priemonių, taip pat prekių platinimo nutraukimas, išėmimas iš apyvartos (prekybos ar kitų platinimo taškų);
- neteisėtiems veiksams atlikti skirtų įrankių, priemonių pašalinimas (pvz., vaizdo stebėjimo kamerų iš daugiabučio namo laiptinės pašalinimas ir pan.).

⁷⁷ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 63-1479.

⁷⁸ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 balandžio 30 d. sprendimas civilinėje byloje *L. J. v. Danske Bank, atstovaujama Danske Bank AS filialo* (bylos Nr. 2-7077-861/2014).

2.3.2. Neskelbtinos informacijos pašalinimo iš interneto tinklalapių ypatumai

Tam tikrų ypatumų turi neskelbtinos informacijos pašalinimas iš interneto tinklalapių kaip viena iš neteisėtų veiksmų nutraukimo formų. Daugėja atvejų, kai neturtinės teisės pažeidžianti informacija publikuojama interneto portaluose straipsnių, komentarų, skundų, ar kitokiu pavidalu, „kai atitinkama informavimo priemonė tik suteikia „erdvę“ tokiai informacijai“⁷⁹. Nors vis dažniau interneto tinklalapių valdytojai įdiegia formalias prevencines priemones („netinkamų žodžių“ filtravimas ir kt.), skirtas apsaugoti nuo šmeižikiškos, įžeidžiančios ar kitos neteisėtos informacijos paskleidimo, tačiau daugumoje atvejų jos yra visiškai neveiksmingos. Ko gero, neteisėtų veiksmų nutraukimo kontekste kiek vertingesnės yra tos priemonės, kurios leidžia lengviau pašalinti teisę pažeidžiančią informaciją. Pavyzdžiui, „Delfi“ interneto portalas savo komentarų sistemoje yra įdiegęs automatinę priemonę, kurios pagalba visi lankytojų palikti komentarai publikuojami 30 kalendorinių dienų, taigi bet kokie senesni nei 30 dienų komentarai neberodomi⁸⁰. Tokiu atveju paskelbta informacija pašalinama be atskiro nukentėjusio asmens reikalavimo. Vis dėlto, siekiant operatyvesnio teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimo, vis tik tenka kreiptis į tinklalapio valdytoją ar pasitelkti teisėsaugos institucijas.

IVPĮ⁸¹, įgyvendinančio Elektroninės komercijos direktyvą⁸², 15 str. 3 d. numato, jog asmenys, kurių teisės pažeidžia Paslaugų teikėjo perduodama ir (ar) saugoma informacija ar su ja susijusi veikla, turi teisę kreiptis į teismą su prašymu įpareigoti paslaugos teikėją imtis veiksmų, kad būtų nutrauktas pažeidimas, vykdomas naudojant informacinės visuomenės paslaugas ar užkirstas jam kelias.

LAT yra išaiškinęs, kad reikalavimas pašalinti informacinės visuomenės informavimo priemonėje saugomą ir (ar) perduodamą neteisėtą informaciją tenkinamas, jeigu nustatoma šių aplinkybių visuma: 1) informacijos neskelbtinumas; 2) informacijos perdavimo ir (ar) saugojimo faktas; 3) atsakovas yra Paslaugų teikėjas (įskaitant ir tarpinį teikėją)⁸³.

Neskelbtiną informaciją apibrėžia VII 19 str. Darbe nagrinėjamų asmeninių neturtinių teisių gynimo kontekste aktuali minėto straipsnio 2 dalis, kuri draudžia platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą. Atkreiptinas

⁷⁹ Čekanavičius, A., *supra* note 3, p. 261.

⁸⁰ *Delfi.lt* interneto portalo komentavimo taisyklės [interaktyvus]. 2014 [žiūrėta 2014-10-03]. <http://www.delfi.lt/misc/cc/texts/lt_LT/tos.php>.

⁸¹ Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2380.

⁸² Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. birželio 8 d. direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva). [2000] OL, L178/1.

⁸³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. ir UAB CAN2 FASHION v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-586/2012).

dėmesys, kad šiame straipsnyje kaip neskelbtina informacija nėra išskirta privati informacija (duomenys, atvaizdas, vardas ir pan.), nors neteisėti veiksmai gali pasireikšti ir privačių duomenų, atvaizdo skelbimu interneto portaluose. Šiuolaikinės safistikuotos interneto portalų komentavimo ar kitokios informacijos skelbimo sistemos suteikia galimybę skelbti ne tik tekstą, bet ir įterpti nuotraukas, garso ar vaizdo įrašus, todėl esant neteisėtam šios medžiagos paskelbimui, gali iškilti poreikis ją pašalinti. Šiuo tikslu rekomenduotina papildyti VII 19 straipsnyje pateiktą neskelbtinos informacijos sąrašą, į jį įtraukiant asmens privataus gyvenimo detales, įskaitant vardą bei atvaizdą.

LAT yra išaiškinęs, kad atsakovas bylose dėl neteisėtos informacijos pašalinimo iš informacinių visuomenės informavimo priemonių yra Paslaugų teikėjas, neatsižvelgiant į tai, *„kas yra informacijos autorius ar šaltinis, ar jie nustatyti ir kokia jų nuomonė (pozicija) dėl reikalavimo pašalinti informaciją, nes tokiu atveju sprendžiama dėl neteisėtų veiksmų (neteisėtos informacijos viešo skelbimo) nutraukimo. [...] Informacijos neteisėtas pobūdis (neskelbtinumas) įstatyme nesiejamas su ją sukūrusiu ir paskleidusiu asmeniu“*⁸⁴. Remiantis teismo išaiškinimu, galima išskirti šiuos svarbius aspektus:

1) reikalavimas nutraukti neteisėtus veiksmus ne visada reiškiamas asmeniui, kuris buvo šių veiksmų šaltinis, kitaip tariant, „davė pradžių“ neteisėtiems veiksams. Jis reiškiamas subjektui, objektyviai galinčiam tokius veiksmus nutraukti. Nagrinėjamu atveju neskelbtiną informaciją turi galimybę pašalinti Paslaugų teikėjas (paprastai interneto tinklalapio administratorius), nes jis saugo šią informaciją. Pažymėtina, kad šiuo atveju neteisėtų veiksmų tęstinumą nulemia būtent informacijos saugojimas ir galimybės tretiesiems asmenims pasiekti šią informaciją suteikimas;

2) neturi reikšmės tai, ar paskelbtos informacijos autorius (šaltinis) pats turi galimybę pašalinti šią informaciją, ar tokios galimybės neturi. Paslaugų teikėjas visuomet turi prieigą prie paskelbto turinio, todėl geriausiai gali užtikrinti jo pašalinimą;

3) informaciją patalpinęs asmuo gali būti nežinomas (neidentifikuotas), jo paieška gali užtrukti, todėl poreikis operatyviai pašalinti teisę pažeidžiančią informaciją yra svarbesnis už pažeidėjo asmenybės nustatymą.

Specialią pranešimo apie neskelbtiną informaciją ir neteisminę jos pašalinimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 881 patvirtintas Aprašas⁸⁵. Praktikoje yra kilę klausimų dėl Aprašo teisinės reikšmės ginčą dėl

⁸⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. ir UAB CAN2 FASHION v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-586/2012).

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimas Nr. 881 „Dėl galimybės pasiekti neteisėtą būdu įgytą, sukurtą, pakeistą ar naudojamą informaciją panaikinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 94-3784.

informacijos pašalinimo nagrinėjant teisme. Vienoje civilinėje byloje⁸⁶ kasatorius (tinklalapio valdytojas) teigė, kad tuo atveju, kai Aprašo nustatyta tvarka nukentėjęs asmuo yra pranešęs apie neskelbtiną informaciją ir pareikalavęs ją pašalinti, o Paslaugų teikėjas tą padaryti atsisakė, „teisminis ginčas privalo būti sprendžiamas vertinant nukentėjusio asmens pranešimo turinį ir pasisakant dėl Paslaugų teikėjo veiksmų (ne)teisėtumo, nes būtent gauto pranešimo pagrindu informacijos prieglobos paslaugų teikėjas sprendžia dėl duomenų pašalinimo, taigi jokie kiti faktiniai duomenys, kurie nėra (nebuvo) pateikti suinteresuoto asmens pranešime, negali būti imami domėn“. LAT atmetė šį kasatoriaus argumentą, pasisakydama, kad *Apraše nėra nustatyta privaloma išankstinė ginčo nagrinėjimo ne teisme tvarka*, todėl sprendžiant klausimą dėl pareikšto reikalavimo pašalinti informaciją patenkinimo, neturi reikšmės nei nukentėjusio asmens pranešimo ir Paslaugų teikėjo atsakymo turinys, nei paslaugos teikėjo veiksmų atitiktis Apraše nustatytiems reikalavimams⁸⁷.

Vertėtų paminėti, kad šios kategorijos bylos pasižymi specifiniu neteisėtų veiksmų nutraukimo (pašalinant informaciją iš tinklalapio) ir civilinės atsakomybės santykiu.

Pirma, civilinės atsakomybės taikymas informacinės visuomenės paslaugų teikėju priklauso nuo to, ar atsakovas (tinklalapio valdytojas) pripažintinas Paslaugų teikėju, ar tik tarpiniu Paslaugų teikėju. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje yra atskleista šių dviejų subjektų samprata. *Tarpinis* Paslaugų teikėjas pasižymi šiais bruožais: 1) jo vaidmuo informacijos perdavimo, saugojimo ar apdorojimo procese yra neutralus; 2) jo veiksmai yra išskirtinai techninio, automatinio ir pasyvaus pobūdžio; 3) dėl to jis neturi žinių apie saugomus duomenis (jų turinį, teisėtumą) arba šių duomenų nekontroliuoja. Tuo tarpu Paslaugų teikėjas (tiesioginis) atlieka aktyvų vaidmenį, todėl turi žinių apie trečiųjų asmenų jo tinklalapyje talpinamą informaciją arba šią informaciją kontroliuoja (pvz., tvirtina lankytojų paliekamų komentarų tinkamumą skelbti, koreguoja jų turinį ir pan.)⁸⁸. Paslaugų teikėjui civilinė atsakomybė už neskelbtinos informacijos paskleidimą kyla bendrais pagrindais. Tarpiniam Paslaugų teikėjui civilinė atsakomybė taikoma IVPI 14 str. numatytais atvejais, t. y. jeigu jis žinojo (turėjo faktinių duomenų) apie trečiojo asmens paskelbtą neteisėtą informaciją, arba sužinojęs ar gavęs žinių apie saugomos informacijos neteisėtą pobūdį, nesiėmė operatyvių priemonių ją pašalinti ar kitaip panaikinti galimybę ją pasiekti. Iš to seka, kad siekdamas išvengti civilinės atsakomybės, tarpinis Paslaugų teikėjas privalo operatyviai reaguoti į nukentėjusio asmens pranešimus apie galimai neteisėtos informacijos saugojimą.

⁸⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-479/2012).

⁸⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. ir UAB CAN2 FASHION v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-586/2012).

⁸⁸ Sujungtos bylos C-236/08 – C-238/08, *Google France SARL v. Louis Vuitton Malletier SA ir kt.* [2010] ECR I-02417.

Antra, IVPI 14 str. bei Aprašo normos netaikytinos (nereikšmingos) sprendžiant klausimą dėl pareikšto reikalavimo pašalinti informaciją patenkinimo, tačiau jos reikšmingos sprendžiant klausimą dėl civilinės atsakomybės tarpiniam Paslaugų teikėjui taikymo⁸⁹. Kaip jau minėta, tarpinio Paslaugų teikėjo civilinė atsakomybė kyla tik IVPI 14 str. numatytais atvejais. Šie atvejai konstatuojami atsižvelgiant į Apraše įtvirtintą tvarką (IVPI 14 str. 3 d.). Būtent Aprašas reglamentuoja neskelbtinos informacijos pašalinimo iš interneto tinklalapio procedūrą (pranešimo apie neskelbtiną informaciją pateikimo tvarką, turinį, Paslaugų teikėjo pareigas, veiksmų atlikimo terminus ir pan.), taigi pagal jame įtvirtintą tvarką yra nustatoma, kada Paslaugų teikėjas laikomas sužinojęs apie jo saugomą neteisėtą informaciją. Vadinas, sprendžiant klausimą dėl civilinės atsakomybės tarpiniam Paslaugų teikėjui taikymo, teismas remiasi Aprašo įtvirtinta tvarka bei faktinėmis bylos aplinkybėmis, siekdamas nustatyti, kada tarpinis Paslaugų teikėjas buvo informuotas apie jo saugomą neteisėtą informaciją, ar tinkamai buvo informuotas, ir ar gavęs žinių apie saugomos informacijos neteisėtą pobūdį, jis ėmėsi operatyvių priemonių ją pašalinti (nes tokiu atveju civilinė atsakomybė jam nebūtų taikoma).

Trečia, skirtinga neteisėtų veiksmų nutraukimo ir civilinės atsakomybės prigimtis, taikymo tikslai ir sąlygos lemia tai, kad civilinė atsakomybė nebūtinai taikoma asmeniui, įpareigotam pašalinti neskelbtiną informaciją. Kaip teigia LAT, „[...] reikalavimas pašalinti neteisėtą informaciją iš tinklalapio yra savarankiškas reikalavimo priteisti neturtinę žalą (t. y. taikyti deliktinę civilinę atsakomybę) atžvilgiu, jam patenkinti nustatytina mažiau aplinkybių, jo tenkinimas nepriklauso nuo civilinės atsakomybės informacinės visuomenės paslaugų teikėjui (ne)taikymo“⁹⁰. Pavyzdžiui, toje pačioje byloje pašalinti neteisėtą informaciją gali būti įpareigotas tarpinis Paslaugų teikėjas, o atlyginti padarytą žalą – tik neteisėtos informacijos autorius (jeigu jis identifikuotas).

Ketvirta, dėl anonimiškumo interneto erdvėje neretai yra sudėtinga nustatyti ir patraukti teisinę atsakomybę tikrąjį asmenines neturtines teises (vardą, atvaizdą, privatumą, garbę ir orumą) pažeidžiančios informacijos autorių, todėl jis gali likti neidentifikuotas. Tokiu atveju neskelbtinos informacijos pašalinimas įgauna svarbią reikšmę neturtinių teisių gynimo kontekste.

⁸⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-479/2012).

⁹⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. ir UAB CAN2 FASHION v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-586/2012).

2.3.3. Esminės taikymo problemos

Vertinant neteisėtų veiksmų nutraukimo kaip asmeninių neturtinių teisių gynimo būdo veiksmingumą bei efektyvumą, negalima neatsižvelgti į tam tikrus faktinius bei teisinius šio gynimo būdo taikymo apribojimus.

Neteisėtų veiksmų nutraukimas kaip teisių gynimo priemonė neturi retrospektyvaus poveikio, nes minėta, kad juo šalinamas pats reiškinys, o ne jo padariniai. Vadinasi, nutraukus teisės pažeidimą, padaryta žala neturtinėms vertybėms, įskaitant ir turtinę bei neturtinę žalą, išlieka, o tai lemia poreikį derinti neteisėtų veiksmų nutraukimą su kitais apsauginiais ir kompensaciniais neturtinių teisių gynimo būdais. Antai, siekiant efektyvesnio pažeistos garbės ir orumo gynimo, neužtenka vien tik nutraukti tikrovės neatitinkančių duomenų skelbimą, kadangi iškyla poreikis paneigti šiuos duomenis, o dėl pažeidimo atsiradus turtinei ar neturtinei žalai – ją kompensuoti. Nors tai veikiau yra šio gynimo būdo savybė, o ne trūkumas, tačiau tai parodo, kad neteisėtų veiksmų nutraukimas dažnai nepajėgus savarankiškai užtikrinti pažeistos neturtinės teisės gynybą.

Neteisėtų veiksmų ribotą taikymą taip pat lemia pažeistos teisės pobūdis ir pažeidimo specifika. Praktikoje itin ribotas šio gynimo būdo taikymas teisės į laisvę, o taip pat teisės į kūno neliečiamumą ir vientisumą pažeidimų atvejais. Teisės į laisvę pažeidimo atveju asmuo faktiškai negali pasinaudoti neteisėtų veiksmų nutraukimu kaip civiliniu teisiniu gynimo būdu, nes tą lemia pažeidimo esmė – asmens fizinės laisvės apribojimas. Tačiau galima pasinaudoti teise į būtinąją gintį (CK 6.253 str. 7 d.).

Kai teisė į laisvę pažeidžiama teisėsaugos institucijų neteisėtais veiksmais – neteisėtu įkalinimu, nepagrįstu procesinių prievartos priemonių, susijusių su laisvės apribojimu, taikymu (CK 6.272 str.), asmuo neturi galimybės pasinaudoti neteisėtų veiksmų nutraukimu ne tik dėl faktinių, bet ir dėl teisinių priežasčių, kadangi kompetenciją spręsti klausimą dėl konkrečios procesinės prievartos priemonės taikymo, panaikinimo turi ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, ir tik BPK⁹¹ nustatyta tvarka. Neteisėtas bausmės, susijusios su laisvės apribojimu, paskyrimas skundžiamas BPK nustatyta instancine tvarka. Taigi civilinę bylą nagrinėjantis teismas neturi galimybių įsibrauti į baudžiamojo proceso reguliavimo sritį ir įpareigoti panaikinti baudžiamajame procese (taip pat administraciniame) priimtus procesinius sprendimus, nors ir nepagrįstai apribojančius asmens laisvę. Dėl išvardintų neteisėtų veiksmų nutraukimo, kaip gynimo būdo, taikymo kliūčių tenka pasitenkinti retrospektyvų efektą turinčiais kompensaciniais gynimo būdais – turtinės ir neturtinės žalos kompensavimu.

⁹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.

Teoriškai įmanoma pasinaudoti neteisėtų veiksmų nutraukimu, kai laisvė apribojama neteisėtu priverstiniu asmens hospitalizavimu. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 8 str. numato, kad pacientas psichiatrijos įstaigoje savo teises realizuoja pats arba per atstovą, o psichiatrijos įstaigos administracija privalo padėti pacientui susisiekti su artimaisiais ir atstovu. Žinoma, šiuo atveju galimybė pasinaudoti nagrinėjamu teisių gynimo būdu priklauso nuo to, kiek realiai užtikrinama neteisėtai hospitalizuoto asmens teisė į atstovą, o taip pat nuo neteisėto hospitalizavimo trukmės.

Kita analizuojamo gynimo būdo taikymo problema yra susijusi su apsunkinta galimybe kontroliuoti jo tinkamą įvykdymą. Antai vienoje byloje teismas atmetė ieškovo reikalavimą įpareigoti atsakovą sunaikinti neteisėtai įrašytą ieškovo telefoninį pokalbį, kadangi „[...] tokio teismo sprendimo realus įvykdymas būtų iš esmės negalimas, nes neįmanoma kontroliuoti, kiek kopijų (laikmenų) su šiuo pokalbiu yra padaryta ar gali būti padaryta; tai galėtų ateityje nulemti ir ginčus dėl šios sprendimo dalies tinkamo įvykdymo“⁹². Analogišką išvadą galima būtų padaryti sprendžiant dėl reikalavimo sunaikinti ar ištrinti neteisėtai padarytas nuotraukas, filmuotą vaizdo medžiagą ir pan. Visiškai nutraukti neįmanoma ir teisės pažeidimo, daromo platinant leidinį (knygą, žurnalą, bukletą ir pan.), prekes ar kitus objektus su neturtines teises pažeidžiančia informacija. Išimant iš apyvartos (prekybos ir kitų platinimo taškų) likusius egzempliorius ar juos sunaikinant, sušvelninamas pažeidimo intensyvumas ir išvengiama didesnės žalos atsiradimo. Tačiau neįmanoma pašalinti ar kontroliuoti platinimo tų egzempliorių, kurie jau pakliuvo į trečiųjų asmenų (pirkėjų, vartotojų, skaitytojų) rankas ir todėl toliau pažeidžia nukentėjusio asmens neturtinius interesus.

Vis dažniau asmeninių neturtinių vertybių – garbės ir orumo, privatumo, asmens atvaizdo, vardo – pažeidimų padaroma pasitelkiant informacines technologijas, ypač interneto erdvę. Virtualioje, praktiškai nekontroliuojamoje erdvėje patalpinta šias vertybes pažeidžianti tekstinė, garsinė ar vaizdinė medžiaga gali išplisti greičiau ir didesniu mastu, nei bet kuriuo kitu informacijos platinimo būdu. Galimybė dalintis asmens privačiais duomenimis, atvaizdu ir kita asmenį identifikuojančia ar žeminančia informacija, taip pat galimybė neribotam nenustatytų asmenų skaičiui šią informaciją nuolat pasiekti, pasisavinti ir toliau netrukdomai skleisti, lemia tai, kad net nustačius pradinę informacijos paskleidimo tašką ir jį pašalinus, žalos darymas nesiliautų, nes informacija jau būtų paplitusi internete. Tokiu atveju nutraukti, pristabdyti ar kitaip kontroliuoti neturtines teises pažeidžiančius veiksmus, tiksliau visą jų grandinę, yra praktiškai neįmanoma. Pažymėtina ir tai, kad paskleidus informaciją internete, pakartotinio jų paskleidimo, taigi ir atitinkamų neturtinių teisių pažeidimo, tikimybė yra itin didelė. Prieš tokius

⁹² Pirmosios instancijos teismo sprendimo motyvų esmė LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“ ir UAB „Lietuvos rytas“ (bylos Nr. 3K-3-393/2008).

pažeidimus bejėgiais atrodo ir kiti prevencinio pobūdžio reikalavimai, kaip antai prevencinis ieškinys, nes paskleidus informaciją internete neįmanoma nustatyti konkrečių subjektų, keliančių realią pakartotinio šios informacijos paskleidimo grėsmę. Visa tai puikiai iliustruoja, kodėl teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimas ne visada veikia efektyviai, ir kodėl ginant asmenines neturtines teises, dažnai sunku kalbėti apie buvusios iki teisės pažeidimo padėties atkūrimą.

Manytina, kad šios objektyvios neteisėtų veiksmų nutraukimo įgyvendinimo kliūtys neleidžia užtikrinti visišką pažeistų asmeninių neturtinių teisių gynybą, todėl kyla poreikis taikyti kitas nukentėjusio asmens lūkesčius atitinkančias priemones, galinčias bent dalinai užpildyti minėtas spragas.

Apibendrinant, teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimas laikytinas prevencinio – apsauginio pobūdžio asmeninių neturtinių teisių gynimo būdu, kurio taikymo poreikis iškyla esant tėstiniam teisės pažeidimui. Pagrindinis jo privalumas – pažeidimo nutraukimas, kelio užkirtimas tolimesniam žalos darymui, o trūkumas – ribotas įgyvendinamumas, kuris ypatingai ryškus kovojant su asmeninių neturtinių teisių pažeidimais interneto erdvėje.

2.4. Tikrovės neatitinkančių bei garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimas

2.4.1. Esminės paneigimo, kaip garbės ir orumo gynimo būdo, savybės

CK 2.24 str. 1 d. numato asmens teisę reikalauti teismo tvarka paneigti paskleistus duomenis, neatitinkančius tikrovės bei žeminančius šio asmens garbę ir orumą. Paneigimas yra specifinis asmens garbės ir orumo gynimo būdas, kurio užuomazgų galima aptikti dar romėnų teisėje. Tai buvo viena iš *amende honorable* – asmens garbės gynimo priemonės – rūšių⁹³. Paneigimas kaip teisinis gynimo būdas savo prigimtimi ir pritaikymu Lietuvos civilinėje teisėje nėra unikalus ar vienintelis. Štai CK 6.304 str. numato, kad suinteresuotų asmenų prašymu teismas gali įpareigoti atsakovą viešai ir adekvačiai paneigti klaidinančią reklamą, o Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo⁹⁴ 16 str. 1 d. 3 p. numato ūkio subjekto, nukentėjusio nuo nesąžiningos konkurencijos veiksmų, teisę kreiptis į teismą dėl įpareigojimo paneigti anksčiau pateiktą neteislingą informaciją. Bet kuriuo atveju paneigimas yra taikomas tik klaidingos, netikros informacijos atžvilgiu, siekiant pažaboti melą ir kartu atskleisti tiesą. Taigi paneigimas netaikomas garbės ir orumo pažeidimams, kurie pasireiškia kitokia forma, nei tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimas.

⁹³ Zimmermann, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 1072.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 30-856 (nauja įstatymo redakcija: 2012, Nr. 42-2041).

Atsižvelgiant į garbės ir orumo kaip neturtinių vertybių sampratą, jų pažeidimo esmę ir CK 2.24 str. 1 d. formuluotę, tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas yra pagrindinis pažeistos garbės ir orumo civilinis teisinis gynimo būdas, kurio paskirtis – atstatyti asmens gerą vardą visuomenėje, jį supančioje aplinkoje. Taigi šis gynimo būdas priskirtinas prie turinčių retrospektyvų efektą. L. Meškauskaitė teigia, kad įpareigojimas paneigti duomenis atlieka *apsauginę* teisių gynimo funkciją⁹⁵. Šiuo klausimu aptinkama ir kitokių samprotavimų. A. Norkūnas, kalbėdamas apie civilinės atsakomybės santykį su kitomis civilinėmis teisinėmis sankcijomis, nurodo, jog duomenų paneigimas yra kompensacinio, nors ir neturtinio pobūdžio teisinė sankcija, nes „iš dalies arba visiškai atlygina asmeniui neteisingų duomenų paskleidimu padarytą skriaudą. Ji atlyginama morališkai ir nukentėjęs asmuo dėl to gali jausti teisingumo atkūrimą“⁹⁶.

Pagal CK 2.24 str. 1 dalį asmens garbės ir orumo pažeidimui konstatuoti, *inter alia*, būtina nustatyti, kad buvo paskleisti duomenys. Nors garbės ir orumo pažeidimas gali pasireikšti ir piktnaudžiavimu nuomone (pvz., jeigu ji išsakyta užgaulia forma ar turint tikslą pažeminti asmenį), tačiau norint taikyti paneigimą kaip garbės ir orumo gynimo būdą, būtina konstatuoti duomenų, bet ne nuomonės paskleidimo faktą. Nuomonės negalima paneigti, nes nuomonė yra asmens išreikštas subjektyvus suvokimas, mintys, idėjos ar pastabos apie tam tikrus faktus, įvykius ir jų seką, taip pat jų vertinimas, t. y. ji egzistuoja tik subjektyvia forma⁹⁷. Jai netaikomi tiesos ir netiesios kriterijai, taigi jos atitikimo ar neatitikimo tikrovei neįmanoma patikrinti CPK įtvirtintų įrodinėjimo priemonių pagalba. Tačiau ir pareikšta nuomonė turi turėti pakankamą faktinį pagrindą, ji turi būti reiškiamą sąžiningai ir etiškai, sąmoningai nenuslepian ir neiškreipian faktų ir duomenų (VIĮ 2 str. 36 d.). Tokios pozicijos laikosi ir EŽTT, nurodęs, jog sprendžiant klausimą dėl ginčijamo pasisakymo pagrįstumo, būtina skirti, ar pasisakymas apima faktus, ar tai yra tik nuomonė (vertinimas). Faktų egzistavimą galima patikrinti, tuo tarpu nuomonės teisingumas nepasiduoda įrodinėjimui. Reikalavimo įrodyti nuomonės tikrumą įgyvendinti neįmanoma, be to, toks reikalavimas pažeidžia pačią nuomonės reiškimo laisvę, kuri yra fundamentali EŽTK 10 str. įtvirtintos ir saugomos teisės dalis. Toliau EŽTT pažymėjo, jog, vis dėlto, net jei pasisakymas vertintinas kaip išsakyta nuomonė, jis turi turėti pakankamą jį palaikančią faktinį pagrindą, kitaip pareikšta nuomonė gali būti pripažinta kaip perdėta, t. y. peržengianti teisėtą nuomonės reiškimo ribą⁹⁸. Jeigu reiškiant nuomonę iš esmės išdėstomi tam

⁹⁵ Meškauskaitė, L. *Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 214.

⁹⁶ Norkūnas, A. Civilinės teisės atsakomybės samprata. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 991.

⁹⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *A. S., M. V. ir V. J. v. A. J. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-142/2006).

⁹⁸ *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC], no. 21279/02, 36448/02, § 55, ECHR 2007 IV.

tikri faktai, pažeidžiantys asmens garbę ir orumą, tai nukentėjęs asmuo turi teisę į teisminę pažeistos garbės ir orumo gynybą⁹⁹. Kaip teigia A. Šindeikis, skirtingai nei duomenims, pareikštai nuomonei taikomas kitoks testas, nesiremiantis nuomonės tikrumu. Pirma, vertinama, ar nuomonės išreiškimo, forma, būdas bei priemonės savaime nėra akivaizdžiai žeminančios asmens garbę ir orumą. Antra, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, vertinamas nuomonę paskleidusio asmens elgesys – vien tikslas (siekinas) pažeminti kitą asmenį tam tikrais atvejais gali reikšti teisėtos saviraiškos laisvės ribų peržengimą. Trečia, vertintina, ar asmuo kitaip nepiktnaudžiavo teise reikšti nuomonę (CK 1.137 str. 3 d.)¹⁰⁰.

Tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas (tiek savanoriškas, tiek vykdant įpareigojimą paneigti) savaime neatleidžia už šių duomenų paskleidimą atsakingo asmens nuo turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo, tačiau tai yra vienas iš galimų kriterijų, leidžiančių teismui spręsti dėl mažesnio neturtinės žalos dydžio priteisimo¹⁰¹.

Verta paminėti, kad asmens garbės ir orumo gynybą civilinėmis teisinėmis priemonėmis, tame tarpe ir duomenų paneigimu, apsunkina pažeidėjo anonimiškumas. Dar 1998 m. gegužės 15 d. LAT senato nutarime nurodyta, kad CK nustatyta tvarka nenagrinėtinas reikalavimas paneigti paskleistas asmens garbę ir orumą žeminančias žinias, kurių skleidėjas yra nežinomas (anonimas)¹⁰². Manytina, kad vien galimybės nustatyti pažeidėjo tapatybę nebuvimas neturėtų būti kliūtis nukentėjusiam asmeniui įgyvendinti savo teisę į gero vardo atkūrimą. Štai galiojančio Rusijos CK¹⁰³ 152 str. 8 d. numatyta, kad jeigu negalima nustatyti asmens, paskleidusio garbę ir orumą žeminančią informaciją, tai nukentėjęs asmuo, apie kurį ši informacija paskleista, turi teisę kreiptis į teismą su pareiškimu dėl paskleistos informacijos pripažinimo neatitinkančia tikrovės. M. H. Малеина teigimu, tokia garbės ir orumo gynimo tvarka taikoma, kai tikrovės neatitinkantys duomenys paskleidžiami anonimiškai, nukentėjusį asmenį pažįstantiems asmenims, artimoje jam aplinkoje – darbovietėje, giminaičiams, kaimynams ir pan.¹⁰⁴ Tokiu atveju pažeidimo pasekmės gali itin skaudžiai paveikti nukentėjusiojo asmeninį gyvenimą, profesinę reputaciją, todėl jam itin svarbu operatyviai reabilituoti savo gerą vardą nelaukiant, kol bus (jeigu apkritai bus) identifikuotas pažeidėjas. Kadangi pažeidėjas yra nenustatytas (atsakovo tokiose bylose nėra), pareiškimai dėl anonimiškai

⁹⁹ Šindeikis, A. Saviraiškos laisvė v. garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? *Jurisprudencija*. 2010, 2 (120): 130.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 128.

¹⁰¹ Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 70.

¹⁰² LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ 16 punktas. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.

¹⁰³ Rusijos Federacijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. 1994, Nr. 51-Φ3 [žiūrėta 2014-07-20]. <<http://base.garant.ru/10164072/>>.

¹⁰⁴ Maleina, M. N., *supra* note 10, p. 151.

paskleistų žinių pripažinimo tikrovės neatitinkančiomis Rusijos Federacijoje nagrinėjami ypatingosios teisenos tvarka. Teismas nustato tikrovės neatitinkančių bei garbę ir orumą žeminančių žinių paskleidimo faktą ir faktą, kad šios žinios paskleistos nenustatyto asmens¹⁰⁵. Tokiu būdu užtikrinami interesai tų nukentėjusių asmenų, kuriems jų garbę ir orumą darkančių duomenų paneigimas (teismo procesiniu sprendimu) yra kur kas svarbesnis nei turtinė satisfakcija ar pažeidėjo patraukimas teisinės atsakomybės. Pažeidėjo sukurtos teisių gynimo kliūtys reikalauja lanksčiau taikyti egzistuojančius asmeninių neturtinių teisių gynimo būdus, ir esant būtinybei, juos derinti, adaptuoti prie konkrečių nukentėjusio asmens civilinės teisinės gynybos poreikių.

Ieškinio senatis reikalavimui paneigti tikrovės neatitinkančius bei garbę ir orumą žeminančius duomenis netaikytina (CK 1.134 str. 1 p.). Lietuvoje galiojantis civilinis teisinis reguliavimas nediferencijuoja ieškinio senaties terminų pagal asmenines neturtines teises pažeidžiančius subjektus. Tuo tarpu, pavyzdžiui, Rusijos CK 152 str. 10 d. tiesiogiai numato, kad reikalavimams, susijusiems su tikrovės neatitinkančių duomenų paskelbimu masinės informacijos priemonėse, taikomas vienerių metų ieškinio senaties terminas, skaičiuojamas nuo tikrovės neatitinkančių duomenų paskelbimo atitinkamose informavimo priemonėse dienos.

2.4.2. Išankstinė neteisminė duomenų paneigimo tvarka

Kadangi visuomenės informavimo priemonių veikla (ypač susijusi su žurnalistika) visuomet yra susijusi su tam tikra padidinta rizika dėl galimai netikslios ar melagingos informacijos paskleidimo didesnei auditorijai, CK 2.24 str. 2 ir 4 dalys numato specialią pažeistos garbės ir orumo gynimo tvarką, kai tikrovės neatitinkantys duomenys buvo paskleisti per visuomenės informavimo priemones¹⁰⁶. Jos esmė ta, kad asmuo, apie kurį per visuomenės informavimo priemonę paskelbti tikrovės neatitinkantys bei jo garbę ir orumą žeminantys duomenys, turi teisę surašyti paneigimo tekstą ir pareikalauti visuomenės informavimo priemonės šį paneigimą nemokamai ir adekvačiu būdu paskelbti. Visuomenės informavimo priemonė paneigimą privalo paskelbti ne vėliau kaip per dvi savaites nuo jo gavimo dienos, išskyrus atvejus, kai visuomenės informavimo priemonės periodiškumas yra retesnis. Tokiu atveju paneigimas pirma skelbiamas per Lietuvos nacionalinio radijo pirmąją programą (per

¹⁰⁵ Maleina, M. N., *supra* note 10, p. 151.

¹⁰⁶ VII 2 str. 82 d. pateikta visuomenės informavimo priemonės sąvoka nėra baigtinė, todėl gali būti teismo interpretuojama atsižvelgiant į susiklosčiusias bylos aplinkybes. Pavyzdžiui, LVAT 2009 m. balandžio 20 d. sprendime, priimtame administracinėje byloje Nr. A-444-70-09, sistemiškai aiškindamas VII nuostatas, visuomenės informavimo priemonė pripažino fizinio asmens interneto tinklaraštį (angl. *blog*), o jo autorių (valdytoją) prilygino žurnalistui. Teismas pažymėjo, kad „fizinis asmuo, kuris kartu yra ir viešosios informacijos rengėjas, valdantis internetinį tinklaraštį (blogą), gali būti pripažįstamas žurnalistu, jei jis profesionaliai renka, rengia ir teikia medžiagą, kurią pats panaudoja veikdamas kaip viešosios informacijos rengėjas“.

minėtas dvi savaites) ir visuomenės informavimo priemonės pirmame leidinyje ar programoje nuo paneigimo gavimo dienos (VII 44 str. 3 d.).

Aptarta tvarka traktuotina kaip nejurisdikcinis garbės ir orumo (asmens dalykinės reputacijos) gynimo būdas, dar vadinamas replikos arba atsakymo teise¹⁰⁷ (angl. *Right of Reply*). Atsakymo teisė, kuri pirmą kartą buvo įtvirtinta Prancūzijos teisėje 1822 metais, šiandien egzistuoja daugumoje spaudos laisvę vertinančių demokratinių valstybių¹⁰⁸. Ši teisė įtvirtinta ir 1989 m. Europos konvencijos "Dėl televizijos be sienų", 8 str.¹⁰⁹, Europos Sąjungos 2010 m. kovo 10 d. Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvos 28 str.¹¹⁰ ir kt. Europos Tarybos Ministrų komiteto 2004 m. rekomendacijoje „Dėl atsakymo teisės naujoje žiniasklaidos aplinkoje“¹¹¹ numatyta, kad bet kuriam fiziniam ar juridiniam asmeniui, neatsižvelgiant į jo pilietybę ar gyvenamąją (buveinės) vietą, turi būti suteikta atsakymo teisė arba kita lygiavertė gynimo priemonė, suteikianti galimybę reaguoti į žiniasklaidos skleidžiamą melagingą ar netikslią informaciją, darančią neigiamą įtaką asmens neturtinėms teisėms.

Atsižvelgiant į Lietuvoje įtvirtintą teisinį reguliavimą, atsakymo (replikos) teisės paskirtis iš esmės yra informuoti visuomenės informavimo priemonę apie per ją paskleistus tikrovės neatitinkančius bei garbę ir orumą žeminančius duomenis, ir sulaukti geranoriško, operatyvaus bei adekvataus šių duomenų paneigimo. Deja, kaip teigia L. Meškauskaitė, visuomenės informavimo priemonės retai sutinka savanoriškai paskelbti nukentėjusio asmens parengtą paneigimo tekstą, todėl taikus ginčo sprendimas tampa neįmanomas¹¹², o siekiant teisingo padarytos žalos kompensavimo, teisminė pažeistų neturtinių interesų gynyba tampa neišvengiama. Pačios paskelbtų duomenų paneigimas nenaudingas visuomenės informavimo priemonei, nes daro neigiamą įtaką jos dalykinei reputacijai, išviešina jos nekompetenciją, nepatikimumą, pasireiškiantį klaidingų, nepatikrintų duomenų pateikimą visuomenei. Gindamos savo komercinį interesą, kuris iš esmės priklauso nuo auditorijos dydžio, „pikantiškų“, „sensacingų“ bei skandalingų publikacijų populiarumo, visuomenės informavimo priemonės vengia savanoriškai paneigti tai, kas joms atneša didesnę pelną ar populiarumą. Pasitaiko atvejų, kai sutikus paskelbti paneigimą, jis įgyvendinamas nukentėjusiam asmeniui nepalankiu būdu – sunkiau matomose vietose, mažesniu šriftu, rečiau skaitomuose leidinio skyriuose, TV

¹⁰⁷ Meškauskaitė, L., *supra* note 42, p. 115.

¹⁰⁸ Youm, K. H. The Right of Reply and Freedom of the Press: An International and Comparative Perspective. *George Washington Law Review*. 2008, 76 (40): 1017, 1061.

¹⁰⁹ Europos konvencija "Dėl televizijos be sienų". *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 29-805.

¹¹⁰ Europos Parlamento ir Tarybos 2010 m. kovo 10 d. direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva). [2010] OL, 95/1.

¹¹¹ Europos Tarybos Ministrų komiteto 2004 m. gruodžio 15 d. rekomendacija Rec (2004)16 dėl atsakymo teisės naujoje žiniasklaidos aplinkoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-11]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=802829>>.

¹¹² Meškauskaitė, L., *supra* note 42, p. 115.

programos pabaigoje, t. y. neadekvačiai. Pavyzdžiui, vienoje byloje ieškovas (Lietuvoje gerai žinomas dainininkas) kreipėsi į teismą, nurodydamas, kad TV3 televizijos laidoje „Nuodėmių dešimtukas“ buvo paskleisti tikrovės neatitinkantys bei garbę ir orumą žeminantys duomenys apie jo seksualinę orientaciją, sveikatą ir jam neva atliktą išangės operaciją. Prieš pareikšdamas ieškinį, jis kreipėsi į televiziją, prašydamas per dvi savaites, tos pačios televizijos laidos pradžioje, be jokių komentarų paskelbti paneigimą, tačiau televizija paneigimo tekstą atspausdino ir „bėgančia“ eilute transliavo laidos metu, t. y. paneigimas nebuvo adekvatus tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimo būdui¹¹³.

Pagal CK 2.24 str. 4 d., jeigu visuomenės informavimo priemonė atsisako paskelbti paneigimą ar jo nepaskelbia per įstatyme nustatytą terminą, arba netinkamai įgyvendina paneigimą, tik tuomet nukentėjęs asmuo *įgyja* teisę kreiptis į teismą dėl visuomenės informavimo priemonės įpareigojimo paskelbti tikrovės neatitinkančių bei garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimą. CK 2.24 str. 2 d. nurodo, kad atsisakyti paskelbti paneigimą galima tik tuo atveju, jeigu jis prieštarauja gerai moralei, tačiau kaip teisingai teigia V. Mikelėnas, vadovaujantis protingumo principu atsisakymas būtų pagrįstas ir tuo atveju, jeigu prašoma paneigimą paskelbti aiškiai neprotingu būdu ar forma¹¹⁴. Europos Sąjungos 2010 m. kovo 10 d. Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvos 28 str. 4 d. taip pat numato, kad *„prašymas pasinaudoti teise atsakyti ar kitokiomis lygiavertėmis teisių gynimo priemonėmis gali būti atmestas [...], jei juo būtų daromas baudžiamąją atsakomybę užtraukiantis veiksmas, taip pat jei dėl jo transliuotojas atsakytų pagal civilinės teisės normas arba juo būtų peržengtos visuomenės priimtos padarumo ribos“*¹¹⁵.

Taigi, atsakymo (replikos) teisė yra ne tik savarankiškas neteisminis garbės ir orumo gynimo būdas, bet ir teisės į teisminę gynybą realizavimo sąlyga, t. y. privaloma išankstinė neteisminė ginčo sprendimo tvarka. Kai kreipiamasi į teismą dėl įpareigojimo paneigti per visuomenės informavimo priemonę paskleistus tikrovės neatitinkančius duomenis, būtina pateikti įrodymus, jog buvo pasinaudota šia privaloma išankstine ginčo sprendimo tvarka. Tai gali būti nukentėjusio asmens surašytas paneigimas ir reikalavimas visuomenės informavimo priemonei, jos atsakymas ir kiti susirašinėjimai ginčo klausimu. Nustatęs, jog pareiškėjas nepasinaudojo privalomąja replikos teise, teismas atsisako priimti ieškinį (CPK 137 str. 2 d. 3 p.), o jeigu ši aplinkybė išaiškėja bylos nagrinėjimo metu – palieka ieškinį nenagrinėtą (CPK 296 str. 1 d. 1 p.).

¹¹³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje R. C. ir A. C. v. UAB „Tele-3“ ir UAB „TV PRO media“ (bylos Nr. 3K-3-481/2012).

¹¹⁴ Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 70.

¹¹⁵ Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva, *supra* note 108.

Vis dėlto, egzistuoja tam tikros išimtys bei sąlygos, kurioms esant minėta ikiteismine ginčo sprendimo tvarka pasinaudoti nėra privaloma. Pagal susiklosčiusią teismų praktiką, pareiga laikytis privalomos ikiteisminės (neteisminės) duomenų paneigimo procedūros priklauso nuo dviejų veiksnių – *tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimo būdo ir nukentėjusio asmens pasirinktų pažeistos teisės gynimo būdų*¹¹⁶.

Lingvistiškai aiškinant CK 2.24 str. 2 d., susidaro įspūdis, jog prieš pareikšdamas ieškinį teisme, asmuo privalo pasinaudoti replikos teise visuomet, kai tikrovės neatitinkantys duomenys buvo paskelbti *per* visuomenės informavimo priemonę. Tačiau LAT, aiškindamas pastarąją normą bei replikos teisės paskirtį, yra nurodęs, kad „*ne bet koks duomenų paskleidimas per visuomenės informavimo priemones lemia būtinybę ieškovui naudotis privaloma išankstine ginčo nagrinėjimo ne teisme tvarka, nes turi būti įvertinama ir tai, kas yra paskleistų duomenų šaltinis*“¹¹⁷. Pasak LAT, replikos teise privaloma pasinaudoti tik tuo atveju, kai „*visuomenės informavimo priemonė buvo ir paskleistų duomenų šaltinis, o ne tik duomenų paskleidimo priemonė (įrankis), perteikusi neiškraipytas duomenis paskelbusio kito asmens citatas*“¹¹⁸. Anot teismo, „*toks teisinis reguliavimas logiškai išplaukia iš pačios replikos teisės esmės ir paskirties, nes tokia teisė – tai galimybė ne teismo tvarka pašalinti asmens teisės pažeidimą, padarytą būtent visuomenės informavimo priemonės [...]. Tuo atveju, kai visuomenės informavimo priemone pasinaudojo kitas asmuo, paskleidęs tikrovės neatitinkančius duomenis, replikos teisė neatliktų savo funkcijos ir iš esmės būtų reikalavimas, keliamas ne asmens teisių pažeidimą padariusiam asmeniui*“¹¹⁹. Vadinas, jeigu tikrovės neatitinkantys duomenys yra tik paskleisti (jų nekoreguojant) per visuomenės informavimo priemonę, o duomenų šaltinis (tikrasis autorius) yra kitas asmuo, tai prieš pareiškiant ieškinį dėl duomenų paneigimo pasinaudoti replikos teise nėra privaloma. Tačiau kartu pažymėtina, jog adekvačiai paneigti per visuomenės informavimo priemones paskleistus duomenis galima tik pasitelkus pačią visuomenės informavimo priemonę, todėl LAT yra nurodęs, jog reiškiant materialinį teisinį reikalavimą dėl tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo, atsakovu tokioje byloje visada yra ir visuomenės informavimo priemonė¹²⁰. Toks aiškinimas atitinka ir CPK 14 str. 3 d. įtvirtintą nuostatą, pagal kurią teismas, priimdamas sprendimą, neturi teisės spręsti klausimo dėl neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teisių ir pareigų (analizuojamu atveju – visuomenės informavimo priemonės pareigos suteikti galimybę įgyvendinti paneigimą). Kaip minėta, *tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimo būdas* yra tik

¹¹⁶ Čekanavičius, A., *supra* note 3, p. 258.

¹¹⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. rugpjūčio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šilo bitė“ ir A. D. v. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir UAB „Lietuvos Rytas“ (bylos Nr. 3K-3-340/2011).

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Ibid.*; LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. v. L. J., E. J. (bylos Nr. 3K-3-507/2006).

vienas iš veiksmų, lemiančių nukentėjusio asmens pareigą prieš pareiškiant ieškinį teisme pasinaudoti privaloma išankstine ginčo sprendimo ne teisme tvarka (replikos teise).

Antrasis veiksnys papildo pirmąjį ir yra susijęs su ieškovo pasirinktais garbės ir orumo civiliniais teisiniais gynimo būdais. Pagal LAT suformuotą praktiką sprendžiama, kad pasinaudoti replikos teise privaloma tik tuo atveju, kai pareiškdamas ieškinį teisme ieškovas, *inter alia*, siekia per visuomenės informavimo priemonę paskleistų tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo¹²¹. Tuo tarpu, kai ieškovas prašo taikyti kitus savarankiškus garbės ir orumo gynimo būdus (paskleistų duomenų pripažinimą tikrovės neatitinkančiais ir žeminančiais ieškovo garbę ir orumą, turtinės ir (ar) neturtinės žalos atlyginimą, garbę ir orumą pažeidžiančių veiksmų nutraukimą), bet neprašo įpareigoti visuomenės informavimo priemonę paneigti tikrovės neatitinkančius duomenis, replikos teise pasinaudoti nėra privaloma ir netgi nėra tikslinga, nes CK 2.24 str. 2 ir 4 dalyse, įtvirtinančiose replikos teisę, kalbama tik apie tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimą.

Tuo atveju, kai to paties turinio tikrovės neatitinkantys duomenys skelbiami kelis kartus iš eilės toje pačioje visuomenės informavimo priemonėje, nukentėjęs asmuo neprivalo dėl kiekvienos pakartotinės publikacijos kreiptis į visuomenės informavimo priemonę dėl šių duomenų paneigimo¹²². Taigi, užtenka tik kartą kreiptis dėl to paties turinio tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo.

Apibendrinant, atsakymo (replikos) teisė yra neteisminė garbės ir orumo gynimo priemonė, skirta operatyviam visuomenės informavimo priemonėse paskleistų tikrovės neatitinkančių bei asmens garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimui, ir tam tikrais atvejais kartu yra privaloma neteisminė ginčo sprendimo procedūra, kurią įgyvendinus nukentėjęs asmuo įgyja teisę teisiniu būdu siekti paskleistų tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo.

2.4.3. Adekvataus paneigimo principas ir jo taikymo probleminiai aspektai

Viena iš ieškovo įrodinėtinų sąlygų garbės ir orumo gynimo bylose yra duomenų paskleidimo faktas. Tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo kontekste ši sąlyga svarbi tuo, kad ji įpareigoja ieškovą įrodyti įstatymo reikalaujamą garbės ir orumo pažeidimo būdą – duomenų *paskleidimą*, o tai įmanoma padaryti tik išdėsdčius pažeidimo aplinkybes (paskleidimo formą, vietą, laiką, priemones ir pan.). Būtent iš šių ieškovo įrodytų aplinkybių, taip pat

¹²¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. L. J., E. J.* (bylos Nr. 3K-3-507/2006); LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje *D. Š. v. UAB „Roseba“* (bylos Nr. 3K-3-498/2010).

¹²² LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“* (bylos Nr. 3K-3-488/2007).

atsižvelgdamas į ieškovo išreikštą valią teismas sprendžia, koku būdu turėtų būti įgyvendinamas paskleistų tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas.

Siekiant maksimalaus pažeistos teisės gynbos rezultato, tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas turi būti adekvatus duomenų paskleidimui. Taigi, paneigimo, kaip specialaus ir pagrindinio garbės ir orumo gynimo būdo efektyvumas iš esmės priklauso nuo to, kiek realiai laikomasi adekvataus paneigimo principo. Atkreiptinas dėmesys, kad CK 2.24 str. adekvataus paneigimo reikalavimas tiesiogiai nėra nustatytas, tačiau jis minimas teismų praktikoje¹²³, taip pat VII 44 str. 3 d. Jis buvo įtvirtintas ir 1964 m. CK 7 str. Adekvataus paneigimo privaloma laikytis tiek tuo atveju, kai tikrovės neatitinkantys duomenys paskleisti per visuomenės informavimo priemones, tiek tais atvejais, kai duomenys paskleidžiami kitokiais būdais ir formomis. Siekis užtikrinti adekvačią reakciją į garbę ir orumą dardančių duomenų paskleidimą figūruoja ir tarptautiniuose dokumentuose, pavyzdžiui, 1974 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucijoje „Dėl atsakymo teisės – individo padėties spaudos atžvilgiu“¹²⁴, taip pat 2004 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje „Dėl atsakymo teisės naujoje žiniasklaidos aplinkoje“, kurioje nurodyta, jog atsakymui turi būti skiriamas toks pats dėmesys, koks buvo skiriamas paskleistiems ginčijamiems teiginiams, kad jis pasiektų tą pačią auditoriją ir užtikrintų tokį patį poveikį (angl. *in order for it to reach the same public and with the same impact*). Paneigimas, kaip teisminis garbės ir orumo gynimo būdas, pasižymi analogiškais tikslais, t. y. jis turėtų būti tokio pačio „svorio“ ir poveikio, kaip ir paskleisti tikrovės neatitinkantys duomenys.

Pažymėtina, kad adekvatumas, kaip esminė tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo sąlyga, yra vertinamojo pobūdžio. Ar ieškovo reikalaujamas, o teismo taikomas paneigimo būdas yra adekvatus, vertintina pagal konkrečios bylos aplinkybes. Remiantis teismų praktika garbės ir orumo gynimo bylose, VII 44 str. bei doktrinos nuostatomis¹²⁵, galima daryti išvadą, kad tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimui yra keliami adekvataus *turinio, formos, laiko, vietos, priemonių* reikalavimai. Paneigimo apimtis neturi žymiai viršyti paneigtinų duomenų apimties. Jis turi būti susijęs tik su paskleistų tikrovės neatitinkančių duomenų turiniu, todėl paneigimo tekste neturi būti naujos (perteklinės) informacijos, nesusijusios su paskleistais duomenimis. Paneigimas negali būti maskuojamas ar pateikiamas kitoku nukentėjusiam

¹²³ LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ 17 punktą. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.

¹²⁴ Europos Tarybos Ministrų komiteto 1974 liepos 2 d. rezoliucijos 74 (26) dėl atsakymo teisės – individo padėties spaudos atžvilgiu priedo 3 ir 4 dalys [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-11]. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM/Res%281974%29026_en.asp>.

¹²⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“* (bylos Nr. 3K-3-488/2007); Maleina, M. N., *supra* note 10, p. 148–149; Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 69–70.

asmeniui nepalankiu būdu, pavyzdžiui, mažesniu šriftu, mažiau pastebimoje vietoje, pernelyg greitai ir nesuprantamai perskaitant paneigimo tekstą ir pan. Itin svarbu, kad paneigimas būtų aiškus, t. y. nesudarytų klaidingo įspūdžio. Auditorijai, kuriai skirtas paneigimas, turi būti aišku, kad tai yra anksčiau jai paskleistų konkrečių duomenų paneigimas. Atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, paneigimas turi būti operatyvus, nes nepagrįstas delsimas gali išprovokuoti didesnę žalą asmens garbei ir orumui. Jeigu jis vykdomas teismo įpareigojimu, rekomenduotina tai įtraukti į paneigimo turinį.

Atsižvelgiant į garbės ir orumo kaip asmeninės neturtinės teisės nematerialiąją prigimtį, šios teisės pažeidimų specifiką, o taip pat jų sukeltas neturtinio pobūdžio neigiamas pasekmes, tenka konstatuoti, kad *de iure* deklaruojamas tikrovės neatitinkančių duomenų adekvataus paneigimo principas toli gražu ne visada būna įgyvendintinas *de facto*.

Pažymėtina, kad adekvataus principo įgyvendinimo problema aktuali tik tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo siekia kiek įmanoma maksimalaus savo pažeistos garbės ir orumo atkūrimo. Reikalavimas užtikrinti adekvatų tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimą, visų pirma, skirtas už jų paskleidimą atsakingam asmeniui ir bylą nagrinėjančiam teismui. Tuo tarpu nukentėjęs asmuo gali reikalauti taikyti ir kitokį jam tinkantį, nors ir mažiau efektyvų paneigimo būdą.

Įgyvendinti paneigimą visa apimtimi įmanoma praktiškai tik tuo atveju, kai tikrovės neatitinkantys duomenys buvo paskleisti aiškiai apibrėžtam subjektų ratui. Jeigu šie subjektai yra artimai susiję su nukentėjusiu asmeniu, pavyzdžiui, yra jo šeimos nariai, giminaičiai, bičiuliai ir pan., tuomet vien teismo sprendimo įsiteisėjimo gali pakakti geram vardui susigražinti, nes išvardinti asmenys paprastai domisi teismo proceso baigtimi. Visgi, tikrovės neatitinkantys duomenys dažniau paskleidžiami neapibrėžtam subjektų ratui. Kuo didesnei auditorijai jie paskelbiami, tuo sunkiau įgyvendinamas ir sukontroliuojamas adekvatus jų paneigimas, nes visuomet egzistuoja rizika, kad paneigimas gali nepasiekti auditorijos, susipažinusios su prieš tai paskleistais tikrovės neatitinkančiais duomenimis.

Šiuolaikiniame informacinių technologijų amžiuje informacija plinta sparčiai, todėl garbę ir orumą žeminančios žinios gali itin greitai suformuoti neigiamą visuomenės nuomonę apie konkretų asmenį. Kartą interneto erdvėje paskleista informacija tampa nebekontroliuojama, todėl tokiu būdu įvykdytas tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimas turi permanentinį efektą, dėl kurio visiškas asmens garbės ir orumo atkūrimas tampa neįmanomas. Žiniasklaidos paskelbta informacija paprastai neužsibūna vienoje vietoje, o išplinta po kitus informacinius internetinius portalus, skelbiama ne vienoje radijo ar televizijos laidoje. Praktikoje paplitę atvejai, kai žiniasklaidos priemonėse paskelbta informacija tiesiog analogiškai atkartojama kitose priemonėse, nenurodant pirminio informacijos šaltinio, todėl ne visuomet įmanoma nustatyti pirminį tikrovės neatitinkančius duomenis paskleidusį subjektą. Be to, net jį ir nustačius bei

įpareigojus šiuos duomenis paneigti, nukentėjęs asmuo negali būti užtikrintas, kad kituose šaltiniuose atkartoti duomenys taip pat bus paneigti ar pašalinti. Kaip teigia A. Šindeikis, „paneigimas tik mažų auditorijų žiniasklaidos priemonėje, kuri pirmoji paskleidė asmens garbę ir orumą žeminančią informaciją, negali būti laikomas tinkamu ir atkursiančiu asmens teisę būdu“¹²⁶. Kontroliuoti viešai paskleistos informacijos srauto dažnai neįmanoma, todėl nukentėjęs asmuo realiai neturi galimybės identifikuoti visas informavimo priemones, kuriose paskleista melaginga informacija, ir pareikalauti ją adekvačiai paneigti.

Gali iškilti problemų sprendžiant, kaip adekvačiai paneigti duomenis, paskleistus kitokia nei tekstinė ar žodinė forma. Asmens teisė į garbę ir orumą gali būti pažeista ir paskelbiant žeminančio turinio nuotrauką, vaizdo įrašą, ar kitą vaizdinę informaciją, nes tai taip pat yra duomenys. Redaguota nuotrauka, vaizdo ir net garso įrašas gali sudaryti neigiamą bei klaidingą įspūdį apie juose vaizduojamą asmenį – jo asmenines savybes, poelgius, praeitį, jį supančią aplinką, ryšį su kitais asmenimis ir pan. Be to, tikrovės neatitinkančius faktus vaizduojanti vaizdinė ar garsinė medžiaga gali būti kur kas labiau žalinga asmens reputacijai, nei tekstinė informacija, nes vaizdinė ar garsinė medžiaga sukuria „stipresnį“ ir „tikresnį“ įspūdį. Dėl šios priežasties tikrovės neatitinkančius duomenis, paskleistus vaizdinės ar garsinės medžiagos formatu, yra itin sudėtinga paneigti adekvačiu būdu. Žodinis ar rašytinis pranešimas apie paskleistos garsinės ar vaizdinės medžiagos neautentiškumą, neatitikimą tikrovei bei žeminantį pobūdį negali būti laikomas adekvatų poveikį darančiu paneigimu.

Sudėtinga adekvačiai paneigti duomenis, kurie paskleisti unikaliu būdu ar vietoje, pavyzdžiui, vienkartiname leidinyje, renginyje ir pan. Išleisti naują knygą su ištaisytu turiniu ar surengti analogišką renginį būtų aiškiai neprotinga, todėl tokiu atveju būtina ieškoti artimų adekvačiam paneigimui būdų. Ko gero, efektyviausia yra paskelbti paneigimo tekstą spaudoje, įskaitant ir interneto erdvę. Štai vienoje byloje ieškovo teisė į garbę ir orumą buvo pažeista paskleidžiant žeminančias žinias VŠĮ „Versmės“ leidyklos išleistoje monografijoje. Teismas tenkino ieškovo reikalavimą įpareigoti leidyklą per dvi savaites nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos savo lėšomis išspausdinti paneigimą dienraščiuose „Lietuvos rytas“, „Respublika“ ir „Lietuvos žinios“¹²⁷. Analogiška problema kyla, jeigu nustojo egzistuoti šaltinis, kuriame buvo paskleisti tikrovės neatitinkantys duomenys. Pavyzdžiui, jeigu nebeegzistuoja tokie duomenys skleidęs interneto tinklalapis, adekvataus paneigimo įgyvendinimas tampa apsunkintas, ypač tais atvejais, kai konkretus tinklalapis ar kita masinės informacijos sklaidimo priemonė turėjo savo specifinę publiką.

¹²⁶ Šindeikis, A., *supra* note 99, p. 152.

¹²⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Z. V. L. v. A. R., VŠĮ „Versmės“ leidykla (bylos Nr. 3K-3-222/2012).

Žmogaus smalsi prigimtis lemia, kad visuomenė labiau linkusi įsisavinti sensacingą, netikėtą, skandalingą, nors ir neigiamo pobūdžio viešą informaciją, ypač kai ją lydi vaizdinės priemonės, todėl paskelbtų tikrovės neatitinkančių duomenų sukuriamas pirminis įspūdis yra kur kas stipresnis bei labiau įsimintinas, nei formalus šių duomenų paneigimas. Kai melagingi duomenys paskleisti didesnei auditorijai (paprastai visuomenės informavimo priemonėse, interneto erdvėje) ir jų plitimo masto neįmanoma kontroliuoti ar prognozuoti, manytina, kad tokiu atveju duomenų paneigimas, kaip garbės ir orumo gynimo būdas, iš esmės taikomas remiantis tik prielaida, tikimybe, kad paneigimas pasieks norimą auditoriją ir bus tinkamai atkurta asmens reputacija, nors realaus jo poveikio pamatuoti neįmanoma.

Galimi atvejai, kai nukentėjęs asmuo gali nesiekti tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo, nes paskelbtais duomenimis ne tik žeminama jo garbė ir orumas, bet ir įsibraunama į privačią gyvenimo sritį. Tokiu atveju duomenų paneigimas nėra pats geriausias variantas, nes kartu su paneigimu pakartotinai atskleidžiamos tos privataus gyvenimo detalės, kurių paviešinimas nukentėjusiam asmeniui yra faktiškai žalingas, taip pat pakartotinai visuomenei primenamas paskleistų tikrovės neatitinkančių, asmenį žeminančių duomenų turinys¹²⁸. LAT yra paminėjęs, kad „*dėl informacijos paskleidimo būdo, ypač kai tikrasis informacijos turinys – siekiama perduoti žinia – tampa aiškus tik vertinant jos visumą, kontekstą ir panašias aplinkybes, ne visais atvejais įmanoma atriboti teiginius, kurie pažeidžia asmens garbę ir orumą nuo teiginių, kuriais pažeidžiamas asmens privatumas*“¹²⁹. Taigi, tokiais atvejais paneigimas gali būti žalingas nukentėjusiam asmeniui, nes garbės ir orumo gynimas paneigiant paskleistus duomenis kartu reiškia žalą kitai svarbiai asmeninei neturtinei vertybei – privatumui. Balansavimas tarp kelių asmeninių neturtinių vertybių, siekiant nuspręsti, kuri iš jų yra svarbesnė, o kurią galima būtų „paaukoti“, neužtikrina efektyvios nukentėjusio asmens pažeistų neturtinių interesų apsaugos. Esant pakankamam pagrindui, galima reikšti kitus materialinius teisinius reikalavimus – teismo sprendimu pripažinti paskleistus duomenis neatitinkančiais tikrovės bei žeminančiais garbę ir orumą, nutraukti garbę ir orumą pažeidžiančius veiksmus (pašalinant informaciją, prieigą prie jos ir pan.), reikalauti žalos kompensavimo, tačiau tikslas susigrąžinti gerą vardą šiais gynimo būdais paprastai nėra pasiekiamas.

Tai yra tik keli iš galimų pavyzdžių, iliustruojančių atvejus, kai adekvatumo principas negali būti visiškai įgyvendinamas, ir tai laikytina nagrinėjamo garbės ir orumo gynimo būdo spraga. Kita vertus, ši spraga egzistuoja dėl objektyvių, sunkiai kontroliuojamų bei nuo teisingumą vykdančio teismo nepriklausančių priežasčių. Garbės ir orumo, kaip asmeninės neturtinės vertybės, „trapumas“ lemia tai, kad pažeisti šią teisės saugomą vertybę yra itin

¹²⁸ Pukšmys, T. Žalos atlyginimo funkcijos pažeidus fizinio asmens neturtines teises. *Tiltai*. 2013, 62 (1): 45.

¹²⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje R. C. ir A. C. v. UAB „Tele-3“ ir UAB „TV PRO media“ (bylos Nr. 3K-3-481/2012).

nesudėtinga, tuo tarpu jos atkūrimas (ar bent jau siekis ją atkurti) yra žymiai sudėtingiau įgyvendintinas procesas, kurio sėkmė negali būti visiškai garantuota. Jeigu paskelbti tikrovės neatitinkantys duomenys yra itin žeminančio pobūdžio, liečiantys jautrias asmeninio gyvenimo sritis arba faktiškai sukėlė sunkių padarinių, tai esant apsunkintai galimybei įgyvendinti adekvatų tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimą, nukentėjusiam asmeniui turėtų būti užtikrinama stipresnė jo pažeistų neturtinių interesų apsauga. Manytina, kad dėl išvardintų priežasčių būtų nagrinėjamam teismui turėtų būti suteikta diskrecija tam tikrais atvejais peržengti adekvataus paneigimo principo ribas, parenkant kiek įmanoma palankesnę nukentėjusiam asmeniui paneigimo būdą, nors ir viršijantį tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimo mastą, ar apimantį didesnę auditoriją. 1998 m. gegužės 15 d. LAT apžvalgoje išdėstyta pozicija, kad „*tais atvejais, kai adekvatus paskleistų žinių paneigimo būdas yra apsunkintas ar negalimas, paskleistos žinios paneigiamos teismo sprendimu* [...]“¹³⁰, yra nepalanki nukentėjusiam asmeniui, praktiškai eliminuoja paneigimą, kaip specialų ir savarankišką garbės ir orumo gynimo būdą, todėl neatitinka asmens lūkesčių dėl pažeistos teisės gynimos.

2.4.4. Sankcija už įpareigojimo paneigti duomenis nevykdymą

CK 2.24 str. 7 d. įtvirtintas nagrinėjamo garbės ir orumo gynimo būdo įgyvendinimo saugiklis – teismas gali iš atsakovo (skolininko) išieškoti baudą už kiekvieną teismo sprendimo paneigti tikrovės neatitinkančius bei asmens garbę ir orumą žeminančius duomenis nevykdymo dieną. Pasak V. Mikelėno, tai yra specialus teisės gynimo būdas¹³¹. Tą patvirtina galiojantis civilinis teisinis reguliavimas, kuris numato galimybę šią sankciją taikyti tik užtikrinant tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo įgyvendinimą. Galima išskirti šiuos pagrindinius jos bruožus:

- tai turtinė sankcija, pasireiškianti baudos forma. Ji taikoma atsakovo sąskaita bei ieškovo (išieškotojo) naudai, todėl skatina atsakovą tinkamai vykdyti teismo sprendimą (skatinamoji funkcija) ir kartu suteikia turtinę satisfakciją asmeniui, kurio teisėti lūkesčiai dėl sprendimo vykdymo buvo pažeisti;
- taikoma ieškovo prašymu arba teismo iniciatyva¹³²;
- taikytina tik tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo buvo pasirinkęs duomenų paneigimą kaip garbės ir orumo gynimo būdą;

¹³⁰ LAT CBS 1998 m. gegužės 15 d. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7¹ str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, apžvalga“. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.

¹³¹ Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 73.

¹³² *Ibid.*

- tai papildomas pažeistos garbės ir orumo gynimo būdas, kurio poreikis iškyla vykdymo stadijoje, esant vienintelei sąlygai – teismo sprendimo nevykdymui, galinčiam pasireikšti: 1) visišku teismo sprendimo ignoravimu; 2) termino teismo sprendimui įvykdyti pažeidimu. Pažymėtina, kad ieškovas turi teisę į satisfakciją už sprendimo nevykdymo laikotarpį nepaisant to, kad jam kreipusis į teismą dėl baudos, sprendimas jau buvo įvykdytas¹³³; 3) netinkamu įvykdymu, nesilaikant teismo sprendime nustatytų paneigimo turinio, formos, vietos reikalavimų ir pan. Svarbu tai, kaip bylą nagrinėjęs teismas sprendimo rezoliucinėje dalyje suformulavo paneigimą ir jo įgyvendinimo tvarką. Netinkamai paskelbtas paneigimas taip pat gali būti žeminantis ir pakartotinai pažeidžiantis nukentėjusio asmens garbę ir orumą;

- baudos dydį nustato teismas, vadovaudamasis teisingumo, protingumo principais, atsižvelgdamas į sprendimo nevykdymo priežastis, praleisto įvykdymo termino trukmę ir kitus kriterijus, kurių baigtinio sąrašo CK nepateikia. Bauda turėtų būti tokio dydžio, kad realiai skatintų atsakovą vykdyti teismo sprendimą, todėl teismas turėtų atsižvelgti ir į atsakovo turtinę padėtį, ypač kai teismo sprendimo nevykdo finansiškai stiprūs subjektai, kurie iš garbės ir orumo pažeidimų įgyja naudą, viršijančią nukentėjusiam asmeniui priteistinos žalos dydį;

- baudos išieškojimas neatleidžia atsakovo nuo teismo sprendimo įvykdymo, o jeigu šis toliau nevykdomas, tai yra pagrindas kitąkart skirti didesnio dydžio baudą;

- išieškoma bauda neįskaitoma į ieškovui priteistiną neturtinės žalos dydį. Tai yra papildoma ir savarankiška satisfakcija ieškovui¹³⁴.

Teismo sprendimų vykdymas, jo nevykdymo pasekmės paprastai yra civilinio proceso teisės reguliavimo sfera. CPK 771 str. reglamentuoja sprendimų, įpareigojančių skolininką atlikti arba nutraukti tam tikrus veiksmus (nesusijusius su lėšų ar turto perdavimu), įvykdymą. Iš esmės įpareigojimas paneigti tikrovės neatitinkančius duomenis taip pat yra įpareigojimas „atlikti tam tikrus veiksmus“, tačiau CPK 770 str., reglamentuojantis bylą dėl garbės ir orumo gynimo sprendimų vykdymo ypatumus, nukreipia į CK 2.24 str. įtvirtintą specialią sankciją už teismo sprendimo paneigti duomenis nevykdymą. Taigi, teismo įpareigojimo paneigti duomenis nevykdymo pasekmėms taikoma specifinė, materialinės teisės normų reglamentuojama sankcija.

Pagal CPK 771 str. 5 d. bauda išieškoma taip pat nukentėjusio asmens naudai, tačiau jos dydis ribojamas iki vieno tūkstančio litų už kiekvieną uždelstą įvykdyti sprendimą dieną. CK 2.24 str. 7 d. nenumato maksimalaus išieškomos baudos dydžio.

Glaustai apibendrinant šį poskyrį, tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas yra specifinis garbės ir orumo gynimo būdas, turintis tik jam būdingų savybių, o taip pat ir spragų. Šio gynimo būdo taikymas, visų pirma, priklauso nuo paties nukentėjusio asmens valios.

¹³³ Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2011 m. balandžio 4 d. sprendimas civilinėje byloje D. K. v. UAB „Lietuvos Rytas“ (bylos Nr. 2-476-792/2011).

¹³⁴ Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 73.

Reiškiant reikalavimą dėl tikrovės neatitinkančių bei garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimo, reikia įvertinti tai, kad pažeistos garbės ir orumo, kaip neturtinės vertybės, dažnai neįmanoma visiškai atkurti dėl apsunkintos galimybės šiuos duomenis adekvačiai paneigti.

2.5. Neturtinės žalos atlyginimas

Neturtinės žalos atlyginimas kaip teisių gynimo būdas apima daug specifinių aspektų, todėl siekiant pernelyg neišsiplėsti, šiame poskyryje bus aptarti tik kai kurie pasirinkti šio neturtinių teisių gynimo būdo aspektai.

2.5.1. Neturtinės žalos ir jos atlyginimo samprata

Teisės doktrinoje žalos rūšys, atsižvelgiant į pažeistų įstatymo saugomų vertybių prigimtį, skirstomos į žalą turtui, žalą asmeniui ir neturtinę žalą¹³⁵, o pastaroji Lietuvos teismų praktikoje dar suvokiama kaip žalos asmeniui sudedamoji dalis (rūšis), pasireiškianti neigiamo pobūdžio neturtiniais pradimais ir kylanti iš asmeninių neturtinių vertybių pažeidimų¹³⁶. Taigi, bendrąja prasme egzistuoja *žala turtui* ir *žala asmeniui*. Nors žala asmeniui yra neturtinės prigimties, įstatymas numato galimybę ją kompensuoti turtinėmis priemonėmis. Šiuo tikslu egzistuoja CK 6.250 str. įtvirtintas neturtinės žalos atlyginimas kaip vienas iš turtinių asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų. CK 6.250 str. 1 d. pateikia lakonišką, nebaigtinę neturtinės žalos sampratą: tai asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. R. Volodko, išsamiai nagrinėjusi neturtinės žalos instituto ypatumus Lietuvoje, neturtinę žalą apibrėžia kaip „bet kokius negatyvius asmens sąmonėje vykstančius (psichofizinius) ir (ar) sąveikoje su aplinka pasireiškiančius (išorinius), įprastų rūpesčių ir nemalonumų ribas peržengiančius nepalankius asmeniui neturtinio pobūdžio pokyčius, atsiradusius dėl neteisėtų kito subjekto veiksmų ir neturinčius tikslaus materialaus (piniginio, turtinio, ekonominio) įvertinimo būdo bei ekvivalento“¹³⁷.

Reikia paminėti, kad asmeninės neturtinės vertybės pažeidimas savaime reiškia neturtinio pobūdžio žalą, tačiau ne visuomet reiškia neturtinę žalą CK 6.250 str. prasme. LAT yra pažymėjęs, kad vien tik neturtinės teisės pažeidimo faktas savaime nereiškia neturtinės žalos

¹³⁵ Ambrasaitė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Antroji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, p. 192.

¹³⁶ Volodko, R.; Rudzinskas, A. Neturtinės žalos reglamentavimo pokyčiai ir taikymo ypatumai teismų praktikoje. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1091.

¹³⁷ Volodko, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 376.

padarymo, nes neturtinės žalos atlyginimas yra civilinė atsakomybė, taigi jo taikymui būtina nustatyti visas civilinės atsakomybės sąlygas – neteisėtus veiksmus, žalą, priežastinį ryšį ir kaltę¹³⁸. Taip pat reikia turėti omenyje, kad bet koks teisės pažeidimas nukentėjusiam asmeniui natūraliai sukelia neigiamas emocijas, bet įstatymas negali ginti asmens nuo kiekvieno jo patiriamo, net ir menkiausio neigiamo fizinio ir (ar) dvasinio (psichologinio) pojūčio, todėl neturtinė žala negali būti laikomi vienkartiniai ar trumpalaikiai išgyvenimai bei emocijos arba nesudėtingai bei nesunkiai įveikiamos kliūtys. Ji gali būti kompensuojama tik tuomet, kai ją sukeliantys veiksniai yra pakankamai intensyvūs, o ne mažareikšmiai ar smulkmeniški¹³⁹. Mažareikšmiškumo kriterijus sietinas su darbe jau minėta EŽTT suformuota nuostata, jog neturtinės žalos atlyginimas priteisiamas tuo atveju, jeigu nustatoma, kad vien teisės pažeidimo pripažinimo nepakanka pažeistai teisei apginti.

Viena esminių neturtinės žalos atlyginimo problemų yra ta, kad asmens patirtų fizinio ar dvasinio pobūdžio netekčių, kančių bei nepatogumų neįmanoma objektyviai ir tiksliai „pamatuoti“, įkainoti pinigais ar kitu turtu. Be to, kiekvienas asmuo yra savotiškai jautrus pažeidimams, skirtingai vertina savo neturtines vertybes, taigi ir padarytos neturtinės žalos dydį. Kompensuojant neturtinę žalą, visuomet egzistuoja žalos simuliacijos rizika, o pažeidėjui – atitinkamai padidintos civilinės atsakomybės rizika. Neretai neturtinė žala būna tęstinio pobūdžio, t. y. po teisės pažeidimo ar teismo sprendimo įsiteisėjimo tęsiasi neapibrėžtą laiko tarpą, kurio metu asmuo toliau patiria neigiamas pasekmes (pvz., po itin žeminančios nuotraukos išviešinimo asmuo kasdien patiria didelių nepatogumų), ir dėl to neturtinė žala, jos dydis tampa dar labiau neapibrėžtas. Kaip minėta, neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais ar kitu turtu. Paradoksalu, tačiau pasitelkiant būtent turtines vertybes (pinigus) yra kompensuojama patirta neturtinė žala, todėl tiek teisės doktrinoje, tiek LAT praktikoje vyrauja pozicija, kad taikant šį neturtinių teisių gynimo būdą, visa apimtimi įgyvendinti CK 6.251 str. įtvirtintą visiško nuostolių atlyginimo principą (lot. *restitutio in integrum*), grąžinant nukentėjusį asmenį į padėtį, buvusią iki neturtinės teisės pažeidimo, yra objektyviai neįmanoma¹⁴⁰. Bet tai nereiškia, jog to neturi būti siekiama, kitaip neturtinės žalos atlyginimas būtų tik deklaratyvus, o ne realus teisių gynimo būdas. Nors neturtinės žalos kompensavimas nereiškia visišką žalos panaikinimą, nukentėjusio asmens fizinės ar dvasinės padėties atkūrimą, teisės doktrinoje pripažįstama, jog pagrindinis neturtinės žalos atlyginimo tikslas yra kompensacinis, t. y. kiek įmanoma teisingiau ir adekvačiau kompensuoti asmeniui padarytą neturtinę skriaudą, suteikti galimybę įgyti

¹³⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje *T. Gedmintienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“* (bylos Nr. 3K-3-294/2003).

¹³⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje *K. R. v. Lietuvos Respublika* (bylos Nr. 3K-3-337/2006).

¹⁴⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *N. Žungailienė v. specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusiai“* (bylos Nr. 3K-3-371/2003).

materialinius ir (ar) nematerialinius gėrius, nukreipti pinigines lėšas į moralinį ar materialinį pasitenkinimą, komfortą¹⁴¹. Šios pozicijos iš esmės laikosi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nurodęs, kad neturtinės žalos atlyginimu siekiama „sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui neretai apskritai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas – negali atstoti“¹⁴². Tai viso labo reiškia neigiamų neturtinių pasekmių sušvelninimą, teigiamų naujų emocijų sukėlimą turtinių priemonių pagalba.

Skirtingai nei turtinės žalos atlyginimo atveju, pagal Lietuvoje galiojantį civilinį teisinį reguliavimą teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo egzistuoja tik įstatymų numatytais (apibrėžtais) atvejais¹⁴³, taip pat visais atvejais, kai ji padaroma dėl nusikaltimo (tiksliau – nusikalstamos veikos), asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo (CK 6.250 str. 2 d). Nepaisant nustatytų ribojimų, neturtinės žalos atlyginimo galimybė egzistuoja visų įstatymo saugomų neturtinių vertybių pažeidimų atvejais¹⁴⁴, taigi ir ginant šiame darbe apibrėžtas asmenines neturtines teises.

2.5.2. Atlygintinos neturtinės žalos dydį lemiantys kriterijai

Reikėtų paminėti, kad sovietiniu laikotarpiu, iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, neturtinės žalos atlyginimas kaip turtinis pažeistų asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas buvo neįmanomas dėl vyravusių ideologinių priežasčių¹⁴⁵. Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvos teisiniame reguliavime buvo įtvirtinta galimybė reikalauti „moralinės žalos“ atlyginimo, tačiau jo dydis buvo ribojamas tam tikra maksimalia priteistina suma. Pavyzdžiui, 1964 m. CK 7¹ str. jo dydį visais atvejais riboja iki 10 000 litų, dėl to dažnai negalėdavo net minimaliai pateisinti nukentėjusio asmens teisėtų lūkesčių. Šiuo metu galiojantis CK teismine tvarka atlygintinos neturtinės žalos dydžio iš esmės neribojama. Kadangi neturtinė žala negali būti tiksliai įvertinama pinigine išraiška, ji laikoma bendraisiais nuostoliais, jos dydis ne įrodinėjamas, o konkrečioje byloje nustatomas teismo (CK 6.249 str. 1 d.), remiantis kompleksiniu neturtinės žalos dydį

¹⁴¹ Volodko, R.; Rudzinskas, A., *supra* note 136, p. 1093–1094.

¹⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006-08-24, Nr. 90-3529.

¹⁴³ Pažymėtina, kad toks neturtinės žalos atlyginimo atvejų teisinis reglamentavimas neatitinka Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime išdėstytos pozicijos, jog „Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam buvo padaryta žala, *visais atvejais* galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti. [...] Iš Konstitucijos neišplaukia, kad įstatymais galima nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta materialinė ir (arba) moralinė žala neatlyginama“.

¹⁴⁴ Cirtautienė, S. *supra* note 2, p. 8.

¹⁴⁵ Volodko, R.; Rudzinskas, A., *supra* note 136, p. 1086.

lemiančių kriterijų įvertinimu bei byloje surinktais neturtinės žalos faktą patvirtinančiais duomenimis.

Visus neturtinės žalos dydžiui nustatyti taikomus kriterijus galima suskirstyti į subjektyvius ir objektyvius, kompensaciją didinančius ir mažinančius, bendruosius ir specialiuosius¹⁴⁶. Pagal CK 6.250 str. 2 d. teismas, nustatydamas atlygintinos neturtinės žalos dydį turi atsižvelgti į neturtinės žalos pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Kadangi šioje normoje pateiktas nebaigtinis kriterijų sąrašas, teismas turi teisę ir netgi pareigą konkrečios bylos kontekste atsižvelgti į kitus teisingam neturtinės žalos dydžiui nustatyti reikšmingus kriterijus.

Be CK 6.250 str. 2 d. tiesiogiai įvardintų pavyzdinių kriterijų, teismų praktikoje taikytini tokie bendrieji kriterijai, kaip pažeistos vertybės specifika, neigiamų padarinių akivaizdumo laipsnis, žalą padariusio asmens ir nukentėjusio asmens savybės, nukentėjusio asmens kaltė, žalą padariusio asmens elgesys po teisę pažeidžiančių veiksmų atlikimo, laikas, praėjęs po pažeidimo, sukeltų neigiamų pasekmių intensyvumas, žalą sukėlusių asmenų skaičius, analogiško pobūdžio bylose priteistos neturtinės žalos sumos ir pan.

Pažeistos neturtinės teisės (vertybės) specifika kaip neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus susijęs su teismų praktikoje vyraujančia nuostata, kad kuo aiškesnė ir svarbesnė yra neturtinė vertybė, tuo labiau ji ginama¹⁴⁷. Pavyzdžiui, teisė į gyvybę neabejotinai yra *sine qua non* kitų neturtinių (ir turtinių) teisių atžvilgiu. Pažeidus absoliučias vertybes, tokias kaip žmogaus gyvybę, sveikata, priteistinas didesnis neturtinės žalos dydis, nei pažeidus santykinės neturtinės vertybes – vardą, privatumą, garbę ir orumą, atvaizdą ir kt. Tai yra bendroji taisyklė, nes neatmetama galimybė, jog, pavyzdžiui, pažeidus santykinę neturtinę vertybę – garbę ir orumą, sukeltos neigiamos neturtinės pasekmės savo sunkumu gali viršyti sveikatos sužalojimu sukeltą neturtinę žalą.

Tam tikrų abejonių kelia *padarytos turtinės žalos dydis* kaip vienas iš CK 6.250 str. 2 d. numatytas neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų. Neturtinės žalos atlyginimas turėtų būti nukreiptas išimtinai tik į neturtinės vertybės pažeidimu sukeltos neturtinio pobūdžio (ekonominio turinio neturtinio) skriaudos sušvelninimą. Tuo tarpu turto netekimas, kaip asmeninės neturtinės vertybės pažeidimo pasekmė, atlygintinas taikant kitą savarankišką civilinių teisių gynimo būdą – turtinės žalos atlyginimą. Manytina, kad padarytos turtinės žalos dydis, kaip neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, neatitinka neturtinės žalos atlyginimo paskirties. Tiesa, turto praradimas ar sugadinimas taip pat yra susijęs su neigiamomis

¹⁴⁶ Volodko, R., *supra* note 137, p. 188–191.

¹⁴⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *P. D. v. R. V., A. V. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-394/2006).

emocijomis, įprastais išgyvenimais, savigrauža ir pan., tačiau šie išgyvenimai kompensuojami turto sugrąžinimu ar piniginio ekvivalento sumokėjimu. Dėl šios priežasties padarytos turtinės žalos dydį vertinant kaip neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų, neturtinės žalos atlyginimu iš dalies įgyvendinami tie tikslai, kurie priklauso turtinės žalos atlyginimo institutui. Jeigu dėl didelės turtinės žalos padarymo priteistinas didesnis neturtinės žalos dydis, tai susiklosto situacija, kad ta pati turtinė žala yra iš dalies atlyginama ir šiuo didesniu neturtinės žalos sumos priteisimu. Tai savo ruožtu reiškia dvigubos civilinės atsakomybės galimybę už tos pačios turtinės žalos padarymą, nes kaltininkas, kuris, *inter alia*, turi atlyginti dėl neturtinės vertybės pažeidimo atsiradusią turtinę žalą, ją iš dalies atlygina ir sumokėdamas priteistą didesnę neturtinės žalos sumą. Todėl manytina, kad sprendžiant dėl priteistinos neturtinės žalos dydžio, reikšmės turi turėti tik neturtinio pobūdžio praradimai. Tokios pozicijos iš esmės laikosi ir R. Volodko bei A. Rudzinskas¹⁴⁸.

Pareiga atlyginti padarytą neturtinę žalą yra turtinė prievolė, todėl realus jos įvykdymas visuomet priklauso nuo skolininko ekonominio pajėgumo. Pagal CK 6.250 str. 2 d. *žalą padariusio asmens turtinė padėtis* taip pat yra vienas iš kriterijų, kuriuo remiantis teismas nustato atlygintinos neturtinės žalos dydį, tačiau reikia pastebėti, kad šis kriterijus iš esmės yra nepalankus nukentėjusiam asmeniui. Dėl nepalankios žalą padariusio asmens turtinės padėties nukentėjusiam asmeniui priteistinas mažesnis, nei įprastai priklausytų, neturtinės žalos dydis, tuo tarpu rečiau šis kriterijus lemia didesnę (tiksliau – nesumažintą) neturtinės žalos atlyginimą. Šį fenomeną, viena vertus, lemia teismų atsargumas, siekiant neperžengti kompensacinės civilinės atsakomybės funkcijos ribų, priteisiant per didelę neturtinės žalos sumą, kita vertus, tam tikrą įtaką galimai daro teisės doktrina. Štai S. Cirtautienė nurodo, kad žalą padariusio asmens turtinė padėtis vertintina tik kaip kriterijus, leidžiantis nustatyti ne didesnę, bet mažesnę kompensuotinos žalos dydį¹⁴⁹. Visgi, pasakytina, kad nukentėjęs asmuo nepasirenka savo neturtinių teisių pažeidėjo, tuo tarpu pažeidėjai savotiškai pasirenka savo pažeidimų „aukas“, atlikdami jų atžvilgiu neteisėtus veiksmus, todėl turėtų prisiimti visavertę atsakomybę už asmeniui padarytą neturtinę žalą, dėl kurios tinkamo kompensavimo nukentėjęs asmuo įgyja teisėtų lūkesčių, ypač turint omenyje, kad asmeninių neturtinių teisių pažeidimų pasekmės gali būti ilgalaikės ar apskritai nepašalinamos kitais teisiniais gynimo būdais. Kiek kitokios nuomonės yra R. Volodko, teigianti, jog žalą padariusio asmens sunki turtinė padėtis gali būti pagrindas mažinti neturtinės žalos dydį, tačiau tik tais atvejais, kai yra kitų „lengvinančių“ kriterijų, pavyzdžiui, pažeidėjo nuoširdus gailėjimasis, ilgalaikių, tęstinių neigiamų padarinių nesukėlimas, tyčinės kaltės

¹⁴⁸ Volodko, R.; Rudzinskas, A., *supra* note 136, p. 1110.

¹⁴⁹ Cirtautienė, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 196.

nebuvimas ir panašiai¹⁵⁰. Remiantis šia autorės nuomone, susidaro įspūdis, jog žalą padariusio asmens turtinė padėtis yra tik papildomas, subsidiarus ir visais atvejais mažiau reikšmingas kriterijus, nes jis taikomas ne savarankiškai, o tik nustačius kitus žalos dydį mažinančius kriterijus. CK 6.250 str. 2 d. nenustato neturtinės žalos dydį lemiančių kriterijų hierarchijos, taigi kiekvienas teismo taikomas kriterijus turi turėti realią įtaką neturtinės žalos dydžiui, o ne būti tik simbolinis bei dirbtinai priklausomas nuo kitų teismo taikomų kriterijų. Tačiau visiškai pritartina autorės pozicijai, kad esat tyčiniam, piktybiniam, sunkaus pobūdžio pažeidimui, pažeidėjo sunki turtinė padėtis neturėtų nusverti nukentėjusio asmens patirtų išgyvenimų¹⁵¹. Paminėtina, kad už analogišką pažeidimą skirtingiems pažeidėjams vien dėl nevienodos jų turtinės padėties gali būti taikoma skirtingo dydžio civilinė atsakomybė, dėl ko sunkesnės turtinės padėties pažeidėjai įgyja tam tikrą privilegiją, kurios neturi labiau pasiturintys pažeidėjai. Kadangi Lietuvoje neturtinės žalos atlyginimas įgyvendina, visų pirma, kompensacinę, o ne baudinę civilinės atsakomybės funkciją, manytina, kad didesnio dydžio neturtinės žalos priteisimas remiantis pažeidėjo gera turtine padėtimi reikštų kompensacinės funkcijos peržengimą, nes pažeidėjo gera turtinė padėtis faktiškai nenulemia didesnės nukentėjusiam asmeniui padarytos neturtinės žalos, lygiai taip pat, kaip pažeidėjo sunkesnė turtinė padėtis nenulemia mažesnės neturtinės žalos padarymo. Manytina, kad remiantis gera pažeidėjo turtine padėtimi galėtų būtų pateisinamas siekis įgyvendinti *prevencinę* neturtinės žalos atlyginimo funkciją, priteisiant didesnę neturtinės žalos sumą, tokiu būdu skatinant pažeidėją vengti pakartotinių, piktybinių neturtinių teisių pažeidimų, o prasta turtinė padėtis neturėtų nulemti silpnesnės nukentėjusio asmens pažeistų neturtinių teisių gynybos, ypač kai pažeidimas buvo tyčinis, jo sukeltos pasekmės yra ilgalaikės ar jų pašalinimas yra apsunkintas.

Didelę reikšmę turi teismų praktikoje išvystyti specialieji kriterijai, nes jie geriausiai atspindi konkrečios bylos aplinkybes ir suteikia teismui galimybę preciziškiau nustatyti atlygintinos neturtinės žalos dydį.

Teisės į atvaizdą, privatų gyvenimą, taip pat garbės ir orumo gynimo bylose neturtinės žalos dydžio nustatymui reikšmingi tokie kriterijai, kaip paskleistos informacijos (duomenų, atvaizdo) būdai, formos, naudotos priemonės, paplitimo mastas, asmens, apie kurį paskleista informacija, statusas visuomenėje, asmens jautrumas (bet ne hiperjautrumas) apie jį skleidžiamos informacijos atžvilgiu. Mažesnis neturtinės žalos dydis turėtų būti priteistas tais atvejais, kai asmuo, paskleidęs asmens atvaizdą, privačią informaciją ar garbę ir orumą žeminančius

¹⁵⁰ Volodko, R. Turtinė padėtis kaip neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijus. *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, 3: 265.

¹⁵¹ *Ibid.*

duomenis, juos savanoriškai pašalina, atsiprašo¹⁵² nukentėjusio asmens ar imasi kitokių nukentėjusio asmens patirtą neturtinę skriaudą švelninančių veiksmų. LAT yra pasisakęs, kad „[...] tokių asmeninių neturtinių teisių ir vertybių kaip teisė į privatų gyvenimą, asmens garbė ir orumas (taip pat teisė į vardą ir atvaizdą – aut. pastaba) pažeidimo atveju neturtinė žala dažniausiai nėra tokia akivaizdi kaip sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju, todėl pažeidimo rimtumas bei žalą padariusio asmens kaltė turi svarbesnę reikšmę nustatant neturtinės žalos dydį šio pobūdžio bylose“¹⁵³.

Teisės į atvaizdą pažeidimo atveju neturtinės žalos dydžio nustatymui papildomos reikšmės gali turėti nukentėjusio asmens požiūris į jo atvaizdo saugojimą iki teisės pažeidimo, atvaizdo turinys, fiksavimo aplinkybės, atvaizdo fiksavimo ir (ar) platinimo tikslai (pvz., turtinės naudos siekimas, noras pažeminti asmenį), papildomų asmens duomenų pateikimas neteisėtai skelbiant (platinant) atvaizdą ir kt.

Ginant teisę į privatų gyvenimą, be kitų kriterijų, itin svarbu įvertinti paskleistos informacijos intymumo, slaptumo laipsnį ir turinį¹⁵⁴, nes, pavyzdžiui, paskleidus informaciją apie asmens turimus įsiskolinimus privatiems asmenims, paprastai padaroma mažesnė žala, nei viešai atskleidus asmens privačius medicininius duomenis.

Ginant pažeistą garbę ir orumą papildomą reikšmę neturtinės žalos dydžio mažinimui turi faktas, jog tikrovės neatitinkančius duomenis paskleidęs asmuo juos savanoriškai paneigė. Atsižvelgtina ir į paskleistų duomenų žeminantį laipsnį, auditorijos, kuriai paskleisti duomenys, dydį, tikrovės neatitinkančių duomenų poveikį asmens profesinei, visuomeninei veiklai, šeimos santykiams, duomenų paskleidimo kontekstą, tikslą ir pan. Teismų praktikoje taip pat pabrėžiama, kad ginant asmens garbę ir orumą, turi būti įvertinamas šių neturtinių vertybių santykis su joms konkuruojančia lygiaverte konstitucine vertybe – saviraiškos laisve, o ginant asmens teisę į privatumą, turi būti įvertinamas jos santykis su konkuruojančia teise skleisti informaciją¹⁵⁵. Taigi, neturtinės žalos dydis nustatomas ieškant protingos ir sąžiningos konkuruojančių neturtinių vertybių pusiausvyros.

Fizinio asmens teisės į laisvę gynimo bylose priteistinos neturtinės žalos dydžiui reikšmės taip pat turi laivės suvaržymo būdai, aplinkybės, vieta (pvz., įkalinimo įstaiga, psichiatrijos ligoninė, prekybos centro apsaugos darbuotojų patalpos ir pan.). Tam tikri orientaciniai neturtinės žalos dydį lemiantys kriterijai pateikti Lietuvos Respublikos žalos,

¹⁵² Kartais ieškovai pareiškia reikalavimą įpareigoti atsakovą atsiprašyti, tačiau LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 6 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-169/2006 yra išaiškinęs, kad atsiprašymas nėra nei teisinės atsakomybės, nei teisinės gynybos būdas, todėl teismas negali įpareigoti atsakovą atsiprašyti.

¹⁵³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“ ir UAB „Lietuvos rytas“ (bylos Nr. 3K-3-393/2008).

¹⁵⁴ Volodko, R., *supra* note 137, p. 323.

¹⁵⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje J. G. v. UAB „Lietuvos rytas“ (bylos Nr. 3K-3-87/2004).

atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymo¹⁵⁶ 4 str. 11 d., pagal kurią neturtinės žalos dydis nustatomas atsižvelgiant į asmeniui pateiktų kaltinimų sunkumą, paskirtos bausmės ar nuobaudos dydį, neteisėto suėmimo, sulaikymo ar arešto trukmę, informacijos apie neteisėtą suėmimą, nuteisimą, sulaikymą, neteisėtą procesinių prievartos priemonių pritaikymą ar administracinės nuobaudos – arešto paskyrimą viešą paskelbimą. LAT taip pat yra nurodęs, jog tuo atveju, kai asmens laisvė buvo neteisėtai apribota dėl aiškiai nekvalifikuotos valstybės pareigūnų veiklos, valstybei turi būti taikoma didesnė atsakomybė, nes ji pažeidė ne tik savo pareigą užtikrinti, kad jos pareigūnai veiktų rūpestingai, bet ir pareigą užtikrinti tinkamą savo pareigūnų kvalifikaciją¹⁵⁷.

Iš negausios teismų praktikos teisės pakeisti lytį gynimo bylose galima spręsti, kad neturtinės žalos dydžiui nustatyti reikšmingas valstybės neteisėtų veiksmų, atsisakant pripažinti nukentėjusio asmens lyties pakeitimą, trukmė, nukentėjusio asmens patirti išgyvenimai dėl priverstinio privataus gyvenimo detalių atskleidimo kasdieniniame gyvenime ir galimybės tęsti būtiną gydymą neužtikrinimo. LVAT neturtinę žalą mažinančia aplinkybe yra pripažinęs faktą, jog bendrosios kompetencijos teismas įpareigojo pakeisti lytį pakeitusio asmens įrašus civilinės būklės aktuose ir tokiu būdu buvo nutraukti valstybės neteisėti veiksmai jo atžvilgiu¹⁵⁸. Reikia paminėti, jog lyties pakeitimas yra itin retas ir prieštaringai vertinamas reiškinys, todėl lytį pasikeitusiam, tačiau dėl teisinių kliūčių šio fakto nuslėpti negalinčiam asmeniui tenka patirti neigiamų išgyvenimų, atlaikyti aršią aplinkinių kritiką, orumą žeminančių veiksmų antplūdį, taigi neturtinės žalos padarymo faktas tokiais atvejais yra labai realus ir savaime suprantamas.

Literatūroje ir teismų praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, jog teismas turi nustatyti tokį atlygintinos neturtinės žalos dydį, kad pats atsakovas būtų kuo labiau suinteresuotas kiek įmanoma operatyviau ją atlyginti, o nukentėjęs asmuo realiai gautų jam priteistą sumą¹⁵⁹. Operatyvaus žalos atlyginimo principas sietinas su pažeidėjo turtine padėtimi, nes nuo jos didžiaja dalimi priklauso neturtinės žalos kompensavimo kaip teisių gynimo būdo efektyvumas. Visgi, reikia turėti omeny, kad nukentėjusiam asmeniui ne visada svarbus vien tik operatyvus priteistos sumos gavimas. Daug svarbesnis yra kiek įmanoma visavertis (pilnesnis) žalos atlyginimas, o faktas, jog dėl sunkesnės turtinės padėties pažeidėjas patiria sunkumų mokėdamas priteistą žalą dydį, suteikia papildomą satisfakciją bei teisingumo jausmą nukentėjusiam asmeniui. Taigi, operatyvus, bet kartu mažesnio dydžio neturtinės žalos atlyginimas ne visuomet

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 56-2228.

¹⁵⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *K. Rušienė v. Lietuvos Respublika* (bylos Nr. 3K-3-604/2005).

¹⁵⁸ LVAT teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis administracinėje byloje *A. S. v. Lietuvos valstybė* (bylos Nr. A-858-1452-10).

¹⁵⁹ Volodko, R., *supra* note 137, p. 270; LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. J. v. J. M. J.* (bylos Nr. 3K-3-171/2011).

atitinka tikruosius nukentėjusio asmens interesus, todėl manytina, jog būtina labiau atsižvelgti į paties nukentėjusio asmens valią dėl žalos atlyginimo operatyvumo, o pažeidėjo turtinė padėtis neturėtų būti neišvengiama priežastis mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Pažeidėjui neturėtų kilti jokių privilegijų nukentėjusio asmens sąskaita, nes būtent nukentėjusio asmens, bet ne pažeidėjo interesams šiuo atveju turėtų būti teiktinas prioritetas.

Darbe minėta, kad asmeninės neturtinės teisės yra tarpusavyje susijusios, nes turi bendrą paskirtį – užtikrinti asmens individualizaciją visuomenėje, jo psichinį bei fizinį neliečiamumą, todėl pažeidus vieną asmeninę neturtinę teisę, dažnai pažeidžiama ir kita. Kelių asmeninių neturtinių teisių pažeidimas gali pasireikšti tiek atskirais, savarankiškais veiksmais, tiek ir vienu bendru poelgiu. Kai pareiškiamas ieškinys dėl daugiau kaip vienos neturtinės teisės gynimo ir be kitų reikalavimų jame pateikiamas bendras reikalavimas atlyginti padarytą neturtinę žalą, būtina nustatyti, ar reikalavimu dėl neturtinės žalos priteisimo ieškovas gina tik kurią nors vieną konkrečią pažeistą neturtinę teisę, ar kartu ir kitas ieškinyje įvardintas pažeistas neturtines teises¹⁶⁰. Kitaip tariant, reikia išsiaiškinti, kokios teisės (teisių) pažeidimu ieškovas grindžia reikalavimą priteisti neturtinę žalą. Tai itin svarbu, nes nustatant teisingą atlygintinos neturtinės žalos dydį, būtina remtis ne tik bendraisiais, bet ir specialiaisiais kriterijais, susijusiais tik su konkrečių neturtinių vertybių bei jų pažeidimų specifika.

2.5.3. Santykis su kitais asmeninių neturtinių teisių gynimo būdais

Kalbant apie neturtinės žalos atlyginimo vietą asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizme, verta aptarti jo santykį su kitais civiliniais neturtinių teisių gynimo būdais.

Visų pirma, neturtinės žalos atlyginimas yra turinis asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas, tačiau skirtingai nei turtinės žalos atlyginimu, juo nesiekama atkurti turtinių nukentėjusio asmens interesų. Šiuo požiūriu tai yra vienintelis turinis civilinis teisinis gynimo būdas, kuriuo siekiama atkurti pažeistus asmeninius neturtinius interesus.

Tik taikant turtinės žalos ir neturtinės žalos atlyginimą reikšmės turi asmenines neturtines teises pažeidusio bei šiais veiksmais žalą sukėlusio asmens kaltė (išskyrus tam tikras išimtis, pvz., CK 6.272 str.), nes pareiga atlyginti žalą turtinėmis priemonėmis yra civilinė atsakomybė. Taikant kitus asmeninių neturtinių teisių gynimo būdus, pažeidėjo kaltė yra teisiškai nereikšminga. Civilinės atsakomybės ir kitų civilinių teisinių sankcijų, taikomų už asmeninių neturtinių teisių pažeidimus, santykis reikšmingas sprendžiant klausimą dėl atsakomybės pažeidėjui taikymo ar netaikymo. Pavyzdžiui, pagal CK 2.24 str. 6 d., taip pat VII 54 str.,

¹⁶⁰ Pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartį civilinėje byloje *A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“* (bylos Nr. 3K-3-488/2007).

pažeidėjas atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės, t. y. pareigos atlyginti turtinę ir neturtinę žalą, bet ne nuo pareigos įgyvendinti kitus nukentėjusio asmens pasirinktus civilinius asmeninių neturtinių teisių gynimo būdus¹⁶¹.

Neturtinės žalos atlyginimas yra savarankiškas ir nepriklausomas gynimo būdas¹⁶², todėl gali būti taikomas tiek atskirai, tiek kartu su kitais neturtinių teisių gynimo būdais. Jo taikymo galimybė nepriklauso nuo turtinės žalos padarymo fakto¹⁶³. Tačiau tais atvejais, kai jis taikomas kartu su kitais neturtiniais gynimo būdais, galima sąlyginai teigti, kad neturtinės žalos atlyginimas turi papildantį vaidmenį, nes juo dalinai užpildomi kitų gynimo būdų trūkumai bei nepakankamumas.

Neturtinės žalos atlyginimas yra universalus teisių gynimo būdas. Jis taikomas nepriklausomai nuo to, kokia įstatymo saugoma neturtinė vertybė pažeista ir koku būdu ar forma ji pažeista. Tuo jis skiriasi nuo, pavyzdžiui, teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimo, kuris taikytinas tik esant tęstiniam neturtinės teisės pažeidimui, ir tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo, kuris taikomas tik ginant pažeistą garbę ir orumą. Neretai neturtinės žalos atlyginimas apskritai yra vienintelis realus neturtinių vertybių gynimo būdas, nes kitų gynimo būdų taikymas yra faktiškai neįmanomas arba netikslingas (pvz., pažeidus teisę į kūno neliečiamumą, neteisėto laisvės apribojimo atvejais ir pan.).

Neturtinės žalos atlyginimo, kaip neturtinių teisių gynimo būdo, svarba yra neabejotina, tačiau kartu manytina, kad jis negali būti laikomas pagrindiniu ir efektyviausiu. Vien tai, kad neturtinė žala atlyginama neturtinėms vertybėms visiškai priešinga, žemesnio prioriteto vertybe – pinigais, reiškia, kad neturtinės žalos atlyginimas (nors ir savarankiškas teisių gynimo būdas) yra tik pagalbinė priemonė, teisinė fikcija, sukonstruota tik dėl būtinybės nepalikti nukentėjusio asmens be jokios jo pažeistų neturtinių interesų gynybos tais atvejais, kai kitų neturtinių teisių gynimo būdų taikymas yra neįmanomas arba nepakankamas. Pripažinus neturtinės žalos atlyginimą pagrindiniu ir efektyviausiu neturtinių teisių gynimo būdu, būtų sumenkinta neturtinių vertybių svarba.

Neturtinio pobūdžio reikalavimams dėl asmeninių neturtinių teisių gynimo ieškinio senatis netaikoma, tuo tarpu reikalavimams atlyginti turtinę ir neturtinę žalą taikomas sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas, nepaisant, to, kad žala atsirado iš asmeninių neturtinių teisių pažeidimų (CK 1.125 str. 8 d., 1.134 str. 1 p.)¹⁶⁴. Toks teisinis reguliavimas tik

¹⁶¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *J. P. ir Ž. P. v. A. M.* (bylos Nr. 3K-3-97/2011); LVAT teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 11 d. nutartis administracinėje byloje *UAB „Anykštos redakcija“ v. Žurnalistų etikos inspektorius* (bylos Nr. A-442-544-13).

¹⁶² Volodko, R., *supra* note 137, p. 78.

¹⁶³ *Ibid.*, p. 84.

¹⁶⁴ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *S. Š. ir V. Š. v. UAB „Lietuvos rytas“* (bylos Nr. 3K-7-2/2008).

sustiprina išdėstytą poziciją, kad neturtinės žalos atlyginimas negali būti laikomas pagrindiniu ir efektyviausiu neturtinių teisių gynimo būdu, nes jo taikymas laike, palyginti su kitais gynimo būdais, yra ribojamas, nors prioritetas asmeninių neturtinių vertybių pobūdis reikalauja aukštesnio nei turtinėms vertybėms taikomos apsaugos lygio. *M. H. Малеина* manymu, delsimas pareikšti ieškinį dėl neturtinės žalos kompensavimo galėtų būti vertinamas tik kaip kriterijus, mažinantis priteistinos neturtinės žalos dydį, o ieškinio senatis neturėtų būti taikoma reikalavimams dėl asmeninių neturtinių teisių gynimo, nepriklausomai nuo ieškovo pasirinkto teisių gynimo būdo¹⁶⁵. Galima būtų iš dalies sutikti su šia nuomone, turint omenyje, kad dėl kitų gynimo būdų taikymo negalimumo ar nepakankamumo neturtinės žalos atlyginimas neretai būna vienintelis įmanomas pažeistų neturtinių teisių gynimo būdas, ir juo, kaip ir kitais gynimo būdais, siekiama apginti tuos pačius neturtinius interesus, tik tai daroma turtinėmis priemonėmis.

Civilinėje teisėje vyraujantis dispozityvumo principas leidžia pačiam nukentėjusiam asmeniui pasirinkti jo pažeistos neturtinės teisės gynimo būdus, jų taikymo apimtį. Manytina, kad sprendžiant klausimą dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio, turi būti atsižvelgiama ir į tai, ar kartu taikytini kiti neturtinių teisių gynimo būdai. Jei reikalavimas priteisti neturtinę žalą pareiškiamas kartu su kitais gynimo būdais, pavyzdžiui, neteisėtų veiksmų nutraukimu ar tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimu, tuomet priteistinos neturtinės žalos dydis turėtų būti mažesnis nei tuo atveju, kai pareiškiamas tik reikalavimas priteisti neturtinę žalą. Šią poziciją galima būtų pagrįsti tuo, kad kartu su neturtinės žalos atlyginimu taikomas gynimo būdas neutralizuoja dalį padarytos skriaudos (pvz., nutraukia neteisėtą atvaizdo publikavimą), todėl poreikis šią skriaudą kompensuoti turtinėmis priemonėmis atitinkamai sumažėja. Taigi, asmuo, kuris, pavyzdžiui, savo garbę ir orumą gina tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimu ir neturtinės žalos atlyginimu, negali tikėtis tokio paties ar didesnio dydžio neturtinės žalos atlyginimo nei asmuo, kuris analogiškais aplinkybėmis savo garbę ir orumą gina tik neturtinės žalos atlyginimu. Tik pats asmuo geriausiai žino, kokios – turtinės ar neturtinės priemonės konkrečiu atveju jam suteiks didesnę satisfakciją, teisingumo bei teisės atkūrimo jausmą, todėl mažesnis neturtinės žalos dydis neturėtų būti priteisiamas vien dėl to, kad asmuo nepasinaudojo kitais, nors ir objektyviai efektyvesniais neturtinių teisių gynimo būdais¹⁶⁶. Kita vertus, pareikšdamas vienintelį reikalavimą atlyginti neturtinę žalą, nukentėjęs asmuo turėtų atidžiai įvertinti riziką, kad priteista neturtinės žalos suma gali visiškai nepateisinti jo turėtų lūkesčių, o nepasinaudojus kitais gynimo būdais, žala pažeistoms neturtinėms vertybėms gali toliau didėti ir viršyti jau priteistą neturtinės žalos sumą. Kitaip tariant, siekiant kuo efektyvesnės asmeninių

¹⁶⁵ Maleina, M. N., *supra* note 10, p. 53.

¹⁶⁶ Volodko, R., *supra* note 137, p. 78.

neturtinių teisių gynybos, svarbu tinkamai pasirinkti šių teisių gynimo būdus, įvertinant jų realų poveikį bei galimybių ribas.

2.5.4. Neturtinės žalos atlyginimo prevencinės funkcijos stiprinimo poreikis

Greta kompensacinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijos teisės doktrinoje, ypač užsienio (pvz., Prancūzijos, Austrijos, Anglijos, Vokietijos), išskiriama ir prevencinė jos funkcija, pagal kurią, siekiant užkirsti kelią pakartotiniams pažeidimams bei paveikti pažeidėjo elgesį, pateisinamas ir didesnis, nei realiai patirta neturtinė žala, piniginių kompensacijos priteisimas iš žalą padariusio asmens¹⁶⁷. Lietuvoje apie neturtinės žalos atlyginimo prevencinės funkcijos būtinumą yra pasisakiusi L. Meškauskaitė, R. Volodko, taip pat T. Pukšmys, akcentuojantis prevencinės funkcijos svarbą ginant asmenines neturtines teises¹⁶⁸.

Kalbant apie asmeninių neturtinių teisių gynimą, tenka konstatuoti, kad neturtinės žalos atlyginimas, besiremiantis vien tik kompensacine jo paskirtimi, dažnai negali užtikrinti veiksmingos neturtinių teisių apsaugos, todėl iškyla klausimas dėl būtinumo pasitelkti prevencinę neturtinės žalos atlyginimo funkciją. Galima išskirti keletą veiksnių, išryškinančių bei pagrindžiančių prevencinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijos poreikį ginant asmenines neturtines teises.

Visų pirma, poreikį užtikrinti efektyvesnę teisinę gynybą per neturtinės žalos atlyginimo prevencinės funkcijos įgyvendinimą lemia specifinis ginamų asmeninių neturtinių vertybių pobūdis. LAT yra ne kartą nurodęs, jog civilinėje atsakomybėje galioja principas „*kuo aiškesnė ir svarbesnė yra vertybė, tuo stipriau ji ginama*“¹⁶⁹. Aptariant asmeninių neturtinių vertybių sampratą ir reikšmę, jau minėta, kad šios vertybės, kaip apibūdinančios patį asmenį, jo egzistavimą visuomenėje (todėl prioritetiškai svarbesnės), reikalauja aukštesnės apsaugos lygio, lyginant su turtinėmis vertybėmis. T. Pukšmys, kalbėdamas apie kompensacinės ir prevencinės žalos atlyginimo funkcijų santykį, teigia, jog „kompensacinė funkcija galioja tik tol, kol gali visiškai atlyginti asmens patirtą žalą, o tais atvejais, kai žalos apskaičiuoti tiksliai neįmanoma dėl specifinio objekto (neturtinių vertybių) pažeidimo, turėtų būti atsižvelgiama į pažeidžiamo objekto specifiką ir orientuojantis į efektyvią apsaugą taikytina prevencinė funkcija“¹⁷⁰. Kai žala padaroma turtinei vertybei ir šią žalą galima tiksliai apskaičiuoti, visiško nuostolių atlyginimo

¹⁶⁷ Volodko, R., *supra* note 137, p. 75–77, 328–329; Magnus, U. (ed.). *Unification of Tort Law: Damages*. European Centre of Tort and Insurance Law. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001, p. 185–186; Cirtautienė, S., *supra* note 149, p. 72–74.

¹⁶⁸ Plačiau žr. Pukšmys, T., *supra* note 128, p. 39–57.

¹⁶⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje P. D. v. R. V., A. V. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-394/2006).

¹⁷⁰ Pukšmys, T., *op. cit.*, p. 47.

principas gali būti įgyvendintas visa apimtimi, todėl būtinumo taikyti prevenciją priteisiant didesnę žalos sumą nėra, nes tai reikštų aiškų kompensacinės funkcijos peržengimą ir turtinę žalą patyrusio asmens nepagrįstą praturtėjimą. Tuo tarpu, kai žala padaroma asmeninėms neturtinėms vertybėms, visiško nuostolių atlyginimo principo visa apimtimi įgyvendinti neįmanoma, tada tik ieškoma būdų, kuriais galima būtų kiek įmanoma teisingiau kompensuoti padarytą žalą¹⁷¹. Vadinasi, asmeninių neturtinių teisių gynība niekada nebūna visiška ir objektyviai pakankama, todėl be kompensacijos, kaip simbolinio „atlygio“ nukentėjusiam asmeniui, turi būti siekiama ir prevencijos, kad tokie neturtinių teisių pažeidimai, dažnai „nepataisomi“ ir sukeliantys negrįžtamas pasekmes, daugiau nesikartotų.

Pritartina vokiečių teisininkui H. Löwe, teigiančiam, kad civilinės atsakomybės prevencinės funkcijos taikymą taip pat pateisina pasikeitę civiliniai teisiniai santykiai bei efektyvios teisinės apsaugos poreikis¹⁷². Stiprėjanti žodžio, spaudos laisvė, didėjantis žiniasklaidos priemonių agresyvumas, susidomėjimas asmens privataus gyvenimo detalėmis bei technologiškai ištobulėję būdai efektyviai skleisti bei patogiai gauti informaciją nulėmė tai, kad asmens neturtinių teisių pažeidimai tapo žiniasklaidos priemonių „verslo“ dalimi. Siekdama padidinti savo leidinio tiražą ar didesnio pelno, žiniasklaida neretai sąmoningai pateikia netikrą, įžeidžiančią, skandalingą informaciją, kuri galėtų pritraukti visuomenę ar patenkinti jos smalsumą¹⁷³. Akivaizdu, kad tokie tyčiniai, piktybiniai asmeninių neturtinių teisių pažeidimai yra vykdomi sistemingai, siekiant užsitikrinti ne vienkartinę finansinę naudą, o ilgalaikę, stabilią žiniasklaidos priemonių ekonominę būklę, todėl įprasta neturtinės žalos kompensacija suteikia tik simbolinę satisfakciją nukentėjusiam asmeniui, tačiau nedaro jokio poveikio pažeidėjui, neatgraso jo nuo pakartotinių ir naujų neturtinių teisių pažeidimų.

Prie neefektyvaus neturtinių teisių gynimo kompensaciniais būdais prisideda ir gana mažos Lietuvos teismų priteisiamos neturtinės žalos sumos. S. Cirtautienės sudaryta neturtinės žalos dydžių 2001–2008 m. laikotarpiu suvestinė išryškina bendrą tendenciją, kad ieškovų reikalaujamos priteisti neturtinės žalos sumos žymiai viršija (kai kuriais atvejais net 20 ir daugiau kartų) realiai teismų priteistinas neturtinės žalos sumas¹⁷⁴. Ši tendencija tęsiasi iki šių dienų. Tai parodo, kad nukentėję nuo neturtinių teisių pažeidimų asmenys šių pažeidimų padarinius vertina kur kas griežčiau nei susiklosčiusi teismų praktika. Kadangi Lietuvoje neturtinė žala priteisiama kompensacinės funkcijos įgyvendinimo tikslais, teismai nesiryžta priteisti didesnių neturtinės žalos sumų, laikydamiesi pozicijos, jog per didelės neturtinės žalos

¹⁷¹ Pukšmys, T., *supra* note 128, p. 41.

¹⁷² *Ibid.*, p. 41–43; taip pat žr. Löwe, H. *Der Gedanke der Prävention im deutschen Schadensersatzrecht: Die Flucht in den Geldersatz immaterieller Schäden*. Peter Lang, 2000, p. 87–105.

¹⁷³ Pukšmys, T., *op. cit.*, p. 46.

¹⁷⁴ Cirtautienė, S., *supra* note 149, p. 214–232.

sumos priteisimas gali įvesti baudinį elementą civilinėje atsakomybėje. Tačiau šioje vietoje reikėtų pažymėti, kad minėtu požiūriu galimai painiojamas tikslas nubausti pažeidėją, ir tikslas atgrasyti nuo neturtinių teisių pažeidimų. Kaip teigia T. Pukšmys, pagrindinis baudinės funkcijos požymis yra tas, kad ji taikoma už patį pažeidimo faktą, nereikalaujant įrodyti patirtos žalos dydžio, tuo tarpu taikant prevencinę funkciją, tik padidinamas kompensuotinos žalos dydis tiek, kiek to pakaktų, siekiant atgrasyti pažeidėją nuo žalos darymo ateityje, o ne nubausti jį už jau padarytą pažeidimą¹⁷⁵.

Pažymėtina, kad asmeninių neturtinių teisių pažeidimams ir jų sukeliams neigiamiems padariniams tampant vis sunkesniems bei labiau nekontroliuojamiems, teisinė sistema turėtų atitinkamai reaguoti į pasikeitusius visuomeninius santykius, o teismų praktika turėtų būti koreguotina priteistinos neturtinės žalos dydžio didinimo linkme.

Tam tikrais atvejais kompensacinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija apskritai nepasiteisina. Pavyzdžiui, ieškovui garbės ir orumo pažeminimą įvertinus 10 000 litų suma, o teismui šią sumą sumažinus iki 3000 litų, ieškovas, nors ir formaliai prisiteisęs dalį žalos, praktiškai lieka „nieko neišlošęs“, nes atlyginus 70 % bylinėjimosi išlaidų (įskaitant dalį atsakovo išlaidų), priteistos neturtinės žalos sumos tiesiog nebelieka arba lieka tik nedidelė jos dalis, negalinti kompensuoti net menkiausių neigiamų išgyvenimų, jau nekalbant apie visavertį patirtos neturtinės skriaudos kompensavimą. Neefektyvi asmeninių neturtinių teisių gynyba civilinės teisės siūlomomis kompensacinėmis teisinėmis priemonėmis, ryškus prevencinio – auklėjamojo poveikio trūkumas, manytina, yra viena iš priežasčių, kodėl nukentėję asmenys vis dažniau prioritetą teikia neturtinių teisių gynimui baudžiamosios teisės priemonėmis¹⁷⁶.

Turint omenyje tai, kad neturtinės žalos atlyginimas yra praktiškai vienintelis neturtinių teisių gynimo būdas, suteikiantis asmeniui piniginę satisfakciją už jo patirtus fizinius, dvasinius išgyvenimus ir iš dalies „kompensuojantis“ kitų gynimo būdų trūkumus, būtina ieškoti būdų, kaip užtikrinti efektyvesnį neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymą ginant asmenines neturtines teises. Pasitelkiant prevencinę neturtinės žalos kompensavimo funkciją, galima būtų didinti priteistinas neturtinės žalos sumas, tokiu būdu palaipsniui formuojant nukentėjusiems asmenims palankesnę, jų teisėtus lūkesčius labiau atitinkančią, taigi stipresnę asmeninių neturtinių teisių gynybą garantuojančią teismų praktiką.

Prevencinės funkcijos poreikis egzistuoja ir dėl specifinių asmeninių neturtinių teisių pažeidimų įvykdymo būdų, kurie apsunkina ir taip komplikotą neturtinių teisių gynybą. Tokie

¹⁷⁵ Pukšmys, T., supra note 128, p. 48.

¹⁷⁶ Pavyzdžiui, žr. Priedą, atkreipiant dėmesį į civilinių ir baudžiamųjų bylų dėl garbės ir orumo gynimo pagal CK 2.24 str., BK 154 ir 155 str. skaičių.

būdai yra, pavyzdžiui, per visuomenės informavimo priemones¹⁷⁷, interneto erdvėje, taip pat pažeidimai, siekiant turtinės-komercinės naudos, pakartotiniai, piktybiniai pažeidimai ir kitokie pažeidimų būdai, dėl kurių iš nukentėjusio asmens atimama galimybė pilna apimtimi pasinaudoti neturtiniais teisių gynimo būdais (visišku neteisėtų veiksmų nutraukimu, adekvačiu tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimu ir pan.). Tai iš esmės atitinka minėtą H. Löwe poziciją, kad prevencinės funkcijos taikymo poreikį lemia pasikeitę teisiniai santykiai, nes akivaizdu, kad naujai atsirandantys ar anksčiau egzistavę, tačiau bėgant laikui sustiprėję bei išstobulėję asmeninių neturtinių vertybių (ypač atvaizdo, garbės ir orumo, privatumo) pažeidimo būdai reikalauja taikyti efektyvesnius, visų pirma, prevencinius apsaugos bei gynybos metodus. Didesnių neturtinės žalos sumų priteisimas šiuo atveju gali daryti ne tik atgrasomąjį, bet ir auklėjamąjį poveikį, verčiantį susimąstyti prieš sąmoningai pasirenkant sunkesnes pasekmes sukeliančius neturtinių teisių pažeidimo būdus.

Kalbant apie prevencinį ieškinį (žr. 2.1. poskyrį) jau minėta, kad efektyviausi asmeninių neturtinių teisių gynimo būdai yra prevenciniai. Visgi, neturtinių teisių gynyba prevencinio ieškinio pagalba yra itin ribota, nes paprastai asmuo sužino apie jau įvykusį jo teisių pažeidimą, o dėl absoliutaus neturtinių teisinių santykių pobūdžio iš anksto numatyti neturtinių teisių pažeidimus yra gana sudėtinga. O štai neturtinės žalos atlyginimo atveju teisės pažeidimas jau įvykęs, žala atsiradusi, pažeidėjas išaiškintas, todėl asmeninių neturtinių teisių pažeidimų prevencija gali būti įgyvendinama tiksliau, labiau apibrėžtu būdu, darant tiesioginį ekonominį poveikį konkrečiam pažeidėjui. Esant galimybei taikyti prevencinius atsakomybės metodus, juos neabejotinai vertėtų išnaudoti, siekiant pažaboti bet kokią piktnaudžiavimą itin dideliu asmeninių neturtinių teisių pažeidžiamumu bei egzistuojančių civilinių teisinių sankcijų nepakankamumu.

Pažeidėjo turtinė padėtis yra vienas iš rodiklių, kuriuo reikėtų remtis siekiant efektyvaus prevencinės (bet ne kompensacinės) neturtinės žalos atlyginimo funkcijos įgyvendinimo. Dar prieš dešimtmetį L. Meškauskaitė yra atkreipusi dėmesį, kad „iš visuomenės informavimo priemonių priteisiamos neturtinės žalos sumos, o taip pat ir baudos už teismų sprendimų nevykdymą, nesulaiko žurnalistų ir leidėjų nuo žmogaus teisių pažeidimų, skelbiant ir platinant viešąją informaciją“¹⁷⁸. Autorės nuomone, padėtis pasikeistų, jeigu priteistinos neturtinės žalos sumos atitiktų turtinę visuomenės informavimo priemonių padėtį, nes situacija, kai iš visuomenės informavimo priemonės, turinčios 30 mln. litų viršijantį įstatinį kapitalą, priteisiama tik 10 000 litų neturtinės žalos dydžio suma už asmens privačių duomenų pavišimą, parodo,

¹⁷⁷ Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154 str. 2 d. tikrovės neatitinkančios ir žeminančios informacijos paskleidimas per visuomenės informavimo priemones ar spaudinyje sudaro kvalifikuotą (sunkesnę, pavojingesnę) šmeižimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėtį, už kurios realizavimą kaltininkui gresia dukart griežtesnė, lyginant su įprastu šmeižimu, laisvės atėmimo bausmė.

¹⁷⁸ Meškauskaitė, L., *supra* note 95, p. 244.

kad finansiškai stipriems subjektams labiau apsimoka susimokėti priteistas nedideles sumas ir toliau nevaržomai trypti asmens neturtines teises, nei atsisakyti šios pelningos veiklos¹⁷⁹. Taigi, kad būtų pasiektas atgrasymo nuo pakartotinių bei naujų pažeidimų tikslas, priteistina didesnė neturtinės žalos sumos dalis turėtų koreliuoti su realia pažeidėjo turtine padėtimi, sukelti jam pakankamai apčiuopiamą neigiamą ekonominį poveikį ir, kaip teigia R. Volodko, pažeidėjui ir tuo pačiu visuomenei (bendrosios prevencijos tikslais) pademonstruoti, jog neturtinės žalos sukėlimas yra nenaudingas, „neapsimokantis“, žlugdantis reiškinys¹⁸⁰. Kuo palankesnė pažeidėjo turtinė padėtis, tuo stipresnė turėtų būti prevencija, kitaip būtų toliau sudaromos kuriozinei situacijai, kai finansiškai stipriems neturtinių teisių pažeidėjams tiesiog apsimokėtų sumokėti priteistas menkas (jų požiūriu) neturtinės žalos sumas ir tokiu būdu lyg nusipirkti teisę įsibrauti į asmens neturtinių teisių įgyvendinimo sritį¹⁸¹.

Žvelgiant iš nukentėjusio asmens perspektyvos, didesnės, nei realiai patirta, neturtinės žalos sumos priteisimas prevenciniais tikslais nereikštų nukentėjusio asmens nepagrįsto praturtėjimo, nes būtų realizuojami doktrinoje įvardijami neturtinės žalos atlyginimu siekiami tikslai: ne tik teisingai *kompensuoti* patirtą neturtinę **žalą**, bet ir *atlyginti* padarytą **skriaudą**¹⁸².

Akcentuojant prevencinės neturtinės žalos atlyginimo funkcijos būtinumą, kartu konstatuotina, kad Lietuvos teismų praktikoje ši funkcija praktiškai neįgyvendinama, o teisės doktrinoje jai suteikiamas subsidiarus, antraeilis vaidmuo¹⁸³. Galiojant konstitucinei jurisprudencijai, pagal kurią neturtinė žala atlyginama remiantis *restitutio in integrum* principu, tačiau kartu pripažįstant, jog atlyginant neturtinę žalą įgyvendinti minėtą principą visa apimtimi yra objektyviai neįmanoma, manytina, kad be būtinybės kaip įmanoma teisingiau kompensuoti patirtą neturtinę žalą, papildomai turėtų būti siekiama diegti prevencines priemones, padedančias išvengti neturtinių teisių pažeidimų ir iš jų atsirandančių visa apimtimi nepašalinamų pasekmių.

Esminę reikšmę teikiant kompensacinei funkcijai, prevenciją, priteisiant didesnę neturtinės žalos sumą, būtų įmanoma įgyvendinti tik kartu su kompensacine funkcija, kiekvieną kartą įrodant visas civilinės atsakomybės taikymo sąlygas. Tuo tarpu vien asmeninių neturtinių teisių pažeidimas, realizuotas „sunkinančiomis aplinkybėmis“ (piktybiškai, sistemingai, siekiant komercinės naudos, būdais, neutralizuojančiais galimybę pasinaudoti efektyvesne teisių gynyba), savaime nesudarytų pagrindo prevenciniais tikslais priteisti neturtinę žalą. Taigi, prevencija galėtų būti įgyvendinama tik su sąlyga, kad nukentėjęs asmuo bendrais pagrindais įrodys savo teisę į neturtinės žalos kompensaciją.

¹⁷⁹ Meškauskaitė, L., *supra* note 95, p. 244–245.

¹⁸⁰ Volodko, R., *supra* note 137, p. 76.

¹⁸¹ Meškauskaitė, L., *op. cit.*, p. 244–245.

¹⁸² Papirtis, L. V., *et al.*, *supra* note 41, p. 148.

¹⁸³ Volodko, R., *op. cit.*, p. 76–77; Cirtautienė, S., *supra* note 149, p. 73; Pukšmys, T., *supra* note 128, p. 49.

Apibendrinant nagrinėtą poskyrį, darytina išvada, kad neturtinės žalos atlyginimas yra specifinis, itin lankstaus taikymo ir tuo pačiu universalus asmeninių neturtinių teisių gynimo būdas, paprastai atliekantis ne tik kompensacinę funkciją, bet ir galintis dalinai užpildyti kitų gynimo būdų trūkumus, nepakankamumą. Visgi, jo taikymas yra ribojamas laike, o dėl priteistinių nedidelių sumų, prevencinės funkcijos trūkumo neturtinės žalos atlyginimas ne visada užtikrina efektyvią asmeninių neturtinių teisių gynybą. Prevencinės funkcijos bei jos stiprinimo poreikį lemia: ginamo objekto (asmeninių neturtinių teisių) specifika; ryškėjanti tendencija neturtines teises pažeisti būdais, neutralizuojančiais nukentėjusio asmens galimybę pasinaudoti efektyvesnėmis pažeistų teisių gynimo priemonėmis; kompensacinės funkcijos nepakankamumas; Lietuvos teismų praktikoje giliai įsišaknijusi, nukentėjusių asmenų lūkesčių nebeatitinkanti neturtinės žalos atlyginimo dydžių politika; siekis pažaboti piktybinius, sistemingus, komercinės ar populiarumo naudos siekimu pagrįstus pažeidimus.

2.6. Turtinės žalos atlyginimas

Pernelyg neišsiplečiant, paminėtina, kad iš asmeninių neturtinių teisių pažeidimų atsirandanti turtinė žala atlyginama bendrais žalos atlyginimo pagrindais ir egzistuojant civilinės atsakomybės taikymo sąlygoms. Turtinė žala gali pasireikšti: 1) išlaidomis, skirtomis sumažinti pažeidimo pasekmes (pvz., dėl neteisėtos fizinės intervencijos sukeltų padarinių gydymui); išlaidomis, susijusiomis su teisių gynimu (pvz., neteisėto nuteisimo atveju – baudžiamojoje byloje patirtos bylinėjimosi išlaidos) ir kitos rūšies išlaidomis; 2) negautomis pajamomis (pvz., dėl tikrovės neatitinkančių bei garbę ir orumą žeminančių duomenų paskelbimo asmuo neteko galimybės sudaryti planuoto pelningo sandorio); 3) pažeidėjo iš asmeninės neturtinės teisės pažeidimo įgyta turtine nauda (CK 6.249 str. 2 d.). Šią turtinės žalos rūšį lemia neteisėtas kai kurių neturtinių vertybių komercinis eksploatavimas ar kitoks savanaudiškas turtinės naudos siekimas kito asmens neturtinių vertybių sąskaita. Pagrindinis turtinės žalos atlyginimo tikslas yra atkurti turtinius nukentėjusio asmens interesus, tačiau jos priteisimas taip pat reiškia asmeninės neturtinės teisės pažeidimo, iš kurio kilo turtinė žala, pripažinimą (žr. 2.2. poskyrį).

Apibendrinant skyrių, kiekvienas aptartas neturtinių teisių gynimo būdas pasižymi savotiškais taikymo ypatumais ir paskirtimi. Prevencinis ieškinys skirtas užkirsti kelią būsimam (tiek pirmajam, tiek pakartotiniam) neturtinių teisių pažeidimui ir jo pagrindu atsirandančiai žalai, kurios, visų pirma, neturtinis pobūdis savaime lemia neįmanomumą ją visiškai pašalinti riziką. Teisės pažeidimo pripažinimas yra kitų gynimo būdų sudėtinė dalis ir kartu savarankiška, minimali, simbolinė neturtinio pobūdžio satisfakcija, praktikoje nukentėjusių asmenų pasirinkimu derinama su kitais gynimo būdais, nes kaip vienintelė pažeistų interesų gynybos

priemonė paprastai nėra pakankama, skirtingai nei nacionalinių teismų praktikoje ir EŽTT jurisprudencijoje, kurioje, esant nežymiems neturtinių vertybių pažeidimo padariniams, šio pažeidimo fakto pripažinimas laikomas pakankamu pažeistų interesų gynimo būdu. Teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimas yra viena iš pagrindinių tęstinio pobūdžio veiksmais pažeistų neturtinių teisių gynimo priemonė, turinti dvejopą paskirtį – pašalinti (ar sustabdyti) teisę pažeidžiantį reiškinį ir kartu išvengti pažeidimu daromos žalos tęslos. Tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas yra pagrindinis ir kartu specialus garbės ir orumo gynimo būdas, turintis retrospektyvinį poveikį, pasižymintį siekiu atstatyti asmens gerą vardą. Neturtinės žalos atlyginimas yra universalus ir itin lankstaus taikymo neturtinių teisių gynimo būdas, dažnai užpildantis (bet tik dalinai) kitų gynimo būdų spragas. Minėtų gynimo būdų trūkumai – ribotas įgyvendinamumas, galimybės objektyviai pamatuoti jų rezultatus nebuvimas, suponuoja bendrą jų bruožą – negalimumą užtikrinti visišką ir objektyvią neturtinių teisių gynybą.

3. AKTUALŪS ASMENINIŲ NETURTINIŲ TEISIŲ GYNIMO ASPEKTAI

Šiame skyriuje bus aptarti kai kurie savarankiško dėmesio reikalaujantys ir, manytina, aktualūs klausimai, liečiantys civilinio asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmo ypatumus.

3.1. Viešojo asmens teisinio statuso įtaka asmeninių neturtinių teisių gynimui

Prieš aptariant viešųjų asmenų neturtinių teisių gynimo specifiką, būtina įvardinti, kokie asmenys yra laikomi viešaisiais. A. Koltay teigimu, viešųjų asmenų samprata nėra pastovi. Ji keičiasi kartu su visuomene, vyrauja pasaulinė jos plėtimosi tendencija, tačiau teorinės šios sąvokos plėtimosi galimybės iki šiol nėra aiškiai apibrėžtos¹⁸⁴.

Kalbėdamas apie viešojo asmens sampratą, A. Čekanavičius pažymi Lietuvos teisinėje sistemoje šiuo klausimu egzistuojančią problemą: bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikoje viešojo asmens sąvoka traktuojama nevienoda apimtimi¹⁸⁵. Skirtingai nei bendrosios kompetencijos teismai (ir teisės doktrina), administraciniai teismai prie viešųjų asmenų kategorijos nepriskiria žymių menininkų, aktorių, verslininkų, sportininkų ir panašių visuomenės veikėjų. Ši problema iš esmės egzistuoja dėl to, kad administracinių teismų praktikoje pradėta vadovautis 2006 metais VII įtvirtinta viešojo asmens sąvoka, eliminuojančia iš viešųjų asmenų rato minėtus žymius visuomenės veikėjus, ir viešaisiais asmenimis laiko tik valstybės politikus, teisėjus, valstybės ar savivaldybės pareigūnus, politinių partijų ir (ar) asociacijų vadovus, kurie dėl einamų pareigų arba savo darbo pobūdžio nuolat dalyvauja valstybinėje ar visuomeninėje veikloje, taip pat fizinius asmenis, jeigu jie turi viešojo administravimo įgaliojimus ar administruoja viešųjų paslaugų teikimą arba jeigu jų nuolatinė veikla turi reikšmės viešiesiems reikalams (VII 2 str. 73 d.)¹⁸⁶. Tačiau, kaip nurodo A. Čekanavičius, tokia siaura viešojo asmens samprata prieštarauja Lietuvos teismams privalomai, EŽTK nuostatas interpretuojančiai EŽTT praktikai, kurioje viešaisiais asmenimis pripažįstami ir žymūs visuomenės veikėjai, todėl darytina išvada, kad reikia vadovautis bendrosios kompetencijos teismų praktikoje pateikiama viešojo asmens samprata, *inter alia*, apimančią ir žymius menininkus, aktorius, verslininkus, žurnalistus, sportininkus ir panašius visuomenės

¹⁸⁴ Koltay, A. Elements of Protecting the Reputation of Public Figures in European Legal Systems. *ELTE Law Journal*. 2013, 1: 58–59.

¹⁸⁵ Čekanavičius, A. Viešojo fizinio asmens sampratos problematika. *Privatinės teisės doktrina ir praktika: Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 128.

¹⁸⁶ *Ibid.*, p. 125–126.

veikėjus¹⁸⁷. Pažymėtina, kad nevienodas tos pačios teisinės sąvokos traktavimas suponuoja nelygias galimybes ginti savo pažeistas asmenines neturtines teises, ir atitinkamai – skirtingas pasekmes atsakovui, suinteresuotam asmeniui. Vien dėl to žyminiam visuomenės veikėjui (pvz., dainų atlikėjui) gali būti parankiau savo neturtines teises ginti administracinėmis, o ne civilinėmis teisinėmis priemonėmis, nes civilinėje byloje jo, kaip viešojo asmens, teisių gynimo ribos būtų siauresnės.

Praktiškai visose teisės sistemose, išskiriančiose viešuosius ir privačiuosius asmenis, pripažįstamos siauresnės viešojo asmens neturtinių teisių (ypač garbės ir orumo) apsaugos bei gynybos ribos¹⁸⁸. Tokią riboto pobūdžio apsaugą nulemia demokratinėje santvarkoje pažymima prioritentinė viešųjų debatų visuomenei reikšmingais bei aktualiais klausimais svarba¹⁸⁹. Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje taip pat vyrauja vieninga nuomonė, kad viešųjų asmenų neturtinių teisių gynimo ribos yra siauresnės nei privačių asmenų¹⁹⁰, jiems keliami griežtesni reikalavimai, siekiant apsiginti nuo viešai apie juos skelbiamų faktų, nuomonių ar kitos informacijos gauros. Pabrėžtina, kad viešojo asmens statusas yra teisiškai reikšmingas tik kalbant apie teisės į atvaizdą, teisės į privatų gyvenimą bei garbės ir orumo gynimo atvejus.

Pagal bendrąją taisyklę, siekiant atgaminti asmens atvaizdą (fotografuoti, filmuoti ir kt.), jį demonstruoti ar kitaip paskelbti, taip pat rinkti ir skelbti privačią informaciją apie asmenį galima tik jo paties sutikimu (CK 2.22 str. 1 d., 2.23 str. 1 d.). Viešųjų asmenų atveju toks sutikimas paprastai nereikalingas. Visuomenės interesas žinoti daugiau apie viešąjį asmenį būtų sunkiai užtikrinamas, jeigu kiekvienu atveju skelbiant visuomeninę reikšmę turinčią informaciją apie viešąjį asmenį būtų reikalingas šio asmens sutikimas¹⁹¹. Tačiau tai nereiškia, kad gali būti kišamasi į absoliučiai visas jo privataus gyvenimo sritis. Viešąjį asmenį fotografuoti ir atvaizdą platinti, taip pat skelbti informaciją apie jo privatų gyvenimą galima tik tuomet, jei tai turi visuomeninę reikšmę ar susiję su pagrįsta visuomenės teise žinoti (CK 2.22 str. 2 d., 2.23 str. 2 d., VII 13 str. 2 d., 14 str. 3 d.). Garbės ir orumo gynimo atveju svarbu tai, kad viešojo asmens kritikos ribos yra daug platesnės, todėl viešasis asmuo turi būti pakantesnis dėl apie jį skleidžiamų žinių bei „aštrių“ nuomonių, kurios privataus asmens atžvilgiu teisiškai reikštų garbės ir orumo pažeidimą¹⁹². Žiniasklaida plačiai naudoja savo konstitucine saviraiškos teise, siekdama informuoti visuomenę apie viešųjų asmenų veiklą, tačiau neretai viešojo asmens

¹⁸⁷ Čekanavičius, A., *supra* note 185, p. 128–129.

¹⁸⁸ Koltay, A., *supra* note 184, p. 53.

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 56, 62, 72; LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje A. S., M. V. ir V. J v. A. J. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-142/2006).

¹⁹¹ Šindeikis, A., *supra* note 99, p. 134.

¹⁹² LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje D. J. v. UAB „Ekstra“ žurnalas (bylos Nr. 3K-3-193/2009).

statusas tampa piktnaudžiavimo objektu. Tokiu atveju teismų praktikoje pripažįstama, kad sprendžiant dėl subjekto, paskleidusio duomenis apie viešąjį asmenį ir jo valstybinę ar visuomeninę veiklą, atsakomybės svarbiausia yra duomenų paskleidimo tikslas ir juos paskleidusio asmens elgesys¹⁹³. Jeigu informacijos paskleidimu buvo siekiama pažeminti, įžeisti viešąjį asmenį ar tiesiog patenkinti visuomenės smalsumą, tuomet jo pažeistos teisės būti ginamos. Viešojo asmens neturtinės žalos atlyginimo galimybes riboja CK 2.24 str. 6 d., kuri numato pagrindą atleisti nuo civilinės atsakomybės subjektą, paskleidusį ne visiškai tiksliai ar net agresyvią kritiką išreiškiančią informaciją, tačiau tik tuo atveju, jeigu šis elgėsi sąžiningai, siekdamas informuoti visuomenę apie viešojo asmens veiklą¹⁹⁴. Šioje vietoje svarbu tai, kad asmuo atleidžiamas tik nuo civilinės atsakomybės, bet ne nuo kitų civilinių teisinių sankcijų (pvz., duomenų paneigimo). Teismų praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, kad pagrindinis viešojo asmens pažeistų teisių gynimo būdas laikytinas tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimas, tuo tarpu priteistinos neturtinės žalos kompensacijos dydis (jei ji apskritai priteisiama) turi būti minimalus arba artimas minimaliam, net jeigu pažeidimai yra gana skaudūs¹⁹⁵. Be to, sprendžiant klausimą dėl neturtinės žalos kompensavimo viešajam asmeniui, atsižvelgtina ir į tai, ar jis naudojasi kitais teisių gynimo būdais, nes tai gali būti pagrindas mažinti priteistinos neturtinės žalos dydį¹⁹⁶ arba atsisakyti priteisti neturtinę žalą ir taikyti bazinį neturtinių teisių gynimo būdą – teisės pažeidimo pripažinimą kaip pakankamą satisfakciją.

Reikia paminėti, kad Vokietijos teismų praktika bei teisės doktrina išskiria absoliučius viešuosius asmenis (vok. *Absolute Personen der Zeitgeschichte*) ir santykinius viešuosius asmenis (vok. *Relative Personen der Zeitgeschichte*)¹⁹⁷. Lietuvos teismų praktikoje bei doktrinoje, laikantis atitinkamos klasifikacijos, išskiriami *ex officio* viešieji asmenys ir trumpalaikiai viešieji asmenys. *Ex officio* viešieji asmenys yra dėl savo einamų pareigų, veiklos ar visuomeninės padėties nuolatinio visuomenės dėmesio susilaukiantys asmenys, o trumpalaikiai viešieji asmenys tokiais tampa tik dėl tam tikro vienkartinio visuomenės dėmesio patraukusio įvykio (pvz., išgelbėja vaikus iš degančio buto) ir tik tam tikram laikui¹⁹⁸. Šiuo atveju visuomenę labiausiai turi dominti tik ta informacija, kuri apsiriboja įvykiu, lėmusiu asmens priskyrimą prie trumpalaikių viešųjų asmenų.

¹⁹³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“ (bylos Nr. 3K-3-106/2011).

¹⁹⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje R. C. ir A. C. v. UAB „Tele-3“ ir UAB „TV PRO media“ (bylos Nr. 3K-3-481/2012).

¹⁹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje J. P. ir Ž. P. v. A. M. (bylos Nr. 3K-3-97/2011).

¹⁹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje A. S., M. V. ir V. J. v. A. J. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-142/2006).

¹⁹⁷ Koltay, A., *supra* note 184, p. 58–59.

¹⁹⁸ Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 56; LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje B. Juškevičius v. UAB „Valstiečių laikraštis“ (bylos Nr. 3K-3-1373/2002).

Manytina, kad vertėtų iškelti problemą dėl trumpalaikių viešųjų asmenų neturtinių teisių gynimo ribų. Galima susidaryti įspūdį, kad tai yra tam tikras tarpinis asmens teisinis statusas tarp *ex officio* viešojo asmens ir privataus asmens. Todėl kyla klausimas: ar trumpalaikiui viešajam asmeniui taikytinas toks pat griežtas neturtinių teisių gynimo režimas? Juk asmuo, atsitiktinai atsidurdamas neeilinių įvykių sūkuryje, gali nesiekti padidėjusio visuomenės dėmesio ar netgi aktyviai jo vengti. Būtų klaidinga manyti, kad trumpalaikis viešasis asmuo turi būti toks pat pakantus agresyviai kritikai ir didesniu visuomenės susidomėjimu juo, kaip ir *ex officio* viešasis asmuo. Viešajame gyvenime dalyvaujantys asmenys savanoriškai atsisako bendrojo (įprasto) savo asmeninių neturtinių teisių apsaugos bei gynimo režimo¹⁹⁹, ir nuolat sulaukdami padidinto visuomenės susidomėjimo, galimo kišimosi į privataus gyvenimo sferą, yra prie to savotiškai įpratę. Tuo tarpu trumpalaikiai viešieji asmenys padidintą visuomenės susidomėjimą dažnai patiria atsitiktinai, dėl vienkartinio, ir, galbūt, daugiau nepasikartosiančio bei greitai užmirštamo įvykio. Galima teigti, kad toks atvirumas, ypatingas visuomenės dėmesys įprastam, anksčiau niekada tokio susidomėjimo nesulaukdavusiam, nesitikėdavusiam, net jo vengdavusiam asmeniui sukelia padidintą stresą, emocijų ir išgyvenimų antplūdį, kuris negali būti prilyginamas nuolat tokio visuomenės susidomėjimo sulaukiančių (todėl prie to įpratusių) *ex officio* viešųjų asmenų patiriamiesiems išgyvenimams. Nereikia užmiršti, kad visuomenės susidomėjimui išblėsus, buvusiam trumpalaikiam viešajam asmeniui tenka toliau patirti su įsibrovimu į jo privatų gyvenimą išlikusias pasekmes. Todėl manytina, kad trumpalaikių viešųjų asmenų neturtinių teisių gynimo ribos turi būti platesnės, nei *ex officio* viešųjų asmenų (bet siauresnės nei privačių asmenų), ypač neturtinės žalos kompensavimo kontekste.

Neaiškus ir momentas, kada trumpalaikis viešasis asmuo „susigrąžina“ privataus asmens statusą ir jam vėl taikomas įprastas asmeninių neturtinių teisių gynimo režimas. Literatūroje paprastai nurodoma, kad tai būna tuomet, kai „*visuomenė asmenį pamiršta ir nebeturi pagrįsto intereso juo domėtis*“²⁰⁰, tačiau būtent kada yra tas momentas (ir pagal kokius požymius jį galima atpažinti), kai visuomenė „pamiršta“ asmenį, nenurodoma. Tai sudaro pagrindą manyti, kad visą laikotarpį nuo visuomenės dėmesį atkreipusiame įvykyje dalyvavusiam asmeniui taikomas ribotas neturtinių teisių gynimo režimas, kurio pasibaigimo momentas yra neaiškus. Toks teisinis neapibrėžtumas neužtikrina prognozuojamos neturtinių teisių gynybos, ir paprastam asmeniui gali sukelti didelių nepatogumų žinant, kad jo privatus gyvenimas yra nuolat suvaržytas, o gynyba ribota. Pažymėtina, kad būtent asmens pripažinimas arba nepripažinimas viešuoju asmeniu nulemia jo neturtinių teisių apsaugos ir kartu kitų asmenų

¹⁹⁹ Koltay, A., *supra* note 184, p. 53.

²⁰⁰ Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 11, p. 56–57.

leistino elgesio ribas²⁰¹, todėl nesant galimybės objektyviai įsivertinti savo teisinį statusą, jo pradžios ir (ar) pabaigos momentą, sudaromos kliūtys tinkamai apsispręsti dėl galimai pažeistų neturtinių teisių teisminės gynybos poreikio.

Darytina išvada, kad viešojo asmens statusas turi esminės reikšmės ne tik nustatant trečiųjų asmenų kišimosi į konkretaus asmens privatų gyvenimą, garbę ir orumą ribas, bet ir parenkant šioms vertybėms ginti skirtus civilinius teisinius gynimo būdus. Siekiant išvengti nepagrįsto visuomenės kišimosi į privataus asmens gyvenimą, turėtų būti aiškiau reglamentuotas trumpalaikio viešojo asmens statusas, nustatant konkretesnius kriterijus, apibrėžiančius momentą, kuomet asmuo netenka šio statuso. Pagal dabartinę teisinę situaciją sunku tiksliai nustatyti ar prognozuoti trumpalaikio viešojo asmens statuso galiojimo trukmę, pasibaigimo momentą, taigi ir tokio asmens neturtinių vertybių gynimo apimtį bei perspektyvas.

3.2. Juridinio asmens dalykinės reputacijos gynimo specifika

Teigiamą arba neigiamą įvaizdį visuomenėje gali turėti ne tik fizinis, bet ir juridinis asmuo. Kalbant apie juridinio asmens vertinimą visuomenėje, verslo aplinkoje, vartotina sąvoka „dalykinė reputacija“. Įdomu tai, kad EŽTT juridinio asmens dalykinę reputaciją iš esmės yra pripažinęs turtine vertybe, nes ją ginant užtikrinama juridinio asmens ekonominė-komercinė gerovė, dėl to ši vertybė gali būti ginama kaip turtas pagal EŽTK 1 protokolo 1 straipsnį²⁰². Nepaisant to, pagal CK 2.24 str. 8 d. juridinio asmens dalykinės reputacijos gynimui *mutatis mutandis* taikomos fizinio asmens garbės ir orumo gynimui skirtos taisyklės bei priemonės, t. y. dalykinė reputacija ginama kaip asmeninė neturtinė vertybė. Kartu LAT praktikoje pabrėžtina, kad juridinio asmens dalykinės reputacijos gynimas nėra tapatus fizinio asmens garbės ir orumo gynimui, nors šioms vertybėms taikomi panašūs apsaugos kriterijai²⁰³.

Pagal tvirtai nusistovėjusią teismų praktiką, *fizinio* asmens garbės ir orumo pažeidimui konstatuoti būtina šių faktų visuma²⁰⁴: 1) duomenų paskleidimo faktas; 2) faktas, kad paskleisti duomenys yra apie teisinės gynybos reikalaujantį asmenį; 3) faktas, kad paskleisti duomenys neatitinka tikrovės; 4) faktas, kad paskleisti duomenys žemina asmens garbę ir orumą. Šioje vietoje reikėtų pabrėžti, jog teisminės gynybos reikalaujantis *fizinis* asmuo privalo įrodyti tik paskleistų duomenų žeminantį pobūdį, bet ne faktą, jog dėl šių duomenų paskleidimo realiai

²⁰¹ Čekanavičius, A., *supra* note 185, p. 120.

²⁰² Pvz., *Steel and Morris v. The United Kingdom*, no. 68416/01, § 94, ECHR 2005-II; *Iatridis v. Greece* [GC], no. 31107/96, § 54, ECHR 2000-XI.

²⁰³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NEO GROUP“ v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-441/2010).

²⁰⁴ LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ 3 punktas. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.

sumenkėjo jo garbė ir orumas, nors ši aplinkybė yra reikšminga reikalaujant neturtinės žalos kompensacijos. Ginant juridinio asmens dalykinę reputaciją, juridiniam asmeniui tenka papildoma pareiga įrodyti, kad jo dalykinė reputacija *realiai nukentėjo, faktiškai sumenkėjo*, atsakovui paskleidus tikrovės neatitinkančius duomenis ar nesąžiningai pareiškus dalykinę reputaciją menkinančią nuomonę²⁰⁵. Be to, dalykinės reputacijos sumenkėjimo įrodinėjimas diferencijuojamas pagal teisinės gynybos reikalaujančio juridinio asmens veiklos pobūdį bei individualias savybes. Kai dalykinę reputaciją gina „normalia“, t. y. įprasta, viešajam interesui ypatingo poveikio neturinčia veikla pasižymintis juridinis asmuo, jam pakanka įrodyti, jog dėl paskleistų tikrovės neatitinkančių duomenų *„faktiškai pasikeitė jo savybių, veiklos, rezultatų vertinimas ar požiūris į jį, kad teigiamas vertinimas sumažėjo ar tapo neigiamas“*²⁰⁶. Tuo tarpu dalykinę reputaciją ginantis juridinis asmuo, kurio veikla visuomenėje vertinama prieštaringai (pvz., nuodingų cheminių medžiagų perdirbimas ir pan.), turi įrodyti pakankamai rimtus tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimo padarinius – faktinius finansinius nuostolius, apyvartos ar pirkimų sutrikimą, neigiamą poveikį savininkams, vadovams ar darbuotojams, ar kitus neigiamo pobūdžio padarinius²⁰⁷.

Neturtinės žalos atlyginimas juridinio asmens neturtinių teisių gynimo bylose turi tam tikrų ypatumų. Ne visose valstybėse apskritai pripažįstama juridinio asmens teisė į neturtinės žalos atlyginimą. Vienas iš pavyzdžių yra Rusijos Federacija, kurios galiojančio civilinio kodekso 152 str. 11 d. eliminuoja moralinės žalos kompensavimo galimybę juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo atvejais, o 151 str. moralinę žalą sieja tik su fizinio asmens fizinio arba dvasinio pobūdžio kančiomis, nes laikoma, jog juridinis asmuo kaip teisinės kilmės subjektas nepasižymi fizinėmis ar dvasinėmis savybėmis. Abejones dėl neturtinės žalos kompensavimo juridiniam asmeniui pagrįstumo yra išreiškusi ir L. Meškauskaitė, pritardama nuomonei, kad juridiniam asmeniui negali būti kompensuojama tai, ko jis apskritai negali patirti²⁰⁸. Visgi labiau pritartina S. Cirtautienei, nurodančiai, kad Lietuvoje juridinio asmens galimybę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo iš esmės įtvirtina CK 6.250 str. 1 d., nes pagal šią normą neturtinė žala sietina ne tik su fizinėmis ar dvasinėmis kančiomis, bet ir reputacijos pablogėjimu, gero vardo praradimu, t. y. su tomis pasekmėmis, kurios būdingos ir juridiniam asmeniui²⁰⁹.

²⁰⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Naujasis aitvaras“ v. V. Saveljevas (bylos Nr. 3K-3-630/2004); LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „NEO GROUP“ v. S. G. (bylos Nr. 3K-3-441/2010).

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ Meškauskaitė, L. Galimybė apginti juridinio asmens reputaciją. *Juristas*. 2005, 11 (26): 24.

²⁰⁹ Cirtautienė, S. Juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą kitimo tendencijos civilinės teisės derinimo kontekstu. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 24.

Nustatant juridiniam asmeniui atlygintinos neturtinės žalos dydį, *inter alia*, taikytini juridinio asmens specifikai neprieštaraujantys subjektyvieji ir objektyvieji kriterijai: „įvertinamas dėl pažeidimo atsiradęs juridinio asmens veiklos nestabilumas ir neapibrėžtumas planuojant įmonės sprendimus, juridinio asmens dalyvių patirti nepatogumai, susirūpinimas veiklos ateitimi, darbuotojų motyvacijos sumažėjimas, reputacijos pablogėjimo faktas, taip pat įvertinama paties juridinio asmens prigimtis, rūšis ir pan.²¹⁰“

Viena iš problemų ginant juridinio asmens dalykinę reputaciją neturtinės žalos atlyginimu yra susijusi su tuo, kad juridinio asmens (ypač privataus) dalykinės reputacijos pažeidimo atvejais neturtinės žalos atlyginimu ginamas interesas yra labiau *turtinis*, nes žala šiai vertybei dažniausiai pasireiškia turtiniais nuostoliais (negautomis pajamomis, esamų ar potencialių klientų praradimu, pelningų sutarčių nutraukimu ir pan.)²¹¹. Literatūroje toks neturtinės žalos atlyginimo taikymas pateisinamas tuo, kad pažeistos juridinio asmens neturtinės teisės gynimo metu šių turtinių nuostolių įrodinėjimas, ypač priežastinio ryšio aspektu, gali būti nepakeliamai sunkus arba beveik neįmanomas, o nuostolių, kuriuos juridinis asmuo galėtų patirti ateityje, dydis yra labai neapibrėžtas ir atsitiktinis, ir tai nepaprastai apsunkina jo įrodinėjimą turtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų pagalba²¹². Nurodoma, kad neturtinės žalos atlyginimas tokiu atveju yra bene vienintelė reali juridinio asmens pažeistų neturtinių vertybių civilinė teisinė gynimo priemonė. Kaip teigia S. Cirtautienė, neturtinės žalos atlyginimas juridiniam asmeniui yra išimtinis teisių gynimo būdas, taikomas tuo atveju, kai kitomis civilinėmis teisinėmis priemonėmis neįmanoma arba neprotingai sunku pasiekti norimą visiškos kompensacijos tikslą²¹³. Manytina, kad toks neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymas yra iš esmės ydingas, iškreipiantis neturtinės žalos atlyginimo esmę. Juridinio asmens dalykinės reputacijos pažeidimo atveju neturtinės žalos priteisimu turėtų būti kompensuojamas tik realus reputacijos pablogėjimas ir su juo susijusios neturtinės pasekmės (pvz., įmonės valdymo sutrikimai, pakitęs vertinimas visuomenėje), o ne dėl reputacijos pablogėjimo atsiradę turtiniai nuostoliai kaip išvestinė pasekmė. Neturtinės žalos atlyginimo institutas neturėtų būti taikomas dirbtinai, ne pagal jo tikslinę paskirtį, motyvuojant tik tuo, kad juridinio asmens patiriamų turtinių nuostolių neįmanoma atlyginti kitais būdais. Štai autorių teisėje tais atvejais, kai faktiškai atsiradusią turtinę žalą apskaičiuoti ir įrodyti yra itin sudėtinga, suteikiama galimybė taikyti alternatyvų turtinės žalos atlyginimui teisių gynimo būdą – kompensaciją (ATGI²¹⁴ 83 str.)²¹⁵. Taigi ir

²¹⁰ Cirtautienė, S., *supra* note 209, p. 34–36.

²¹¹ *Ibid.*, p. 32.

²¹² *Ibid.*, p. 32–33.

²¹³ *Ibid.*, p. 38.

²¹⁴ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.

²¹⁵ Mizaras, V., *supra* note 71, p. 345.

juridinio asmens patirtų sunkiai įrodomų turtinių nuostolių kompensavimui turėtų būti taikomas alternatyvus, turtiniams praradimams atkurti skirtas gynimo būdas, bet ne neturtinės žalos kompensacija, kaip priešingos prigimties teisių gynimo būdas.

Svarbu tai, kad ir juridinio asmens dalykinės reputacijos apsaugos bei gynybos apimčiai reikšmės turi jau nagrinėtas viešojo asmens teisinis statusas. Tiesa, būtina skirti sąvokas „viešasis juridinis asmuo“ ir „viešasis asmuo“, kadangi pirmoji sąvoka apibūdina juridinio asmens rūšį (CK 2.34 str.), o antroji – juridinio asmens veiklos visuomeninę reikšmę, poveikį viešajam interesui, kuris lemia platesnės saviraiškos laisvės ribas tokio juridinio asmens atžvilgiu. Vadinasi, viešuoju asmeniu dalykinės reputacijos gynimo byloje gali būti pripažintas ir privatus juridinis asmuo.

Juridinio asmens dalykinės reputacijos apsaugą tam tikra apimtimi nustato ir konkurencijos teisės normos, tačiau dėl ribotos darbo apimties tai nebus detaliau nagrinėjama.

3.3. Asmeninių neturtinių teisių komercializacija ir jos reikšmė

Aptariant asmeninių neturtinių teisių sampratą, minėtas *E. Reid* pastebėjimas, jog šiuolaikinėje visuomenėje neįmanoma asmeninių neturtinių teisių vertinti izoliuotai nuo turtinių teisių²¹⁶. Asmens neturtiniai atributai, tokie kaip vardas, atvaizdas, privatumas, reputacija plačiąja prasme vis dažniau naudojami reklamos, prekybos ir kitose sferose. Jie siūlomas prekes ir paslaugas paverčia patrauklesnėmis, padidina perkamumą ir tokiu būdu įgyja svarią ekonominę-komercinę, taip pat konkurencinę reikšmę²¹⁷. Asmeninių neturtinių vertybių unikalus bei nematerialus pobūdis lemia tai, kad jų neįmanoma objektyviai ir tiksliai įvertinti pinigine išraiška. Paradoksalu, tačiau būtent šių vertybių ypatumai, jų sąsaja su konkrečiu asmeniu nulemia jų komercinę vertę. Kuo „vertingesnis“ (žinomesnis, teigiamos reputacijos ir pan.) asmuo, tuo „brangesni“ jo asmeniniai neturtiniai atributai.

Asmuo savo neturtines vertybes iš esmės gali monetarizuoti dviem būdais: 1) atlygintinai suteikdamas išankstinę (lot. *ex ante*) teisę publikuoti ar kitaip naudoti minėtas neturtines vertybes; 2) esant nesankcionuotam komerciniam neturtinės vertybės panaudojimui, savo „atlygį“ gauti *ex post facto*, jį prisiteisdamas žalos pavidalu²¹⁸. *Pirmąjį būdą* lemia tai, kad kiekvienas asmuo neturtinėmis teisėmis naudojasi, jas įgyvendina laisvai, savo nuožiūra, o tai apima ir neturtinių vertybių komercinio eksploatavimo galimybę. Komercinių sandorių pagrindu

²¹⁶ Reid, E., *supra* note 7, p. 4.

²¹⁷ Beverley-Smith, H.; Ohly, A.; Lucas-Schloetter, A. *Privacy, Property and Personality: Civil Law Perspectives on Commercial Appropriation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 1.

²¹⁸ Moréteau, O. N. Whitty & R. Zimmermann, Rights of Personality in Scots Law (Review). *Journal of Civil Law Studies* [interaktyvus]. 2011, 4 (1): 218 [žiūrėta 2014-11-20]. <<http://digitalcommons.law.lsu.edu/jcls/vol4/iss1/8/>>.

asmuo lyg tampa prekių ar paslaugų ženklu, įmonių veiklą atspindinčiu simboliu, ir šiuo aspektu asmens neturtinių vertybių panaudojimo būdai tam tikra prasme tampa panašūs į intelektinės nuosavybės teisės reguliuojamus santykius²¹⁹. *Antrąją būdą* nulėmė tai, kad bulvarinės ir kitos visuomenės informavimo priemonės, prekių gamintojai bei paslaugų teikėjai, suvokdami minėtų neturtinių vertybių komercinę vertę, siekia turtinės naudos net tuo atveju, kai negauna ar net nesiekia teisių turėtojo sutikimo atlygintinai naudoti jo neturtines vertybes. Piktybiška kito asmens neturtinių vertybių komercializacija nemaža dalimi lėmė ir aptartą prevencinės funkcijos poreikį atlyginant neturtinę žalą.

Neteisėtas neturtinės vertybės komercinis panaudojimas gali neigiamai paveikti asmens garbę ir orumą, ypač kai šios vertybės panaudojamos visuomenėje prieštaringai vertinamų prekių (pvz., intymių prekių) reklamai ar ant šių prekių pakuočių, todėl galimybė nulemti savo neturtinių vertybių komercinį eksploatavimą siejama ne tik su turtinių interesų įgyvendinimu, bet ir individo teigiamos garbės, orumo išsaugojimu²²⁰.

Galima sąlyginai teigti, kad nuo to momento, kai tapo aišku, jog asmens neturtinės vertybės gali būti pelno šaltiniu, pakito asmeninių neturtinių teisių, jų apsaugos bei gynimo suvokimas. Dėl ryškėjančios neturtinių vertybių komercializacijos, tradicinė asmeninių neturtinių teisių samprata (pagal kurią jos neturi ekonominės išraiškos, negali būti paveldimos ir pan.) turėjo būti modifikuota, ją pritaikant prie šiuolaikinių visuomeninių santykių²²¹. Asmeninės neturtinės teisės labiau nei kada nors anksčiau suartėjo su turtinėmis teisėmis, todėl kai kurių autorių nuomone, konceptuali riba tarp turtinių ir neturtinių teisių palaipsniui blanksta²²². G. Resta teigimu, šis procesas atitinkamai paveikė asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmą: jeigu praeityje dėmesys iš esmės buvo skiriamas siekimui apginti teisių turėtoją nuo trečiųjų asmenų kėsinosi į jo neturtinius interesus ir kompensuoti neturtinę žalą, kilusią iš šių interesų pažeidimų, tai šiais laikais ryškėja tendencija dėmesį skirti ir ekonominei neturtinių vertybių pusei, neteisėtai įgytos turtinės-komercinės naudos išieškojimui iš pažeidėjo, pasinaudojusio neturtinėmis vertybėmis be asmens sutikimo²²³. Galiojant principui, kad „niekas negali įgyti naudos iš savo neteisėtų veiksmų“ (lot. *nullus commodum capere de sua injuria propria*), iškilo būtinybė praplėsti neturtinių teisių gynimo būdų ratą, įtraukiant į jį gynimo būdus, turinčius tikslą atlyginti ne tik įprastą dėl neturtinių teisių pažeidimų atsiradusią turtinę žalą – išlaidas, bet ir pašalinti dėl neteisėto neturtinių vertybių komercinio eksploatavimo atsiradusius kitus turtinius

²¹⁹ Whitty, N. R.; Zimmermann, R. (eds.), *supra* note 50, p. 281.

²²⁰ Beverley-Smith, H.; Ohly, A.; Lucas-Schloetter, A., *supra* note 217, p. 3.

²²¹ Whitty, N. R.; Zimmermann, R. (eds.), *op. cit.*, p. 15.

²²² Resta, G. The New Frontiers of Personality Rights and the Problem of Commodification: European and Comparative Perspectives. *Tulane European and Civil Law Forum* [interaktyvus]. 2011, 26: 42 [žiūrėta 2014-11-20]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1952695>.

²²³ *Ibid.*

padarinius, kurie pažeidėjo atžvilgiu pasireiškia neteisėtu pasipelnymu. Prieš tokį pasipelnimą naudotinas turtinės žalos atlyginimo institutas, neteisėtais veiksmais įgytą turtinę naudą pripažįstant nukentėjusio asmens patirtais nuostoliais (CK 6.249 str. 2 d.), taip pat nepagrįsto praturtėjimo institutas (CK 6.242 str.)²²⁴, kaip subsidiari teisių gynimo priemonė. Kartu paminėtina, kad taikant teisių gynimo būdus, skirtus atkurti iš neturtinių teisių pažeidimų kylančias neigiamas turtines pasekmes, kartu ginami ir neturtiniai interesai, nes konstatuojama atitinkama turtines pasekmes sukėlusį priežastis – neturtinės teisės pažeidimas, kuris, kai minėta, laikytinas vienu iš neturtinių teisių gynimo būdų.

Nepaisant besikeičiančių visuomeninių santykių ir neturtinių teisių sampratos įvairiapusiškumo, šių teisių gynyba išlieka prioritetiškai svarbesnė turtinių teisių ir vertybių atžvilgiu. Tokia pozicija atsispindi ir LAT praktikoje²²⁵.

3.4. Civilinės atsakomybės už įžeidimą problema

Analizuojant CK 2.24 str. nuostatas, galima konstatuoti, kad pagal šį straipsnį asmens teisė į garbę ir orumą ginama tik tais atvejais, kai ji pažeidžiama tikrovės neatitinkančių bei žeminančių duomenų paskleidimu (o pagal teismų praktiką – ir piktnaudžiavimu nuomone). Tačiau toks garbės ir orumo pažeidimo suvokimas yra pernelyg siauras, neatitinkantis realiai gyvenime susiklostančių deliktinių santykių, todėl ribojantis asmens teisę į gynybą civilinėmis teisinėmis priemonėmis tais atvejais, kai jo garbė ir (ar) orumas pažeidžiami kitokiu, nei tikrovės neatitinkančių duomenų paskelbimas, būdu ar forma. Pavyzdžiui, paskleidus žinias, kurios, nors ir atitinka tikrovę, tačiau nepagrįstai žemina asmenį, CK 2.24 str. negali būti taikomas. Jis netaikytinas ir tais atvejais, kai asmuo pažeminamas kitokiais šiurkščiais, užgauliais veiksmais. Pavyzdžiui, BK²²⁶ 155 str. (įžeidimas) numato baudžiamąją atsakomybę už asmens garbės ir (ar) orumo pažeidimus, kurie pasireiškia užgaulaus pobūdžio veiksmais, nesusijusiais su tikrovės neatitinkančių duomenų paskleidimu. Tai gali būti, pvz., spjūvis į veidą, nepadorūs gestai, grubus pastūmimas, apipylimas skysčiais, drabužių nurovimas ir panašūs šiurkštūs veiksmai, kuriais nesiekama sukelti fizinio skausmo²²⁷. Vadinasi, asmuo, kuris buvo įžeistas, užgauliai pažemintas, turi galimybę savo garbę ir (ar) orumą ginti baudžiamosios teisės priemonėmis,

²²⁴ Volodko, R., *supra* note 137, p. 370–371.

²²⁵ Pavyzdžiui, teisės į atvaizdą ir privatumą gynimo kontekste LAT yra nurodęs, kad esant dviejų teisinių gėrių – turtinio ir neturtinio – konfliktui, prioritetas turi būti skiriamas neturtinio, bet ne komercinio intereso gynimui (LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje *G. S v. AB „Utenos trikotažas“* (bylos Nr. 3K-3-22/2012); LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje *T. Gedmintienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“* (bylos Nr. 3K-3-294/2003).

²²⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

²²⁷ Vlasov, A. A. *Problemy sudebnoj zashhity chesti, dostoinstva i delovoj reputacii* [Problems of judicial protection of honor, dignity and business reputation]. Moskva: izdatelstvo im. Sabashnikovykh, 2000, p. 116.

tačiau negali ginti savo teisių vien civilinėmis teisinėmis priemonėmis civilinio proceso tvarka. Tik inicijavus baudžiamąjį procesą (privataus kaltinimo tvarka) ir bylą nagrinėjant teisme yra galimas civilinio ieškinio už žalą, padarytą įžeidimu pagal BK 155 str., patenkinimas. Tuo atveju, kai kaltininkas yra nuteisiamas už įžeidimą, tačiau proceso metu nebuvo pareikštas civilinis ieškinys dėl žalos atlyginimo, nukentėjusiajam išlieka teisė inicijuoti atskirą civilinę bylą. Šiame kontekste svarbi CK 6.250 str. 2 d., kuri numato, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo (tiksliau – dėl nusikalstamos veikos²²⁸). Tačiau tam, kad būtų taikoma civilinė atsakomybė, visų pirma, būtina konstatuoti, kad buvo padaryta nusikalstama veika – nagrinėjamu atveju įžeidimas pagal BK 155 str., o tai gali padaryti tik teismas baudžiamojoje byloje. Tai parodo, kad civilinės atsakomybės už įžeidimą (BK prasme) taikymas priklauso nuo baudžiamosios bylos baigties.

Manytina, kad įstatymo leidėjo sprendimas už įžeidimą numatyti baudžiamąją atsakomybę, nesuteikiant galimybės įžeidimui prilygstančiais veiksmais pažeistą garbę ir orumą ginti vien civilinės teisės priemonėmis civilinio proceso tvarka, yra nelogiškas. Toks teisinis reguliavimas neatitinka baudžiamosios teisės, kaip *ultima ratio*, koncepcijos, nepagrįstai sumenkina civilinės teisės vaidmenį saugant bei ginant garbę ir orumą kaip asmenines neturtines vertybes. Štai šmeižimo kaip nusikalstamos veikos sudėtis iš esmės sutampa su garbės ir orumo pažeidimu CK 2.24 str. prasme. Už šmeižimą pagal BK 154 str. numatyta griežtesnė baudžiamoji atsakomybė nei už įžeidimą pagal BK 155 str. Dėl to, atrodytų, nelogiška, kad garbę ir orumą pažeidus šmeižimu, kaip pavojingesne teisei priešinga veika, nukentėjęs asmuo turi pasirinkimo laisvę savo garbę ir orumą ginti vien civilinėmis teisinėmis priemonėmis, remdamasis CK 2.24 str., kai tuo tarpu garbę ir orumą pažeidus veiksmais, atitinkančiais įžeidimą, kaip mažesnio pavojingumo teisei priešingą veiką, asmuo negali savo pažeistų interesų ginti remdamasis CK 2.24 str., nes jis neapima veiksmų, nesusijusių su tikrovės neatitinkančių duomenų paskelbimu.

Be atsakomybės už piktnaudžiavimą nuomone, galimas vienintelis variantas, kai už įžeidimą BK 155 str. prasme asmeniui gali būti taikoma vien civilinė atsakomybė. Tai atvejis, kai kaltinamasis atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, bet ne nuo civilinės. Šią poziciją galima pagrįsti LAT apžvalga, iš kurios spręstina, kad jeigu baudžiamojoje byloje yra pareiškiamas civilinis ieškinys, ir asmuo teismo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės (už įžeidimą), tai nepašalina jo prievolės nukentėjusiajam atlyginti turtinę ir neturtinę žalą, nes „nuosprendžiu atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nustatomos visos deliktinės civilinės atsakomybės sąlygos [...], iš esmės išsprendžiami žalos atlyginimo klausimai“²²⁹. Visgi,

²²⁸ LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje *A. B. pagal BK 284 str. 1 d.* (bylos Nr. 2K-210/2008).

²²⁹ LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 3 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga“. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.

ir šiuo atveju civilinės atsakomybės už įžeidimą taikymas priklauso nuo baudžiamosios bylos išnagrinėjimo rezultato.

Apibendrinant, galima teigti, kad CK 2.24 str. asmens garbę ir orumą saugo nepilna apimtimi, todėl šias vertybes pažeidus būdais ar formomis, nesusijusiomis su tikrovės neatitinkančių duomenų paskelbimu (ar piktnaudžiavimu nuomone), pažeistos garbės ir orumo gynyba civilinėmis teisinėmis priemonėmis gali būti realizuota tik baudžiamosios bylos pagrindu. Civilinės atsakomybės už įžeidimą BK prasme taikymo galimybę lemia: 1) BPK įtvirtinta nukentėjusiojo teisė pareikšti civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje; 2) teisė pareikšti ieškinį civilinio proceso tvarka, jeigu jis nebuvo pareikštas baudžiamojoje byloje; 3) taip pat CK 6.250 str. 2 d., įtvirtinanti neturtinės žalos, patirtos dėl nusikalstamos veikos, atlyginimą. Siekiant pašalinti aptartą teisinio reguliavimo spragą, rekomenduotina CK 2.24 str. papildyti norma, numatančia atsakomybę už įžeidimą kaip deliktą, reiškiantį garbės ir (ar) orumo pažeidimą kitokiais užgauliais, šiurkščiais veiksmais, nesusijusiais su tikrovės neatitinkančių duomenų paskelbimu tretiesiems asmenims.

3.5. Kai kurie asmeninių neturtinių teisių gynimo statistiniai aspektai

Palyginus garbės ir orumo gynimo civilinėmis ir baudžiamosios teisės priemonėmis statistiką (Žr. Priedą), matyti, jog pažeminimą patyrę asmenys labiau linkę savo pažeistus neturtinius interesus ginti inicijuodami baudžiamąsias bylas dėl šmeižimo ir (ar) įžeidimo privataus kaltinimo tvarka. Šmeižimo ir įžeidimo bylų skaičius, palyginti su civilinio proceso tvarka nagrinėjamomis garbės ir orumo gynimo bylomis, kasmet viršija *mažiausiai du kartus* ir šis atotrūkis sparčiai auga. Tai parodo, kad nukentėję asmenys labai jautriai reaguoja į šių vertybių pažeidimus, o civilinės teisės siūlomas gynimo priemonės laiko nepakankamai efektyviomis jų pažeistiems neturtiniams interesams apginti. Ši tendencija, iš vienos pusės, stebina, atsižvelgiant į tai, kad baudžiamajame procese negalioja paskleistų duomenų neatitikimo tikrovei prezumpcija, kaltinamajam taikoma nekaltumo prezumpcija, būtina įrodyti kaltinamojo tiesioginę tyčią ir pan. Iš kitos pusės, galima rasti argumentų, kodėl asmeniui gali būti palankesnis garbės ir orumo gynimas baudžiamosios teisės priemonėmis.

Tikrovės neatitinkančius duomenis paskelbus visuomenės informavimo priemonei, civilinėje byloje dėl garbės ir orumo gynimo atsakovu traukiamas ne tiesiogiai duomenis surinkęs, straipsnį parengęs ir paskelbęs žurnalistas, o visuomenės informavimo priemonė, kuriai taikoma teisinė atsakomybė už jos darbuotojų paskelbtas publikacijas (CK 2.24 str. 5 d.). Tuo tarpu baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą ir įžeidimą pagal BK 154 ir 155 str. gresia tik fiziniam asmeniui, todėl nukentėjęs asmuo gali inicijuoti baudžiamąją bylą tiesiogiai tikrovės

neatitinkančius duomenis paskelbusiam žurnalistui. Taigi, baudžiamoji atsakomybė, atsižvelgiant į jos sunkesnes neigiamas pasekmes kaltininkui, yra efektyvesnė priemonė „suvesti sąskaitas“ su neįtikusiais žurnalistais, siekiant įbauginti, atgrasyti nuo informacijos rinkimo ir pakartotinių publikacijų apie konkretų asmenį skelbimo²³⁰. Kaip teigia V. Piesliakas, „jei nukentėjusiajam svarbus viešas padarytos veikos paneigimas ir jam padarytos turtinės ar neturtinės žalos atlyginimas, jis kreipsis į teismą su civiliniu ieškiniu civilinio proceso tvarka, o jeigu svarbiau kaltininko nubaudimas, o žalos atlyginimas yra tik papildomas veiksnys, tai jis inicijuos baudžiamąjį procesą privataus kaltinimo tvarka“²³¹.

Be to, turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo poreikį nukentėjęs asmuo gali patenkinti ir baudžiamajame procese, pareikšdamas žyminiu mokesčiu neapmokestinamą civilinį ieškinį (BPK 109 str.), o nepavykus tikrovės neatitinkančius duomenis paskleidusį asmenį patraukti baudžiamajon atsakomybėn, nukentėjęs asmuo nepraranda teisės inicijuoti civilinę bylą dėl garbės ir orumo gynimo. Svarbu ir tai, kad baudžiamosios atsakomybės taikymas neatima teisės savo teises papildomai ginti civilinėmis teisinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, įsiteisėjus apkaltinamajam nuosprendžiui dėl šmeižimo inicijuoti civilinę bylą dėl viešo tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo²³².

Taigi, galiojantis teisinis reguliavimas už tą patį garbės ir orumo pažeidimą suteikia galimybę taikyti tiek baudžiamosios, tiek civilinės teisės siūlomas gynybos priemones. Suteikiant galimybę nukentėjusiam asmeniui manipuluoti baudžiamąja atsakomybe, ignoruojama baudžiamosios teisės, kaip *ultima ratio*, koncepcija, pagal kurią baudžiamoji atsakomybė taikoma tik už sunkiausias teisei priešingas veikas, kai kitų teisės šakų (taigi ir civilinės teisės) siūlomos teisių gynybos priemonės nėra pajėgios užtikrinti efektyvią pažeistų turtinių ar neturtinių interesų apsaugą²³³. Dėl išvardintų priežasčių galima teigti, kad dažnai asmenį ginti savo garbę ir orumą baudžiamosios, o ne civilinės teisės priemonėmis skatina ne tik siekis apginti savo pažeistas teises, o ir kerštas bei elementarus bandymas sukelti skaudesnes pasekmes savo oponentui.

Pasak E. Žiobienės, viena iš teisės į privatų gyvenimą gynimo problemų yra ta, kad svarbi kliūtis, įgyvendinant šios teisės gynybą, yra nepakankamai susiformavusi visuomenės

²³⁰ Gertel, E. Oskorblenie i kleveta kak vidy psikhicheskogo nasilija [Insult and slander as the kinds of psychological violence]. *Ugolovnoe pravo*. 2011 (6): 13.

²³¹ Piesliakas, V. Nusikalstamų veikų atribojimo nuo civilinės teisės pažeidimų problemos Lietuvos teisėje ir teismų praktikos pavyzdžiai. *Justitia*. 2005, 2 (56): 11.

²³² LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimo Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ 15 punktą. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.

²³³ Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*). *Jurisprudencija*. 2012, 19 (2): 717.

teisinė sąmonė, nesugebėjimas identifikuoti privatumo pažeidimus²³⁴. Prie to nemaža dalimi prisideda ir itin plati privataus gyvenimo sąvoka. Šiais laikais privatumo pažeidimai yra tiek įprasti ir kasdieniai, kad asmenys savo teisę į privatumą ryžtasi ginti tik nuo žymesnių, labiau apčiuopiamas pasekmes sukėlusių pažeidimų. Atsižvelgiant į negausų bylų dėl asmens privatumo pažeidimo skaičių (Žr. Priedą), galima spręsti, kad žmonės sunkiai identifikuoja savo privataus gyvenimo pažeidimus, neretai nesiryžta bylinėtis dėl šios teisės pažeidimo. Kiek dažniau ginamas asmens atvaizdas kaip vienas ryškesnių asmens privatumo atributų, o teisė į vardą priskirtina prie vienu rečiausiai teismine tvarka ginamų asmeninių neturtinių teisių. Dažniau ginamas juridinio asmens pavadinimas.

Apibendrinant skyrių, paminėtina, kad viešojo asmens neturtinių teisių gynimo galimybės yra siauresnės, todėl nevienodos viešojo asmens sampratos problema, trumpalaikio viešojo asmens neturtinių teisių gynimo ribų (laikotarpio požiūriu) neapibrėžtumas neužtikrina nuoseklios ir prognozuojamos neturtinių teisių gynybos. Juridinio asmens dalykinės reputacijos gynimas tiek ginamo objekto specifika, tiek įrodinėjimo turiniu skiriasi nuo fizinio asmens garbės ir orumo gynimo. Asmeninių neturtinių vertybių komercinis potencialas yra vienas iš motyvų neteisėtai pasinaudoti šiomis vertybėmis, siekiant turtinės naudos. Civilinėje teisėje asmens garbės ir orumo pažeidimo samprata traktuotina pernelyg siaurai, o tai kliudo užtikrinti visapusišką šių vertybių gynybą civilinėmis teisinėmis priemonėmis.

²³⁴ Žiobienė, E. Aktualios konstitucinės teisės į privatų gyvenimą apsaugos problemos. *Jurisprudencija*. 2005, 64 (56): 127.

IŠVADOS

1. Asmens teisinė padėtis valstybėje ir visuomenėje priklauso nuo to, kokios individo teisės yra saugomos ir kiek efektyviai jos ginamos. Asmeninės neturtinės teisės yra neatskiriamai susijusios su jų turėtoju, todėl egzistuoja savaime, nepriklausomai nuo to, ar kiti subjektai jas pripažįsta, ir saugo, visų pirma, tuos neturtinius atributus, kurie apibrėžia patį asmenį, jo esmę, skirtingai nei turtinės teisės, kurios saugo tik tai, ką asmuo turi. Tai lemia, kad šios rūšies teisės yra prioritetiškai svarbesnės, jų apsauga bei gynimas turi fundamentalią reikšmę visaverčiam individo egzistavimui šiuolaikiniame civilizuotame pasaulyje, dalyvavimui teisiniuose (įskaitant ir turtinius) ir kituose visuomeniniuose santykiuose. Dėl asmeninių neturtinių teisių santykių absoliutaus pobūdžio, neturtinių vertybių lengvo pasiekiamumo, asmeninės neturtinės teisės yra itin pažeidžiamos, todėl reikalauja aukšto apsaugos lygio bei efektyvių gynimo priemonių.

2. Galiojantis civilinis teisinis reguliavimas suteikia galimybę asmenines neturtines teises ginti įvairiais teisiniais gynimo būdais, kuriuos pagal daromą poveikį, įgyvendinamas funkcijas bei siekiamus tikslus galima suklasifikuoti į: bendruosius ir specialiuosius; prevencinius, apsauginius ir kompensacinius; turtinio ir neturtinio pobūdžio; retrospektyvaus ir perspektyvaus veikimo. Kiekvienas neturtinių teisių gynimo būdas yra savarankiškas ir gali būti taikomas tiek atskirai, tiek kartu su kitais gynimo būdais. Teisės pažeidimo pripažinimas laikytinas baziniu, minimalaus poveikio teisių gynimo būdu, ir kartu traktuotinas kaip kitų gynimo būdų sudėtinė dalis bei jų taikymo faktinis pagrindas. Neturtinio pobūdžio asmeninių neturtinių teisių gynimo būdai taikytini neatsižvelgiant į pažeidėjo kaltę ir nėra ribojami ieškinio senaties termino.

3. Teisinės gynybos lūkesčių požiūriu asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmas yra pajėgus užtikrinti subjektyviąją neturtinių teisių gynybą, nes ji realizuojama tik tomis gynimo priemonėmis ir tik ta apimtimi, kuri yra pakankama pačiam nukentėjusiam asmeniui (jo pasirinkimu); tačiau nėra pakankamai pajėgus garantuoti objektyviąją (visišką) pažeistų neturtinių teisių gynybą, nes dėl unikalios neturtinių teisių prigimties bei jų pažeidimų specifikos, buvusios iki pažeidimo padėties atkūrimas paprastai yra neįmanomas. Tokiais atvejais tik ieškoma būdų, kaip teisingiau ir adekvačiau patenkinti nukentėjusio asmens interesus ir tokiu būdu maksimaliai sušvelninti kilusias neigiamas neturtines pasekmes.

4. Asmeninių neturtinių teisių gynimo sėkmė priklauso nuo tinkamai pasirinktų ir subalansuotų teisių gynimo instrumentų. Optimalus pažeistų neturtinių teisių gynimo rezultatas pasiekiamas tarpusavyje derinant vienas kitą papildančius teisinius gynimo būdus, kad kiekvienu iš jų būtų siekiama tų tikslų, kurių negalima pasiekti kitais gynimo būdais. Pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos atitinkamų asmeninių neturtinių teisių gynimo būdų taikymui, yra: 1)

ginamos neturtinės vertybės pobūdis; 2) pažeidimo specifika; 3) nukentėjusio asmens valia; 4) nukentėjusio asmens teisinis statusas; 5) gynybos tikslai; 6) kitų gynimo būdų taikymo kliūtys.

5. Atsižvelgiant į siekiamus tikslus ir sukeltas pasekmes, efektyviausia neturtinių teisių gynyba realizuojama prevenciniais gynimo būdais ir priemonėmis, nes jomis siekiama išvengti tos žalos asmeninėms neturtinėms vertybėms, kurios vėliau nepavyktų visiškai pašalinti ar atstatyti apsauginiais ir kompensaciniais teisių gynimo būdais.

6. Teisių gynimo būdai yra veiksmingi tiek, kiek realiai pasiekiami jų deklaruojami tikslai. Asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmo nepakankamumas pasireiškia per konkrečių gynimo būdų taikymo trūkumus, kurie kartu apibrėžia jų galimybių ribas:

- *prevencinio ieškinio* taikymą apsunkina ribota galimybė iš anksto numatyti neturtinių vertybių pažeidimą ir identifikuoti potencialų pažeidėją, todėl asmuo apie savo teisės pažeidimą dažniau sužino jau po neteisėtų veiksmų atlikimo ar žalos atsiradimo;
- *teisės pažeidimo pripažinimas*, kaip savarankiškas neturtinių teisių gynimo būdas, pasižymi tik formalus, konstatuojamojo pobūdžio pasekmėmis;
- visiškas *neturtinę teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimas* ne visada yra įmanomas dėl šių veiksmų neapibrėžtumo, ribotų techninių galimybių, taip pat apsunkintos galimybės kontroliuoti šio gynimo būdo tinkamą įvykdymą;
- esant neapibrėžtam tikrovės neatitinkančių duomenų paplitimui ir iš esmės nesant galimybės pamatuoti garbės ir orumo atkūrimo laipsnio, *tikrovės neatitinkančių duomenų paneigimo* taikymas remiasi tik prielaida bei tikimybe, kad juo bus tinkamai atkurta asmens garbė ir orumas;
- *neturtinės žalos atlyginimas* realizuojamas pinigine išraiška, tuo tarpu neįkainojamas neturtinių vertybių pobūdis savaime lemia, kad, kitaip nei turtinės žalos atlyginimo atveju, tiksliai įvertinti ir visiškai atlyginti padarytą neturtinę skriaudą yra objektyviai neįmanoma.

7. Visuomenei reikšmingos, aktualios informacijos ir viešųjų debatų svarba lemia, kad viešojo asmens neturtinių vertybių – atvaizdo, privatumo, garbės ir orumo – apsaugos bei gynimo ribos yra žymiai siauresnės nei privataus asmens, todėl būtinas atsargus konkretaus asmens identifikavimas ir priskyrimas prie atitinkamo teisinio statuso. Netikslus asmens teisinio statuso konstatavimas sukelia neigiamas teises pasekmes – nepagrįstai ribojama arba išplečiama asmens neturtinių teisių gynimo būdų taikymo galimybė ir apimtis.

8. Lietuvoje neturtinės žalos atlyginimo institutas grindžiamas kompensacine funkcija. Vis dėlto, asmeninių neturtinių teisių pažeidimų atvejais ji ne visuomet veiksminga, todėl juntamas poreikis greta kompensacinės funkcijos subsidiariai taikyti prevencinę funkciją, kuri pateisintų didesnį neturtinės žalos dydžio priteisimą ir per bendrąją bei specialiąją prevenciją užtikrintų veiksmingesnę neturtinių teisių gynybą. Tai sudarytų sąlygas labiau paveikti pažeidėjo

elgesį, siekiant atgrasyti nuo piktnaudžiavimo kompensacinės funkcijos trūkumais, taip pat pažaboti piktybinius, sistemingus, komercinės ar populiarumo naudos siekimu grindžiamus neturtinių teisių pažeidimus.

9. Egzistuojantys asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmo trūkumai, nepakankamas dėmesys auklėjamosios – prevencinės funkcijos stiprinimui sukuria civilinių teisinių sankcijų negriežtumo ir neefektyvumo išpūdį, neretai nepateisina nukentėjusio asmens teisinės gynybos lūkesčių, todėl esant alternatyviai galimybei, nukentėjęs asmuo savo pažeistus neturtinius interesus linkęs ginti griežtesnės teisinės atsakomybės priemonėmis, o civiliniai teisiniai gynimo būdai įgyja tik antraeilį, papildantį vaidmenį. Šią tendenciją puikiai iliustruoja civilinių ir baudžiamųjų bylų dėl garbės ir orumo gynimo statistika.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 63-1479.
2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1964, Nr. 19-138.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
8. Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 65-2380.
9. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 30-856 (nauja įstatymo redakcija: 2012, Nr. 42-2041).
10. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
11. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 53-1290.
12. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 71-1706 (nauja įstatymo redakcija: 2006, Nr. 82-3254).
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimas Nr. 881 „Dėl galimybės pasiekti neteisėtu būdu įgytą, sukurtą, pakeistą ar naudojamą informaciją panaikinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 94-3784.
14. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo ir atstovavimo valstybei įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 56-2228.

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai.

1. 1989 m. Europos konvencija "Dėl televizijos be sienų". *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 29-805.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2000 m. birželio 8 d. direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje (Elektroninės komercijos direktyva). [2000] OL, L178/1.

3. Europos Parlamento ir Tarybos 2010 m. kovo 10 d. direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva). [2010] OL, 95/1.
4. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1974 m. liepos 2 d. rezoliucija 74 (26) dėl atsakymo teisės – individo padėties spaudos atžvilgiu [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-11]. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM/Res%281974%29026_en.asp>.
5. Europos Tarybos Ministrų komiteto 2004 m. gruodžio 15 d. rekomendacija Rec (2004)16 dėl atsakymo teisės naujoje žiniasklaidos aplinkoje [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-11]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=802829>>.
6. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987 (su papildomais protokolais ir pakeitimais).
7. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 60-1501.

Rusijos Federacijos teisė

1. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas [interaktyvus]. 1994, Nr. 51-Φ3 [žiūrėta 2014-07-20]. <<http://base.garant.ru/10164072/>>.

Specialioji literatūra

1. Ambrasaitė, D., et al. *Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Antroji laida*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
2. Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
3. Beverley-Smith, H.; Ohly, A.; Lucas-Schloetter, A. *Privacy, Property and Personality: Civil Law Perspectives on Commercial Appropriation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
4. Brügge-meier, G.; Ciacchi, A. C.; O'Callaghan, P. *Personality Rights in European Tort Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
5. Cirtautienė, S. Juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą kitimo tendencijos civilinės teisės derinimo kontekstu. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos perspektyvos. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 22–38.
6. Cirtautienė, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008.

7. Cirtautienė, S. Neturtinės žalos atlyginimas kaip neturtinių vertybių gynimo būdas. *Jurisprudencija*. 2005, 7 (63): 5–15.
8. Čekanavičius, A. Specifinės fizinių asmenų civilinės teisės ir jų įgyvendinimas. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 227–271.
9. Čekanavičius, A. Viešojo fizinio asmens sampratos problematika. *Privatinės teisės doktrina ir praktika: Liberum Amicorum Vytautui Pakalniškiui. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 119–132.
10. Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*). *Jurisprudencija*. 2012, 19 (2): 715–738.
11. Gertel, E. Oskorblenie i kleveta kak vidy psikhicheskogo nasiliya [Insult and slander as the kinds of psychological violence]. *Ugolovnoe pravo*. 2011 (6): 10–14.
12. Youm, K. H. The Right of Reply and Freedom of the Press: An International and Comparative Perspective. *George Washington Law Review*. 2008, 76 (40): 1017–1064.
13. Koltay, A. Elements of Protecting the Reputation of Public Figures in European Legal Systems. *ELTE Law Journal*. 2013, 1: 53–72.
14. Löwe, H. *Der Gedanke der Prävention im deutschen Schadensersatzrecht: Die Flucht in den Geldersatz immaterieller Schäden*. Peter Lang, 2000.
15. Magnus, U. (ed.). *Unification of Tort Law: Damages*. European Centre of Tort and Insurance Law. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001.
16. Maleina, M. N. *Lichnye neimushchestvenye prava grazhdan. Ponjatie. Osushchestvlenie, zashhita*. [Personal non-property rights of citizens. Concept, implementation, protection]. Moskva: M3 Press, 2000.
17. Meškauskaitė, L. Galimybė apginti juridinio asmens reputaciją. *Juristas*. 2005, 11 (26): 21–25.
18. Meškauskaitė, L. Žiniasklaidos pažeistų asmens konstitucinių teisių gynimo būdai. *Jurisprudencija*. 2005, 64 (56): 114–123.
19. Meškauskaitė, L. *Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
20. Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
21. Mikelėnas, V. Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas. *Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Mokslinės konferencijos, skirtos Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doc. Alfonso Vileitos septyniadesimtmečiui, medžiaga*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 52–113.
22. Mizaras, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003.

23. Mizaras, V. *Autorių teisė: monografija*. II tomas. Vilnius: Justitia, 2009.
24. Moréteau, O. N. Whitty & R. Zimmermann, Rights of Personality in Scots Law (Book review). *Journal of Civil Law Studies* [interaktyvus]. 2011, 4 (1): 216–225 [žiūrėta 2014-11-20]. <<http://digitalcommons.law.lsu.edu/jcls/vol4/iss1/8/>>.
25. Norkūnas, A. Civilinės teisinės atsakomybės samprata. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 969–1008.
26. Papirtis, L. V., et al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
27. Papirtis, V.; Karulaitytė-Kvainauskienė, I. Kai kurie civilinių teisių gynimo ypatumai taikant prevencinį ieškinį. *Jurisprudencija*. 2005, 69 (61): 99–106.
28. Piesliakas, V. Nusikalstamų veikų atirbojimo nuo civilinės teisės pažeidimų problemos Lietuvos teisėje ir teismų praktikos pavyzdžiai. *Justitia*. 2005, 2 (56): 2–12.
29. Pukšmys, T. Žalos atlyginimo funkcijos pažeidus fizinio asmens neturtines teises. *Tiltai*. 2013, 62 (1): 39–57.
30. Reid, E. Protection for Rights of Personality in Scots Law: A Comparative Evaluation. *Electronic Journal of Comparative Law* [interaktyvus]. 2007, 11 (4) [žiūrėta 2014-07-20]. <<http://www.ejcl.org/114/art114-1.pdf>>.
31. Resta, G. The New Frontiers of Personality Rights and the Problem of Commodification: European and Comparative Perspectives. *Tulane European and Civil Law Forum* [interaktyvus]. 2011, 26: 33–65 [žiūrėta 2014-11-20]. <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1952695>.
32. Rudzinskas, A. Civilinių teisių gynimas prevenciniais reikalavimais. *Jurisprudencija*. 2004, 55 (47): 40–45.
33. Sukhanov, E. A., et al. *Grazhdanskoe pravo: uchebnik* [Civil law: textbook]. Moskovskij gosudarstvenij universitet im. M. V. Lomonosova. 3-e izd. Perepab. u dop. Moskva: Volters Kluver, 2007.
34. Šindeikis, A. Saviraiškos laisvė v. garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika? *Jurisprudencija*. 2010, 2 (120): 121–157.
35. Vitkevičius, P., et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Antrasis pataisytas leidimas. Kaunas: Vijusta, 1998.
36. Volodko, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
37. Volodko, R.; Rudzinskas, A. Neturtinės žalos reglamentavimo pokyčiai ir taikymo ypatumai teismų praktikoje. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų. Mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 1085–1119.

38. Volodko, R. Turtinė padėtis kaip neturtinės žalos kompensacijos dydžio nustatymo kriterijus. *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, 3: 248–275.
39. Vlasov, A. A. *Problemy sudebnoj zashhity chesti, dostoinstva i delovoj reputacii* [Problems of judicial protection of honor, dignity and business reputation]. Moskva: izdatelstvo im. Sabashnikovyx, 2000.
40. Zimmermann, R. *The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
41. Žiobienė, E. Aktualios konstitucinės teisės į privatų gyvenimą apsaugos problemos. *Jurisprudencija*. 2005, 64 (56): 124–131.
42. Whitty, N. R.; Zimmermann, R. (eds.). *Rights Of Personality in Scots Law: A Comparative Perspective*. Dundee: Dundee University Press, 2009.

Europos Teisingumo Teismo praktika

1. Sujungtos bylos C-236/08 – C-238/08, *Google France SARL v. Louis Vuitton Malletier SA ir kt.* [2010] ECR I-02417.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. *Niemietz v. Germany*, 16 December 1992, § 29, Series A vol. 251-B.
2. *Bowman v. The United Kingdom*, 19 February 1998, § 51, Reports 1998-I.
3. *Iatridis v. Greece* [GC], no. 31107/96, § 54, ECHR 2000-XI.
4. *Steel and Morris v. The United Kingdom*, no. 68416/01, § 94, ECHR 2005-II.
5. *L. L. v. France*, no. 7508/02, § 52, ECHR 2006-XI.
6. *Lindon, Otchakovsky-Laurens and July v. France* [GC], no. 21279/02, 36448/02, § 55, ECHR 2007 IV.
7. *Reklos and Davourlis v. Greece*, no. 1234/05, § 40, ECHR 2009.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006-08-24, Nr. 90-3529.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl teisės kreiptis į teismą“. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 91-2289.

Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktika

1. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje *A. B. pagal BK 284 str. 1 d.* (bylos Nr. 2K-210/2008).
2. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 3 d. „Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga“. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.
3. LAT CBS 1998 m. gegužės 15 d. „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7¹ str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas, apžvalga“. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.
4. LAT CBS 2008 m. liepos 3 d. „Praktikos dėl *actio Pauliana*, netiesioginio ieškinio, sulaikymo teisės ir prevencinio ieškinio institutų taikymo apžvalga“. *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29.
5. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje *T. Gedmintienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“* (bylos Nr. 3K-3-294/2003).
6. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *N. Žungailienė v. specialios paskirties UAB "Vilniaus troleibusiai"* (bylos Nr. 3K-3-371/2003).
7. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *R. Litvinaitė v. UAB "Brolių Tomkų leidykla"* (bylos Nr. 3K-3-1000/2003).
8. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. UAB „Lietuvos rytas“* (bylos Nr. 3K-3-87/2004).
9. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujasis aitvaras“ v. V. Saveljevas* (bylos Nr. 3K-3-630/2004);
10. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. Raudonienė ir Z. Raudonis v. Viešoji įstaiga Vilniaus universiteto Santariškių klinikos* (bylos Nr. 3K-3-206/2005).
11. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *K. Rušienė v. Lietuvos Respublika* (bylos Nr. 3K-3-604/2005).
12. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje *A. S., M. V. ir V. J. v. A. J. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-142/2006).

13. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *D. P. v. Respublikinė Kauno psichiatrinė ligoninė, Kauno medicinos universiteto klinikos, Kauno miesto savivaldybė* (bylos Nr. 3K-3-200/2006).
14. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *G. G. v. Adomo Mickevičiaus Lietuvos ir Lenkijos santykių rėmimo fondas* (bylos Nr. 3K-3-308/2006).
15. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *P. D. v. R. V., A. V. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-394/2006).
16. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. L. J., E. J.* (bylos Nr. 3K-3-507/2006).
17. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *N. K. v. UAB „TV progrupė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“* (bylos Nr. 3K-3-569/2006).
18. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. UAB „Šiaulių naujienos“* (bylos Nr. 3K-3-488/2007).
19. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje *S. Š. ir V. Š. v. UAB „Lietuvos rytas“* (bylos Nr. 3K-7-2/2008).
20. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“, D. B. ir R. M.* (bylos Nr. 3K-3-73/2008).
21. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“, UAB „Lietuvos rytas“* (bylos Nr. 3K-3-393/2008).
22. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *V. M. v. UAB „Velidas“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-94/2009).
23. LAT CBS teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje *D. J. v. UAB „Ekstra“ žurnalas* (bylos Nr. 3K-3-193/2009).
24. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje *E. P., J. P., V. P. ir E. S v. UAB „Sekundės redakcija“, I. K. ir A. R* (bylos Nr. 3K-3-358/2010).
25. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NEO GROUP“ v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-441/2010).
26. LAT CBS teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje *D. Š. v. UAB „Roseba“* (bylos Nr. 3K-3-498/2010).
27. LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“* (bylos Nr. 3K-3-106/2011).
28. LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje *T. Ž. v. Klaipėdos Hermano Zudermano gimnazija* (bylos Nr. 3K-3-262/2011).

29. LAT CBS teisėjų kolegijos 2011 m. rugpjūčio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Šilo bitė“ ir A. D. v. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir UAB „Lietuvos Rytas“* (bylos Nr. 3K-3-340/2011).
30. LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje *Z. V. L. v. A. R., Vši „Versmės“ leidykla* (bylos Nr. 3K-3-222/2012).
31. LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-479/2012).
32. LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje *R. C. ir A. C. v. UAB „Tele-3“ ir UAB „TV PRO media“* (bylos Nr. 3K-3-481/2012).
33. LAT CBS teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *J. K. ir UAB CAN2 FASHION v. S. G.* (bylos Nr. 3K-3-586/2012).
34. LAT teisėjų senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“. *Teismų praktika*. 1998, Nr. 9.
35. Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2011 m. balandžio 4 d. sprendimas civilinėje byloje *D. K. v. UAB „Lietuvos Rytas“* (bylos Nr. 2-476-792/2011).
36. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2014 balandžio 30 d. sprendimas civilinėje byloje *L. J. v. Danske Bank, atstovaujama Danske Bank AS filialo* (bylos Nr. 2-7077-861/2014).

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika

1. LVAT teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 20 d. sprendimas administracinėje byloje *L. U. v. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija* (bylos Nr. A-444-70-09).
2. LVAT teisėjų kolegijos 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis administracinėje byloje *A. S. v. Lietuvos valstybė* (bylos Nr. A-858-1452-10).
3. LVAT teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 11 d. nutartis administracinėje byloje *UAB „Anykštos redakcija“ v. Žurnalistų etikos inspektorius* (bylos Nr. A-442-544-13).

Kiti šaltiniai

1. *Delfi.lt* interneto portalų komentavimo taisyklės [interaktyvus]. 2014 [žiūrėta 2014-10-03]. <http://www.delfi.lt/misc/cc/texts/lt_LT/tos.php>.
2. Nacionalinės teismų administracijos tinklalapis [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2014-09-15]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Darbe siekiama įvertinti asmeninių neturtinių teisių, įtvirtintų Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.20–2.27 straipsniuose, gynimo būdų mechanizmą, jo esminius ypatumus bei veiksmingumą. Šiuo tikslu analizuojami konkrečių civilinių teisinių gynimo būdų bruožai, taikymo ypatumai ir su tuo susijusios problemos. Atliktos analizės pagrindu prieita prie išvados, kad dėl unikalios asmeninių neturtinių teisių prigimties, jų pažeidimo specifikos bei gynimo būdų ribotumo, galima tik sušvelninti šių teisių pažeidimu atsiradusias neigiamas neturtines pasekmes, nes visiškai atkurti iki pažeidimo buvusią padėtį yra neįmanoma. Efektyviausi yra prevenciniai neturtinių teisių gynimo būdai, nes jais siekiama iš anksto išvengti žalos, kurios vėliau neįmanoma visiškai pašalinti apsauginiais bei kompensaciniais gynimo būdais, o prevenciją taikant neturtinės žalos atlyginimo forma galima būtų efektyviau atgrasyti nuo piktybinių asmeninių neturtinių pažeidimų bei piktnaudžiavimo asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmo trūkumais.

Reikšminiai žodžiai: asmeninės neturtinės teisės, civiliniai teisiniai gynimo būdai, neturtinės vertybės, žala asmeniui.

This master's thesis aims to evaluate essential peculiarities and efficiency of the mechanism of civil legal remedies, designed to protect personality rights enshrined in articles 2.20 to 2.27 of the Lithuanian Civil Code. For this purpose, the author analyzes main characteristics, application features and related problems of specific remedies. The analysis led to the conclusion that due to the unique nature of personality rights, specifics of their violations and limitations of applicable remedies, one can only mitigate the negative non-pecuniary consequences, arising from the infringements of personality rights, as full restoration of the situation that existed prior to the infringement is usually impossible. Preventive remedies are most efficient, as they intend to prevent the kind of damage that afterwards cannot be completely eliminated by the help of protective and compensatory remedies, whereas prevention through award of non-pecuniary damage could effectively deter malicious personality right violations, as well as prevent from taking advantage of existing flaws of the civil legal remedial mechanism.

Keywords: personality rights, civil legal remedies, non-property values, personal injury.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

ASMENINIŲ NETURTINIŲ TEISIŲ CIVILINIAI TEISINIAI GYNIMO BŪDAI

Lietuvoje asmeninės neturtinės teisės saugomos bei ginamos civilinės, baudžiamosios, taip pat administracinės teisės priemonėmis. Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjama, kaip asmeninės neturtinės teisės ginamos civiliniame teisiniame reguliavime įtvirtintais gynimo būdais. Darbe iškeltas tikslas įvertinti Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtintą asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmą bei jo veiksmingumą.

Darbo dėstomąją dalį sudaro trys skyriai. Pirmajame skyriuje apibrėžiamas ginamas objektas – asmeninės neturtinės teisės, įtvirtintos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.20 – 2.27 straipsniuose, ir atskleidžiama šių teisių gynimo reikšmė. Asmeninės neturtinės teisės yra fundamentalios, neatskiriama susijusios su pačiu asmeniu, jo būtimi. Jų neliečiamumas užtikrina asmens visavertį egzistavimą šiuolaikinėje visuomenėje, todėl jos yra prioritetinės turtinių teisių atžvilgiu ir reikalauja aukšto apsaugos bei gynimo lygio.

Antrajame darbo skyriuje nagrinėjami konkretūs asmeninių neturtinių teisių gynimo būdai: prevencinis ieškinys, teisės pažeidimo pripažinimas, teisę pažeidžiančių veiksmų nutraukimas, tikrovės neatitinkančių bei garbę ir orumą žeminančių duomenų paneigimas, neturtinės žalos kompensavimas ir turtinės žalos atlyginimas. Aptariami esminiai šių gynimo būdų bruožai, taikymo ypatumai, taip pat trūkumai, neretai kliudantys užtikrinti efektyvią asmeninių neturtinių teisių gynybą.

Trečiajame skyriuje nagrinėjamos kai kurios specifinės asmeninių neturtinių teisių gynimo problemos bei aktualijos: atsakomybės už įžeidimą (kaip garbės ir (ar) orumo pažeidimo formos) problema civilinėje teisėje, asmens teisinio statuso įtaka neturtinių teisių gynimo būdų taikymui, neturtinių vertybių komercializacijos reikšmė, taip pat kai kurie statistiniai asmeninių neturtinių teisių gynimo aspektai.

Darbo pabaigoje pateikiamos esminės išvados. Dėl asmeninių neturtinių teisių prigimties, jų pažeidimo specifikos, visiškas buvusios iki pažeidimo padėties atkūrimas paprastai yra neįmanomas, todėl taikant civilinius teisinius gynimo būdus tik sušvelninamos pažeidimo neigiamos pasekmės. Efektyviausi yra prevenciniai neturtinių teisių gynimo būdai, nes jais siekiama išvengti tų neturtinių padarinių, kurių nepajėgia visiškai pašalinti apsauginiai ir kompensaciniai gynimo būdai. Vien kompensacinė žalos atlyginimo funkcija ne visada užtikrina efektyvią asmeninių neturtinių teisių gynybą, todėl juntamas prevencinės funkcijos įsiterpimo poreikis, siekiant labiau paveikti pažeidėjų elgesį ir atgrasyti nuo piktybinių pažeidimų bei piktnaudžiavimo asmeninių neturtinių teisių gynimo mechanizmo trūkumais.

CIVIL LEGAL REMEDIES OF PERSONALITY RIGHTS

In Lithuania personality rights (or personal non-property rights) are protected by legal measures of civil, criminal and administrative law. This master's thesis examines the protection of personality rights by the ways provided in civil legal regulation. The aim is to evaluate the civil legal remedial mechanism designed for protection of personality rights, and its efficiency.

The thesis consists of three chapters. The first chapter defines the protected object – personality rights, enshrined in articles 2.20 to 2.27 of the Lithuanian Civil Code, and reveals the significance of the protection of these rights. Personality rights are fundamental and inalienable, i.e. inseparably related with their holder, his essence. The inviolability of these rights ensures a full-fledged existence of every person in modern society, therefore they have priority over property rights and require high level of protection.

The second chapter examines remedies provided for protection of personality rights. These remedies are: preventive action; recognition of the violation; discontinuance of wrongful actions; refutation of publicised false data which abase person's honour and dignity; recovery of non-pecuniary damage and recovery of pecuniary damage. Essential characteristics and peculiarities of the application of these remedies are being discussed, in addition to drawbacks that often aggravate effective protection of personality rights.

The third chapter explores some of the current specific issues related to protection of personality rights: the problem of responsibility for insult (as one of the ways to damage honour and/or dignity) in civil law; person's legal status and its influence on the application of remedies provided for protection of personality rights; significance of the commercialization of non-property values and some statistical aspects of protection of personality rights.

At the end of the thesis essential conclusions are presented. Due to the unique nature of personality rights and the specifics of their violations, full restoration of the situation that existed prior to the infringement is usually impossible, therefore one can only mitigate the negative non-pecuniary consequences arising from the infringements of personality rights. Preventive remedies are most efficient, as they intend to prevent the kind of damage that afterwards cannot be completely eliminated by the help of protective and compensatory remedies. The compensatory function of recoverable non-pecuniary damage does not always guarantee effective protection of infringed personality rights, therefore the preventive function could deter malicious personality right violations, as well as prevent from taking advantage of existing flaws of the civil legal remedial mechanism.

PRIEDAS

2006–2013 m. laikotarpiu gautų civilinių ir baudžiamųjų bylų pirmosios instancijos teismuose statistika²³⁵

<i>Bylos \ Metai</i>	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	<i>Iš viso 2006 – 2013 m.</i>
Teisė į vardą (juridinio asmens pavadinimą) * (CK 2.20, 2.21, 2.42 str.)	1	4	1	1	8	3	2	9	29
Teisės į atvaizdą gynimas (CK 2.22 str.)	7	4	5	3	8	2	5	5	39
Teisės į privatų gyvenimą gynimas (CK 2.23 str.)	2	4	5	4	4	3	0	4	26
Fizinio asmens garbės ir orumo gynimas (CK 2.24 str.)	52	63	40	30	59	68	45	70	427
Juridinio asmens dalykinės reputacijos gynimas (CK 2.24 str.)	10	7	15	10	12	29	14	19	116
Kitos asmeninės neturtinės teisės	19	13	12	8	21	29	32	22	156
<i>Iš viso per metus:</i>	91	95	78	56	112	134	98	129	
Šmeižimas ** (BK 154 str.)	128	133	123	153	212	289	296	313	1647
Įžeidimas ** (BK 155 str.)	124	163	149	158	178	251	285	353	1661

²³⁵ Pagal „LITEKO“ duomenų bazėje sukauptus duomenis apie civilinių ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo statistiką pirmosios instancijos teismuose 2006–2013 m. laikotarpiu [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-09-15].
<<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

* Pastaba – daugumą sudaro bylos dėl juridinio asmens pavadinimo gynimo.

** Pastaba – baudžiamoji atsakomybė už šmeižimą ir įžeidimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154 ir 155 straipsnius taikoma tik fiziniam asmeniui ir tik už fizinio asmens garbės ir (ar) orumo pažeidimus.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2014 - 12 - 12

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Teisės fakulteto, Civilinės justicijos instituto, civilinės teisės specializacijos (studijų programos)
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė) _____ Robertas Čelionovas _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / **magistro baigiamasis darbas**

„_____ Asmeninių neturtinių teisių civiliniai teisiniai gynimo būdai _____

_____“.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)